॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते चतुर्थस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ यदुन्मेषनिमेषाभ्यांजगतःप्रलयोद्भवौ ॥ वंदेतांभुवनेशानींसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ १ ॥ अष्टाधिकैश्चचत्वारिंशद्भिःपद्यैरनंतरम् ॥ कृष्णाऽवतारसंप्रश्नोराज्ञाकृतउदीर्यते ॥ ॥ १ ॥ पूर्वाऽध्यायांतेरामाऽवतारपर्यंतमवताराःश्रीभगवत्यधीनास्तयायथायथाप्रेर्यंते तथातथातेकुर्वंतीत्युक्तंनतुकृष्णाऽवतारस्तदधीनउक्तः ॥ तथाचतस्येश्वरशक्तियुक्तत्वेनतस्यदुर्दशातदाश्रितानांयादवानांपांडवानांदुर्दशाकिमितिजातेत्यभिप्रायेण ॥ किंचजगतःकारणंश्रीभुवनेश्वरीभगवतीमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीतिसर्ववेदसिद्धं तस्याश्चवैषम्यनैर्घृण्यराहित्येनोच्चावचसृष्टिकल्पनंकिंनिमित्तमभवदितितन्निमित्तपरिचयार्थंचजनमेजयःपृच्छति वासवेयमुनिश्रेष्ठेति ॥ वासव्याःसुगंधायाःअपत्यंवासवेयः ॥ स्त्रीभ्योढगितिढक् ॥ हेव्यास॥१॥२॥३॥आगोऽपराधः॥येनापराधेनकारागारेबद्धस्तादृशमागःकिंकृतवानित्यर्थः ॥ ४ ॥ ययातेःकुलमुत्तममेवतदुद्भवेनाऽपिकंसेनकुलीनेनेत्यर्थः ॥ ५ ॥ गतोजन्मांतरमिति ॥ क्षत्रियवंशजःसन्गोपालवंशजत्वविशिष्टंलोकदृष्ट्याजन्मांतरं

श्रीगणेशायनमः ॥ जनमेजयउवाच ॥ ॥ वासवेयमुनिश्रेष्ठसर्वज्ञाननिधेऽनघ॥ प्रष्टुमिच्छाम्यहंस्वामिन्नस्माकंकुलवर्धन॥१॥शूरसेनसुतःश्रीमान्वसुदेवःप्रतापवान् ॥ श्रुतंमयाहरिर्यस्यपुत्रभावमवाप्तवान् ॥ २ ॥ देवानामपिपूज्योऽभून्नाम्नाचाऽऽनकदुंदुभिः ॥ कारागारेकथंबद्धःकंसस्यधर्मतत्परः ॥ ३ ॥ देवक्याभार्ययासार्धंकिमागःकृतवानसौ ॥ देवक्याबालषट्कस्यविनाशश्चकृतःपुनः ॥ ४ ॥ तेनकंसेनकस्माद्धैययातिकुलजेनच ॥ कारागारेकथंजन्मवासुदेवस्यवैहरेः॥५॥गोकुलेचकथंनीतोभगवान्सात्वतांपतिः ॥ गतोजन्मांतरंकस्मात्पितरौनिगडेस्थितौ॥६॥ देवकीवसुदेवौचकृष्णस्याऽमिततेजसः॥ कथंनमोचितौवृद्धौपितरौहरिणाऽमुना ॥ ७ ॥ जगत्कर्तुंसमर्थेनस्थितेनजनकोदरे ॥ प्राक्तनंकिंतयोःकर्मदुर्विज्ञेयंमहात्मभिः ॥८॥ जन्मवैवासुदेवस्ययत्राऽऽसीत्परमात्मनः ॥ केतेपुत्राश्चकाबालायाकंसेनविपोथिता ॥ ९ ॥ शिलायांनिर्गताव्योम्निजातात्वष्टभुजापुनः ॥ गार्हस्थ्यंचहरेर्ब्रूहिबहुभार्यस्यचानघ ॥ १० ॥ कार्याणितत्रतान्येवदेहत्यागंचतस्यवै ॥ किंवदंत्याश्रुतंयत्तन्मनोमोहयतीवमे ॥ ११ ॥ चरितंवासुदेवस्यत्वमाख्याहियथातथम् ॥ नरनारायणौदेवौपुराणावृषिसत्तमौ ॥ १२ ॥ धर्मपुत्रौमहात्मानौतपश्चेरतुरुत्तमम् ॥ यौमुनीबहुवर्षाणिपुण्येबदरिकाश्रमे ॥ १३ ॥ निराहारौजिताऽऽत्मानौनिःस्पृहौजितषड्गुणौ ॥ विष्णोरंशौजगत्स्थेम्नेतपश्चेरतुरुत्तमम् ॥ १४ ॥ तयोरंशावतारौहिजिष्णुकृष्णौमहाबलौ ॥ प्रसिद्धौमुनिभिःप्रोक्तौसर्वज्ञैर्नारदादिभिः ॥ १५ ॥ विद्यमानशरीरौतौकथंदेहांतरंगतौ ॥ नरनारायणौदेवौपुनःकृष्णार्जुनौकथम् ॥ १६ ॥

स्माद्गतइत्यर्थः ॥ पितरावित्यस्योत्तरत्रान्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ननुप्राक्तनकर्मवशात्तौबद्धौतत्रहरिःकिंकरिष्यतीतिचेत्तत्राऽऽह प्राक्तनंकिमिति ॥ यत्रपरमात्मनोजन्माऽभवत्तत्रप्राक्तनंकिमवशिष्टम् ॥ यन्महात्मभिरपिदुर्ज्ञेयम् ॥ नहितस्मिन्सतिपरमेश्वरस्यजन्मस्यादितिभावः ॥ ८ ॥ किंचकेतेपुत्राइति ॥ शिलायांयेविपोथिताइतिशेषः ॥ तेकेपूर्वजन्मनिस्थिताइत्यर्थः ॥ ९॥१०॥ किंवदंत्याजनश्रुत्यामनोमोहयतीवेति क्वचिदीश्वरवच्चरितेनक्वचिज्जीववच्चरितेनकिमयमीश्वरोवाजीवोवेतिमनसोमोहोभवतीत्यर्थः॥११॥ किंचनरनारायणाविति ॥ १२ ॥ १३ ॥ जितषड्गुणौजितकामक्रोधादिषट्कौजगत्स्थेम्नेजगत्कल्याणाय ॥ १४ ॥ १५ ॥ विद्यमानशरीरौताविति ॥ पूर्वदेहंपरित्यज्यैवदेहान्तरगमनंसंभवतिनचतादिहास्ति ॥ तथाचकथंतयोर्देहांतरगमनमित्यर्थः ॥ १६ ॥

किंच यौचक्रतुरिति ॥ मुक्त्यर्थंतपस्यतोर्देहांतरगमनफलंविरुद्धंकथमभूदितिप्रश्नार्थः ॥ १७ ॥ यद्यत्तपसायद्यत्फलंभवतितदाह शूद्रइति॥१८॥एवंनियमेसतिनरनारायणयोर्ब्राह्मणयोर्ज्ञानिनोर्वि
परीतंक्षत्रियजन्मफलंकथमभूदित्याह विपरीतमिति ॥ १९ ॥ विपरीतफलकारणंतर्कयति केनताविति ॥ २० ॥ किंचयादवानामिति ॥ सकथंजातइतिवदेतिशेषः ॥ २१ ॥ कृष्णस्यापीति ॥
गांधार्याःशापेनेश्वरस्यापिकृष्णस्यकुलक्षयःकथंजातइत्यपिवदेत्यर्थः ॥ २२ ॥ वासुदेवेवर्तमानेपुत्रस्यहरणंकथंकृतमित्यन्वयः ॥ २३ ॥ किंचतेनकृतंहरणंवासुदेवेनदिव्यचक्षुषाकथंनज्ञातम् ॥ य
दर्थमहामोहेनिमग्नइत्याह नज्ञातमिति ॥ २४ ॥ किंचयत्पत्न्यइति ॥ २५ ॥ स्वर्गतेवैकुंठंगते ॥ २६ ॥ किंच विष्णोरिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ भीष्मद्रोणादयोधर्मात्मानोऽपिभूभा

यौचक्रतुस्तपश्चोग्रंमुक्त्यर्थंमुनिसत्तमौ ॥ तौकथंप्रापतुर्देहौप्राप्तयोगौमहातपौ ॥ १७ ॥ शूद्रःस्वधर्मनिष्ठस्तुदेहांतेक्षत्रियस्तुसः ॥ शुभाऽऽचारोमृतोयो
वैसशूद्रोब्राह्मणोभवेत् ॥ १८ ॥ ब्राह्मणोनिःस्पृहःशांतोभवरोगाद्विमुच्यते ॥ विपरीतमिदंभातिनरनारायणौचतौ ॥ १९ ॥ तपसाशोषितात्मानौक्षत्रि
यौतौबभूवतुः ॥ केनतौकर्मणाशांतौजातौशापेनवापुनः ॥ २० ॥ ब्राह्मणौक्षत्रियौजातौकारणंतन्मुनेवद ॥ यादवानांविनाशश्चब्रह्मशापादितिश्रुतः ॥
॥ २१ ॥ कृष्णस्याऽपिहिगांधार्याःशापेनैवकुलक्षयः ॥ प्रद्युम्नहरणंचैवशंबरेणकथंकृतम् ॥२२॥ वर्तमानेवासुदेवेदेवदेवेजनार्दने ॥ पुत्रस्यसूतिकागेहा
द्धरणंचाऽतिदुर्घटम् ॥ २३ ॥ द्वारकादुर्गमध्याद्वैहरिवेश्माद्दुरत्ययात् ॥ नज्ञातंवासुदेवेनतत्कथंदिव्यचक्षुषा ॥ २४ ॥ संदेहोऽयंमहान्ब्रह्मन्निःसंदेहंकुरु
प्रभो ॥ यत्पत्न्योवासुदेवस्यदस्युभिर्लुंठिताहृताः ॥ २५ ॥ स्वर्गतेदेवदेवेतुतत्कथंमुनिसत्तम ॥ संशयोजायतेब्रह्मंश्चित्तांदोलनकारकः ॥२६॥ विष्णो
रंशःसमुद्भूतःशौरिर्भूभारहारकृत् ॥ सकथंमथुराराज्यंभयात्त्यक्त्वाजनार्दनः ॥ २७ ॥ द्वारवत्यांगतःसाधोससैन्यःससुहृद्गणः ॥ अवतारोहरेःप्रोक्तोभूभा
रहरणायवै ॥ २८ ॥ पापात्मनांविनाशायधर्मसंस्थापनायच ॥ तत्कथंवासुदेवेनचौरास्तेननिपातिताः ॥ २९ ॥ यैर्हृतावासुदेवस्यपत्न्यःसंलुंठिताश्च
ताः ॥ स्तेनास्तेकिंनविज्ञाताःसर्वज्ञेनसतापुनः ॥ ३० ॥ भीष्मद्रोणवधःकामंभूभारहरणेमतः ॥ अविताश्चमहात्मानःपांडवाधर्मतत्पराः ॥३१॥ कृष्ण
भक्ताःसदाचारायुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ तेकृत्वाराजसूयंचयज्ञराजंविधानतः॥३२॥दक्षिणाविविधादत्त्वाब्राह्मणेभ्योऽतिभावतः ॥ पांडुपुत्रास्तुदेवांशावासु
देवाश्रितामुने ॥ ३३ ॥ घोरंदुःखंकथंप्राप्ताःक्वगतंसुकृतंचतत् ॥ किंतत्पापंमहारौद्रंयेनतेपीडिताःसदा ॥ ३४ ॥

रकारकाइतिज्ञात्वातेषांवधस्तस्यमतइष्टोजातस्तथासतितेषांस्तेनानांकथंतेनवधोनकृतइतिवदेत्यभिप्रायः ॥ ३१ ॥ किंचकृष्णभक्ताइति ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ क्वगतंसुकृतंचतदिति ॥ ननुपूर्वमेवोक्तं
राजसूयःसांगोयज्ञोनजातइतितत्कथमत्रशंक्यते क्वगतंसुकृतंचतदितिचेन्न ॥ एतादृशवासुदेवादिसर्वज्ञपुरुषसान्निध्येकथंसांगोयज्ञोनजातइत्यत्रैवप्रश्नतात्पर्यात् ॥ तदेवाह किंतत्पापमिति ॥ येन
पापेनसांगोयज्ञोनजातइतिकृत्वादुःखेनपीडितास्तत्पापंकिमित्यर्थः ॥ ३४ ॥

किंचद्रौपदीति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ किंचराजसूयमिति ॥ ४० ॥ ममपूर्वजाःपूर्वजन्मकृतपापेनदुःखंप्राप्ताइतिवक्तव्यं तदपिनसंभवति ॥ देवांशानांतेषांपूर्वजन्माभावाद्देवानां चपरमेश्वराधिकारिपुरुषत्वात्पापसंभावनाऽभावस्तथाचदेवांशानांतेषांकथंदुःखसंभवइत्ययंसंशयोमेवर्ततइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ किंचसदाचारैस्त्विति ॥ नश्वरंमिथ्याजगज्जानानैर्ज्ञानवद्भिःसदाचारैःकथंहताइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ किंचप्रेरिताइति ॥ वासुदेवेनेश्वरेणकथंपापेप्रेरिताइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ लोभेनयोधान्नहत्वानविनाश्यभिक्षाटनादिनाजीवनंवरम् ॥ नतुलोभेनयोधान्हत्वाराज्यभोगोवरइत्यर्थः

द्रौपदीचमहाभागावेदीमध्यात्समुत्थिता ॥ रमांशजाचसाध्वीचकृष्णभक्तियुतातथा ॥ ३५ ॥ साकथंदुःखमतुलंप्रापघोरंपुनःपुनः ॥ दुःशासनेनसा केशेगृहीतापीडिताभृशम् ॥ ३६ ॥ रजस्वलासभायांतुनीताभीतैकवाससा ॥ विराटनगरेदासीजातामत्स्यस्यसापुनः ॥ ३७ ॥ धर्षिताकीचकेनाथरु दतीकुररीयथा॥हृताजयद्रथेनाऽथक्रंदमानाऽतिदुःखिता ॥ ३८ ॥ मोचितापांडवैःपश्चाद्बलवद्भिर्महात्मभिः ॥ पूर्वजन्मकृतंपापंकिंतद्येनचपीडिताः ॥ ३९ ॥ दुःखान्यनेकान्याप्तास्तेकथयाऽद्यमहामते ॥ राजसूयंक्रतुवरंकृत्वातेममपूर्वजाः ॥ ४० ॥ दुःखंमहत्तरंप्राप्ताःपूर्वजन्मकृतेनवै ॥ देवांशानांकथं तेषांसंशयोऽयंमहान्हिमे ॥ ४१ ॥ सदाचारैस्तुकौंतेयैर्भीष्मद्रोणादयोहताः ॥ छलेनधनलोभार्थंजानानैर्नश्वरंजगत् ॥ ४२ ॥ प्रेरितावासुदेवेनपापेघो रेमहात्मना ॥ कुलंक्षयितवंतस्तेहरिणापरमात्मना ॥ ४३ ॥ वरंभिक्षाटनंसाधोर्नीचारैर्जीवनंवरम् ॥ योधान्नहत्वालोभेनशिल्पेनजीवनंवरम् ॥ ४४ ॥ वि च्छिन्नस्तुत्वयावंशोरक्षितोमुनिसत्तम ॥ समुत्पाद्यसुतानाऽऽशुगोलकाञ्छत्रुनाशनान् ॥ ४५ ॥ सोऽल्पेनैवतुकालेनविराटतनयासुतः ॥ तापसस्यगले सर्पंन्यस्तवान्कथमद्भुतम् ॥ ४६ ॥ नकोऽपिब्राह्मणंद्वेष्टिक्षत्रियस्यकुलोद्भवः॥ तापसंमौनसंयुक्तंपित्राकिंतत्कृतंमुने ॥ ४७ ॥ एतैरन्यैश्चसंदेहैर्विकलंमेम नोऽधुना ॥ स्थिरंकुरुपितःसाधोसर्वज्ञोऽसिदयानिधे ॥ ४८ ॥ इतिश्रीदे० चतुर्थस्कंधेजनमेजयप्रश्नोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ एवंपृष्टः पुराणज्ञोव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ परिक्षितसुतंशांतंततोवैजनमेजयम् ॥ १ ॥ उवाचसंशयच्छेत्तृवाक्यंवाक्यविशारदः ॥ व्यासउवाच ॥ राजन्किमेतद्व क्तव्यंकर्मणांगहनागतिः ॥ २ ॥ दुर्ज्ञेयाकिलदेवानांमानवानांचकाकथा ॥ यदासमुत्थितंचैतद्ब्रह्मांडंत्रिगुणात्मकम् ॥ ३ ॥

॥ ४४ ॥ किंचविच्छिन्नस्त्विति ॥ ४५ ॥ त्वादृशमहानुभावादुत्पन्नेवंशेजायमानःसविराटतनयाउत्तरातस्याःसुतःपरिक्षित्तापसस्यगलेसर्पंकथंन्यस्तवानित्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ इतिश्रीदे०चतुर्थस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ षष्टिश्लोकैर्विचित्रस्यप्रपंचस्यचकारणम् ॥ देवादीनांचसर्वेषांकर्मैवेत्येतदुच्यते ॥ १ ॥ इत्थंजनमेजयेनानेकविधान्कृतान्प्रश्नान् श्रुत्वा तेषांसर्वेषांप्रश्नानांसमाधानंप्रपंचस्यदेवादीनांचकर्माधीनत्वमिति व्यासउवाचेतिशौनकादीन्प्रतिसूतआह एवंपृष्टःपुराणज्ञइति ॥ १ ॥ किमुवाचतदाह राजन्किमिति ॥ एतत्त्वयापृष्टंकिंवक्तव्यंयतोदेवानामपिकर्मणांगहनाकष्टागतिर्दुर्ज्ञेयाभवति ॥ यदादेवादीनामपिकर्मणैवंगतिस्तदामानवानांकाकथा ॥ तस्मात्किंवक्तव्यमित्यर्थः ॥ २ ॥ कर्माधीनत्वमेवसर्वेषामाह यदेति अत्रतदेतिशेषः ॥ ३ ॥

कर्मबीजसमुद्भवाः कर्मरूपकारणजन्याः ॥ ४ ॥ देहसंयोगोऽयंत्रिविधकर्मरहितःकदापिनतिष्ठति ॥ ५ ॥ तत्रकर्माणित्रिविधानिसंतीत्याह शुभाशुभैरिति ॥ शुभानिसात्त्विकानि ॥ अशुभानितामसानि ॥ मिश्राणिराजसानि ॥ तेषांस्वरूपंचतृतीयस्कंधेसत्त्वादिगुणनिरूपणप्रकरणेस्पष्टीकृतम् ॥ ६ ॥ तानिचप्रत्येकंत्रिविधानीत्याह संचितानीति ॥ एवं कर्मणांत्रैविध्यंभवतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ यद्यपिब्रह्मादयईश्वराःसंतितथाऽपितेकर्मणैवेश्वराजाताइतिकर्मवश्यत्वंतेषामस्त्येवेत्याह ब्रह्मादीनामिति ॥ पूर्वजन्मनिकश्चिद्विद्यमानोजीवःकर्मोपासनाऽतिशयेनहिरण्यगर्भोभवति ॥ सोबिभेत्सनैवरेमेइतिबृहदारण्यकश्रुतेः ॥ कर्मभिर्बद्धएवसपूर्वजन्मकृतश्रवणादिसाधनसंस्कारवशादेवहिरण्यगर्भजन्मनिज्ञानवांश्चभवतीत्येतदपिबृहदारण्यकएवोक्तम् ॥ कर्माधीनस्यतस्यहिरण्यगर्भस्यैवावताराएतेब्रह्मविष्णुहरादयइतिहिरण्यगर्भःसमवर्ततताग्रेइत्यादिश्रुत्योक्तम् ॥ तथाच कर्माधीनहिरण्यगर्भांशत्वाद्ब्रह्मादीनामपिकर्माधीनत्वंभवत्येवेतिभावः ॥ ८ ॥ दैवाधीनाःकर्माधीनाइत्यर्थः ॥ ९ ॥ देवा

कर्मणैवसमुत्पत्तिःसर्वेषांनात्रसंशयः ॥ अनादिनिधनाजीवाःकर्मबीजसमुद्भवाः ॥ ४ ॥ नानायोनिषुजायंतेम्रियंतेचपुनःपुनः ॥ कर्मणारहितोदेहसंयोगोनकदाचन ॥ ५ ॥ शुभाशुभैस्तथामिश्रैःकर्मभिर्वेष्टितंत्विदम् ॥ त्रिविधानिहितान्याहुर्बुधास्तत्त्वविदश्चये ॥ ६ ॥ संचितानिभविष्याणिप्रारब्धानितथापुनः ॥ वर्तमानानिदेहेऽस्मिंस्त्रैविध्यंकर्मणांकिल ॥ ७ ॥ ब्रह्मादीनांचसर्वेषांतद्वशत्वंनराधिप ॥ सुखदुःखजरामृत्युहर्षशोकादयस्तथा ॥ ८ ॥ कामक्रोधौचलोभश्चसर्वेदेहगतागुणाः ॥ दैवाधीनाश्चसर्वेषांप्रभवंतिनराधिप ॥ ९ ॥ रागद्वेषादयोभावाःस्वर्गेऽपिप्रभवंतिहि ॥ देवानांमानवानांचतिरश्चांचतथापुनः ॥ १० ॥ विकाराःसर्वएवैतेदेहेनसहसंगताः ॥ पूर्ववैरानुयोगेनस्नेहयोगेनवैपुनः ॥ ११ ॥ उत्पत्तिःसर्वजंतूनांविनाकर्मनविद्यते ॥ कर्मणाभ्रमतेसूर्यःशशांकःक्षयरोगवान् ॥ १२ ॥ कपालीचतथारुद्रःकर्मणैवनसंशयः ॥ अनादिनिधनंचैतत्कारणंकर्मसंभवे ॥ १३ ॥ तेनेहशाश्वतंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ नित्यानित्यविचारेऽत्रनिमग्नामुनयःसदा ॥ १४ ॥ नजानंतिकिमेतद्वैनित्यंवाऽनित्यमेवच ॥ मायायांविद्यमानायांजगन्नित्यंप्रतीयते ॥ १५ ॥ कार्याभावःकथंवाच्यःकारणेसतिसर्वथा ॥ मायानित्याकारणंचसर्वेषांसर्वदाकिल ॥ १६ ॥

नांमानवानांचतिरश्चांसर्वेषामपिकर्माधीनत्वस्यतुल्यत्वादित्याह देवानामिति ॥ १० ॥ पूर्ववैरानुयोगेनेत्यर्धंपूर्वान्वयि ॥ ११ ॥ कर्माधीनत्वंनिगमयतिउत्पत्तिरिति ॥ १२ ॥ ननुकस्मादेतादृश दुर्घटंकर्मोत्पन्नमितिचेत्तत्राह अनादीति ॥ बीजांकुरवदेतस्याऽनादित्वादनादित्वम् ॥ अनिधनत्वंतुमोक्षपर्यंतावस्थानात् ॥ तदेतादृशकर्मसंभवेसर्वस्योत्पत्तौकारणंभवतीत्यर्थः ॥ तेनकारणेनसर्वंजगच्छाश्वतंप्रवाहरूपेणनित्यंभवतीत्यर्थः ॥ तथाचकैवल्यश्रुतिः ॥ पुनश्चजन्मांतरकर्मयोगात्सएवजीवःस्वपितिप्रबुद्धइति ॥ कर्मणएवकारणत्वंदर्शयति ॥ तथाचनैतादृशंकर्मकस्मादप्युत्पन्नंभवितुमर्हतीत्यर्थः ॥ अतएवाहुः षडस्माकमनादयइति ॥ १३ ॥ इत्थंकर्मसद्भावेआगमंप्रदर्श्याऽर्थापत्तिमप्याह नित्यानित्येति ॥ इदंजगन्नित्यं प्रलयरहितमाहोस्विदनित्यंप्रलयसहितंभवतिइतिविचारेसदामुनयोनिमग्नाः ॥ १४ ॥ कुतोनिमग्नास्तत्राऽऽह नजानंतीति ॥ यतोनित्यंवाऽनित्यंवेतिनजानंतिततोनिमग्नाइत्यर्थः ॥ ननुजगन्नश्वरंभाति ततोनित्यकोटिःकथमुत्थितेतिचेदनुमित्येत्याह मायायामिति करणस्यानित्यत्वेकार्यमपिसदैवस्यादित्यर्थः ॥ १५ ॥ तदेवाह कार्याभावइति ॥ अतोहेतोर्नित्यत्वकोटिःसमुत्थितेत्यर्थः ॥ ननुमायैवाऽनित्यास्यादितिचेन्नेत्याह मायानित्येति ॥ मोक्षपर्यंतंनित्येत्यर्थः ॥ १६ ॥

तर्हि प्रत्यक्षोपलभ्यमानस्यजगतोनश्वरत्वस्यकागतिरितिचेत्तदन्यथाऽनुपपत्त्याकर्मरूपबीजस्यसहकारिकारणस्याऽनित्यत्वंकल्पनीयमित्याह कर्मबीजंततोऽनित्यमिति ॥ अनित्यंकर्मबीजेसह
कारिकारणंबुद्धौचिंतनीयमित्यर्थः ॥ तस्माज्जगतउत्पत्तिप्रलयान्यथाऽनुपपत्त्यापिकर्मसद्भावःसिद्धइतिभावः ॥ तस्मिंश्चानित्येकर्मणिस्वीकृतेयदाप्रारब्धंकर्मोत्तिष्ठतितदामायाविसृजति यदाप्रार
ब्धंसर्वप्राणिनांनश्यति तदाकारणभूतायामायायानित्यत्वेऽपिसहकारिकारणस्यकर्मणोऽभावाज्जगतःप्रलयोभवतीतिसर्वंसमंजसम् ॥ १७ ॥ यदिकर्मनियंत्रितंजगन्नस्यात्तदेश्वराणांकथमेतादृशी

कर्मबीजंततोनित्यंचिंतनीयंसदाबुधैः ॥ भ्रमत्येवजगत्सर्वंराजन्कर्मनियंत्रितम् ॥ १७ ॥ नानायोनिषुराजेंद्रनानाधर्ममयेषुच ॥ इच्छयाचभवेज्जन्मवि
ष्णोरमिततेजसः॥ १८॥ युगेयुगेष्वनेकासुनीचयोनिषुतत्कथम् ॥ त्यक्त्वावैकुंठसंवासंसुखभोगाननेकशः ॥ १९ ॥ विण्मूत्रमंदिरेवासंसंत्रस्तःकोऽभिवांछ
ति ॥ पुष्पावचयलीलाचजलकेलिःसुखासनम् ॥ २० ॥ त्यक्त्वागर्भगृहेवासंकोऽभिवांछतिबुद्धिमान् ॥ तूलिकांमृदुसंयुक्तांदिव्यांशय्यांविनिर्मिताम् ॥ २१ ॥
त्यक्त्वाऽधोमुखवासंचकोऽभिवांछतिपंडितः ॥ गीतंनृत्यंचवाद्यंचनानाभावसमन्वितम् ॥ २२ ॥ मुक्त्वाकोनरकेवासंमनसाऽपिविचिंतयेत् ॥ सिंधुजाद्भु
तभावानांरसंत्यक्त्वासुदुस्त्यजम् ॥ २३ ॥ विण्मूत्ररसपानंचकइच्छेन्मतिमान्नरः ॥ गर्भवासात्परोनास्तिनरकोभुवनत्रये ॥ २४ ॥ तद्भीताश्चप्रकुर्वंतिमुनयो
दुस्तरंतपः ॥ हित्वाभोगंचराज्यंचवनेयांतिमनस्विनः ॥ २५ ॥ यद्भीतास्तुविमूढात्माकस्तंसेवितुमिच्छति ॥ गर्भेतुदंतिकृमयोजठराग्निस्तपत्यधः ॥ २६ ॥
वपासंवेष्टनंक्रूरंकिंसुखंतत्रभूपते ॥ वरंकारागृहेवासोबंधनंनिगडैर्वरम् ॥ २७ ॥ कल्पमात्रंक्षणंनैवगर्भवासःक्वचिच्छुभः ॥ गर्भवासेमहद्दुःखंदशमा
सनिवासनम् ॥ २८ ॥ तथानिःसरणेदुःखंयोनियंत्रेऽतिदारुणे ॥ बालभावेतथादुःखंमूकाज्ञभावसंयुतम् ॥ २९ ॥ क्षुत्तृडावेदनाशक्तःपरतंत्रोऽतिकातरः ॥
क्षुधितेरुदितेबालेमाताचिंतातुरातदा ॥ ३० ॥ भेषजंपातुमिच्छंतीज्ञात्वाव्याधिव्यथांदृढाम् ॥ नानाविधानिदुःखानिबालभावेभवंतिवै ॥ ३१ ॥ किं
सुखंविबुधाहृष्ट्वाजन्मवांछंतिचेच्छया ॥ संग्रामममरैःसार्धंसुखंत्यक्त्वानिरंतरम् ॥ ३२ ॥ कर्तुमिच्छेच्चकोमूढःश्रमदंसुखनाशनम् ॥ सर्वथैवनृपश्रेष्ठसर्वेब्र
ह्मादयःसुराः ॥ ३३ ॥ कृतकर्मविपाकेनप्राप्नुवंतिसुखाऽसुखे ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाऽशुभम् ॥ देहवद्भिर्नृभिर्देवैस्तिर्यग्भिश्चनृपोत्तम ॥
॥ ३४ ॥ तपसादानयज्ञैश्चमानवश्चेंद्रतांव्रजेत् ॥ क्षीणेपुण्येऽथशक्रोऽपिपतत्येवनसंशयः ॥ ३५ ॥

गतिर्भवेदित्याह नानायोनिष्विति ॥ इच्छयायदिनानायोनिषुअधर्ममयेषुदेशेषुजन्मनस्यात्तदादेवादीनांकर्मनियंत्रितत्वंनस्यान्नचेच्छयाकश्चनदुःखेषुपततितस्माद्देवादीनामपिकर्मनियंत्रितत्वमेवेति
भावः ॥ १८ ॥ इच्छयादेवादीनांनानाजन्मभोक्तृत्वमितिवक्तारमुपहसति ॥ युगेयुगेष्विति ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अधोमुखवासंबाल्यावस्थायांगर्भेवा ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ यद्भी
तास्त्वितिपूर्वेणान्वयः ॥ २६ ॥ गर्भवेष्टनमांसंवपा ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ रथचक्रवत्परिवर्तनमित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इत्थंसर्वप्रपंचस्यसामान्यतःकर्मजन्यत्वमुपपादितम् ॥ अयंभावः सच्चिदानंदरूपिण्याभगवत्यानित्यतृप्तायाजगत्कल्पनेन किंचित्फलमस्ति किंतुनानाकर्मभिर्बद्धाःप्राणिनोजगत्सर्जनाऽभावेविषयाभावाद्भोगासंभवेनतथैवबद्धाःस्युरितितेषांभोगेनकर्मक्षयार्थंस्वप्रयोजनाभावेऽपिकेवलंप्राणिदयामवलंब्यैवभगवत्याजगत्सर्जने प्रवृत्तिः ॥ तत्रयथायथायस्यकर्मवर्ततेतथातथातस्यफलंदेयामिति नभगवत्यावैषम्यनैर्घृण्यदोषप्रसक्तिः ॥ नचप्रपंचेसतिकर्मोद्भवस्तस्मिन्सतितन्निमित्तःप्रपंचइत्यन्योन्याश्रयोवैषम्यनैर्घृण्य दोषप्रसक्तिश्चतदवस्थैवेतिचेन्न ॥ बीजांकुरवत्कर्मणांप्रपंचस्यचानादित्वात् ॥ यदाहुःषडस्माकमनादयइति ॥ अतएवबृहदारण्यके पूर्वजन्मनिकृतकर्मोपासनस्ययजमानस्यहिरण्यगर्भपदप्राप्तौ

रामावतारयोगेनदेवावानरतांगताः ॥ तथाकृष्णसहायार्थंदेवायादवतांगताः ॥ ३६ ॥ एवंयुगेयुगेविष्णुरवतारानेनकशः ॥ करोतिधर्मरक्षार्थंब्रह्मणाप्रेरितोभृशम् ॥ ३७ ॥ पुनःपुनर्हरेरेवंनानायोनिषुपार्थिव ॥ अवताराभवंत्यन्येरथचक्रवदद्भुताः ॥ ३८ ॥ दैत्यानांहननंकर्मकर्तव्यंहरिणास्वयम् ॥ अंशांशेनपृथिव्यांवैकृत्वाजन्ममहात्मना ॥ ३९ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिकृष्णजन्मकथांशुभाम् ॥ सएवभगवान्विष्णुरवतीर्णोयदोःकुले ॥ ४० ॥ कश्यपस्यमुनेरंशोवसुदेवःप्रतापवान् ॥ गोवृत्तिरभवद्राजन्पूर्वशापानुभावतः ॥ ४१ ॥ कश्यपस्यचद्वेपत्न्यौशापादत्रमहीतले ॥ अदितिःसुरसाचैवमासतुःपृथिवीपते ॥ ॥ ४२ ॥ देवकीरोहिणीचोभेभगिन्यौभरतर्षभ ॥ वरुणेनमहाञ्छापोदत्तःकोपादितिश्रुतम् ॥ ४३ ॥ राजोवाच ॥ किंकृतंकश्यपेनाऽऽगोयेनशप्तोमहानृषिः ॥ सभार्यःसकथंजातस्तद्वदस्वमहामते ॥ ४४ ॥ कथंचभगवान्विष्णुस्तत्रजातोऽस्तिगोकुले ॥ वासीवैकुंठनिलयेरमापतिरखंडितः ॥ ४५ ॥ निदेशात्कस्यभगवान्वर्ततेप्रभुरव्ययः ॥ नारायणःसुरश्रेष्ठोयुगादिःसर्वधारकः ॥ ४६ ॥ सकथंसदनंत्यक्त्वाकर्मवानिवमानुषे ॥ करोतिजननंकस्मादत्रमेसंशयोमहान् ॥ ४७ ॥ प्राप्यमानुषदेहंतुकरोतिचविडंबनम् ॥ भावान्नानाविधांस्तत्रमानुषेदुष्टजन्मनि ॥ ४८ ॥ कामःक्रोधोऽमर्षशोकौवैरंप्रीतिश्चकर्हिचित् ॥ सुखंदुःखंभयंनृणांदैन्यमार्जवमेवच ॥ ४९ ॥ दुष्कृतंसुकृतंचैववचनंहननंतथा ॥ पोषणंचलनंतापोविमर्शश्चविकत्थनम् ॥ ५० ॥ लोभोदंभस्तथामोहःकपटंशोचनंतथा ॥ एतेचान्येतथाभावामानुष्येसंभवंतिहि ॥ ५१ ॥

सत्यांकर्मबद्धत्वादेवेश्वरस्याऽपिहिरण्यगर्भस्यभयारत्यादिकंसोबिभेत्सनैवरेमेइत्यादिनोक्तम् ॥ अनंतरंचसोवेदाहंब्रह्मास्मि इत्यनेनतत्त्वज्ञानमप्युक्तम् ॥ यदाहिरण्यगर्भस्याऽपिकर्मबद्धत्वंतदातदवतारेषुहरिब्रह्मादिषुतदवतारावतारेषुरामकृष्णादिषुकर्मबद्धत्वेकाकथेति ॥ अधुनाशापादिविशेषकर्मबद्धत्वंचवदन्पूर्वप्रश्नानामुत्तरमप्याह कश्यपस्यमुनेरंशइति ॥ गोवृत्तिःपशुपालवृत्तिः ॥ ४१ ॥ कश्यपस्यऋषेःपत्न्यावदितिःसुरसाचेत्यैवंनाम्नावभूवतुस्तेवरुणशापाद्देवकीरोहिणीजातेइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ येनशप्तइति ॥ येनागसाऽपराधेनसभार्यःसऋषिःकथंशप्तोजातइत्यन्वयः ॥ ४४ ॥ गोकुलेवैकुंठापेक्षयाऽतिनिकृष्टे ॥ ४५ ॥ कस्यनिदेशादाज्ञयैतादृशोवर्ततेभवतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ दुष्टत्वमेवोपपादयति कामःक्रोधइति ॥ ४९ ॥ वचनंविश्वासभाषणम् ॥ विमर्शोविचारः ॥ विकत्थनंवल्गनम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ एवमिदंसर्वमनुभूतमित्यर्थः ॥ ५७ ॥ रक्षागृहेकारागृहे ॥५८ ॥ ५९ ॥ नह्येतत्स्वेच्छयाकश्चित्करोतिकिंत्वन्याऽधीनतयैवेत्याह स्वेच्छयेति ॥ ६० ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सार्धपंचाऽधिकैःपंचाशद्भिःपद्यैरनंतरम् ॥ अदितेःशापकथनंविस्तरादिहवर्ण्यते ॥ १ ॥ देवकींकेनशापेनजातेतिराज्ञापृष्टेव्यासउवा,
च कारणानीति ॥ मुख्यंकारणंतुकर्मेत्युक्तमवांतरकारणानितुबहूनिसंतीत्यर्थः ॥ नहरेर्देवक्याएवकिंतुसर्वेषांदेवानामवतारेष्वित्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ धेनुमितिजात्येकवचनं उत्तरत्रधेनवइतिवचना

सकथंभगवान्विष्णुस्त्यक्त्वासुखमनश्वरम् ॥ करोतिमानुषंजन्मभावैरेतैरभिद्रुतम् ॥ ५२ ॥ किंसुखंमानुषंप्राप्यभुविजन्ममुनीश्वर ॥ किंनिमित्तंहरिः
साक्षाद्गर्भवासंकरोतिवै ॥ ५३ ॥ गर्भदुःखंजन्मदुःखंबालभावेतथापुनः ॥ यौवनेकामजंदुःखंगार्हस्थ्येऽतिमहत्तरम् ॥ ५४ ॥ दुःखान्येतान्यवाप्नोतिमा
नुषेद्विजसत्तम ॥ कथंसभगवान्विष्णुरवतारान्पुनःपुनः ॥ ५५ ॥ प्राप्यरामाऽवतारंहिहरिणाब्रह्मयोनिना ॥ दुःखंमहत्तरंप्राप्तंवनवासेऽतिदारुणे ॥ ५६ ॥
सीताविरहजंदुःखंसंग्रामश्चपुनःपुनः ॥ कांतात्यागोऽप्यनेनैवमनुभूतोमहात्मना ॥ ५७ ॥ तथाकृष्णाऽवतारेऽपिजन्मरक्षागृहेपुनः ॥ गोकुलेगमनंचैव
गवांचारणमित्युत ॥ ५८ ॥ कंसस्यहननंकष्टाद्द्वारकागमनंपुनः ॥ नानासंसारदुःखानिभुक्तवान्भगवान्कथम् ॥५९॥ स्वेच्छयाकःप्रतीक्षेतमुक्तोदुःखा
निज्ञानवान् ॥ संशयंछिंधिसर्वज्ञममचित्तप्रशांतये ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीदे०महापुराणेचतुर्थस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ कारणा
निबहून्यत्राप्यवतारेहरेःकिल ॥ सर्वेषांचैवदेवानामंशाऽवतरणेष्वपि ॥ १ ॥ वसुदेवावतारस्यकारणंशृणुतत्त्वतः ॥ देवक्याश्चैवरोहिण्याअवतारस्य
कारणम् ॥ २ ॥ एकदाकश्यपःश्रीमान्यज्ञार्थंधेनुमाहरत् ॥ याचितोऽयंबहुविधंनददौधेनुमुत्तमाम् ॥ ३ ॥ वरुणस्तुततोगत्वाब्रह्माणंजगतःप्रभुम् ॥
प्रणम्योवाचदीनात्मास्वदुःखंविनयान्वितः ॥ ४ ॥ किंकरोमिमहाभागमत्तोऽसौनददातिगाम् ॥ शापोमयाविसृष्टोऽस्मैगोपालोभवमानुषे ॥ ५ ॥ भा
र्येद्वेअपितत्रैवभवेतांचातिदुःखिते ॥ यतोवत्सारुदंत्यत्रमातृहीनाःसुदुःखिताः ॥६॥ मृतवत्साऽदितिस्तस्माद्भविष्यतिधरातले ॥ कारागारनिवासाचतेना
पिबहुदुःखिता ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्ययादोनाथस्यपद्मभूः ॥ समाहूयमुनिंतत्रतमुवाचप्रजापतिः ॥ ८ ॥ कस्मात्त्वयामहाभागलो
कपालस्यधेनवः ॥ हृताःपुनर्नदत्ताश्चकिमन्यायंकरोषिवै ॥ ९ ॥ जानन्न्यायंमहाभागपरवित्तापहारणम् ॥ कृतवान्कथमन्यायंसर्वज्ञोऽसिमहामते ॥
॥ १० ॥ अहोलोभस्यमहिमामहतोऽपिनमुंचाति ॥ लोभंनरकदंनूनंपापाकरमसंमतम् ॥ ११ ॥

त् ॥ वरुणस्यसंबंधिनीमाहरदाहृतवान् ॥ वरुणेनस्वधेन्वर्थेयाचमानोऽपिकश्यपोनददावित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ मत्तउन्मत्तःअतोमयाशापोविसृष्टः ॥ ५ ॥ तत्रैवमानुषेएव ॥ वत्सारुदंतित्वया
ऽऽदत्तानांगवामित्यर्थः ॥ ६ ॥ तस्मात् तेनकारणेनेत्यर्थः ॥ तेनापितेनैवकारणेनइतिशापेदत्तेऽपिनददातीत्याश्चर्यंब्रह्माणंप्रत्युक्तवानितिभावः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥१०॥ अहोलोभस्येति ॥ योलो
भोमहतोऽपीतिद्वितीयाबहुवचनम् ॥ तानपिनमुंचतीत्यर्थः ॥ लोभंनरकदमित्यस्योत्तरत्रतमित्यनेनाऽन्वयः ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ अमेध्यवरइतिच्छेदः यतोदुरात्मनाकृतस्नेहस्ततोदुराचारइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अदितेःशापांतरमप्याह तथेति ॥ १८ ॥ शोकास्त्विति ॥ अस्मिन्विषयेमम

कश्यपोऽपिनतंत्यक्तुंसमर्थःकिंकरोम्यहम् ॥ सर्वदैवाधिकस्तस्माल्लोभोवैकलितोमया ॥ १२ ॥ धन्यास्तेमुनयःशांताजितोयैर्लोभएवच ॥ वैखानसैःशम
परैःप्रतिग्रहपराङ्मुखैः ॥ १३ ॥ संसारेबलवाञ्छत्रुर्लोभोऽमेध्यवरःसदा ॥ कश्यपोऽपिदुराचारःकृतस्नेहोदुरात्मना ॥ १४ ॥ ब्रह्माऽपितंशशापाऽथक
श्यपंमुनिसत्तमम् ॥ मर्यादारक्षणार्थंहिपौत्रंपरमवल्लभम् ॥ १५ ॥ अंशेनत्वंपृथिव्यांवैप्राप्यजन्मयदोःकुले ॥ भार्याभ्यांसंयुतस्तत्रगोपालत्वंकरिष्यसि
॥ १६ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंशप्तःकश्यपोऽसौवरुणेनचब्रह्मणा ॥ अंशावतरणार्थायभूभारहरणायच ॥ १७ ॥ तथादित्याऽदितिःशप्ताशोकसंततयाभृश
म् ॥ जाताजाताविनश्येरंस्तवपुत्रास्तुसप्तवै ॥१८॥ जनमेजयउवाच ॥ कस्मादित्याचभगिनीशप्तेंद्रजननीमुने ॥ कारणंवदशापेचशोकस्तुमुनिसत्तम॥
॥ १९ ॥ सूतउवाच ॥ पारिक्षितेनपृष्टस्तुव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ राजानंप्रत्युवाचेदंकारणंसुसमाहितः ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ राजन्दक्षसुतेद्वेतुदिति
श्चाऽदितिरुत्तमे ॥ कश्यपस्यप्रियेभार्येबभूवतुरुरुक्रमे ॥ २१ ॥ अदित्यामघवापुत्रोयथाऽभूदतिवीर्यवान् ॥ तदातुतादृशंपुत्रंचकमेदितिरोजसा ॥२२॥
पतिमाहाऽसितापांगीपुत्रंमेदेहिमानद ॥ इंद्रतुल्यबलंवीरंधर्मिष्ठंवीर्यवत्तमम् ॥ २३ ॥ तामुवाचमुनिःकांतेस्वस्थाभवमयोदिते ॥ व्रतांतेभवितातुभ्यंश
तक्रतुसमःसुतः ॥ २४ ॥ सातथेतिप्रतिश्रुत्यचकारव्रतमुत्तमम् ॥ निषिक्तंमुनिनागर्भंबिभ्राणासुमनोहरम् ॥ २५ ॥ भूमौचकारशयनंपयोव्रतपरायणा॥
पवित्राधारणायुक्ताबभूववरवर्णिनी ॥ २६ ॥ एवंजातःसुसंपूर्णोयदागर्भोऽतिवीर्यवान् ॥ शुभ्रांशुमतिदीप्तांगींदितिंदृष्ट्वातुदुःखिता ॥ २७॥ मघवत्सदृशः
पुत्रोभविष्यतिमहाबलः ॥ दित्यास्तदाममसुतस्तेजोहीनोभवेत्किल ॥ २८ ॥ इतिचिंतापरापुत्रमिंद्रंचोवाचमानिनी ॥ शत्रुस्तेऽद्यसमुत्पन्नोदितिगर्भे
ऽतिवीर्यवान् ॥ २९ ॥ उपायंकुरुनाशायशत्रोरद्यविचिंत्यच ॥ उत्पत्तिरेवहंतव्यादित्यागर्भस्यशोभन॥३०॥ वीक्ष्यतामासितापांगींसपत्नीभावमास्थिता
म् ॥ दुनोतिहृदयेचिंतासुखमर्मविनाशिनी ॥ ३१ ॥ राजयक्ष्मेवसंवृद्धोनष्टोनैवभवेद्रिपुः ॥ तस्मादंकुरितंहन्याद्बुद्धिमानहितंकिल ॥ ३२ ॥ लोहशंकु
रिवाक्षिप्तोगर्भोवैहृदयेमम ॥ येनकेनाऽप्युपायेनपातयाद्यशतक्रतो ॥ ३३ ॥ सामदामबलेनापिहिंसनीयस्त्वयासुतः ॥ दित्यागर्भोमहाभागममचेदिच्छ
सिप्रियम् ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वामातृवचःशक्रोविचिंत्यमनसाततः ॥ जगामापरमातुःससमीपममराधिपः ॥ ३५ ॥

शोकोभवतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ मयोदितंयद्व्रतंतस्यांतेइत्यर्थः ॥ तस्याःकिंचित्पुत्रजनकंव्रतमुक्तामितितात्पर्यम् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ शुभ्रांशुंश्वेतवर्णां गर्भिणी
स्वभावत्वाच्छुक्लवर्णस्य ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ अहितंशत्रुम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अदित्याममममात्रासहतवभेदःकिमपिमेनास्तीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ पविनायकःपविधारकः ॥४२॥ मघवानमुमिति ॥ मघवाबहुलमितिसिद्धम् ॥ अमुंबालम्
॥ ४३ ॥ सप्तधेति ॥ सप्तशकलेषुमध्येएकैकंशकलंसप्तधासप्तधाकृत्वेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मरीचिनंदनःकश्यपः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ मघवत्सखाः ॥ राजाहःसखि

॥ ६ ॥ ववंदेविनयात्पादौदित्याःपापमतिर्नृप ॥ प्रोवाचविनयेनाऽसौमधुरंविषगर्भितम् ॥ ३६ ॥ इंद्रउवाच ॥ मातस्त्वंव्रतयुक्ताऽसिक्षीणदेहाऽतिदुर्बला ॥ सेवा
र्थमिहसंप्राप्तःकिंकर्तव्यंवदस्वमे ॥३७॥ पादसंवाहनंतेऽहंकरिष्यामिपतिव्रते ॥ गुरुशुश्रूषणात्पुण्यंलभतेगतिमक्षयाम् ॥ ३८ ॥ नमेकिमपिभेदोऽस्तित
थादित्याशपेकिल ॥ इत्युक्त्वाचरणौस्पृष्ट्वासंवाहनपरोऽभवत् ॥३९॥ संवाहनसुखंप्राप्यनिद्रामापसुलोचना॥श्रांताव्रतकृशासुप्ताविश्वस्तापरमासती॥
॥ ४० ॥ तांनिद्रावशमापन्नांविलोक्यप्राविशत्तनुम् ॥ रूपंकृत्वाऽतिसूक्ष्मंचशस्त्रपाणिःसमाहितः ॥४१॥ उदरंप्रविवेशाऽऽशुतस्यायोगबलेनवै ॥ गर्भंच
कर्तवज्रेणसप्तधापविनायकः ॥ ४२ ॥ रुरोदचतदाबालोवज्रेणाभिहतस्तथा ॥ मारुदेतिशनैर्वाक्यमुवाचमघवानमुम्॥ ४३ ॥शकलानिपुनःसप्तसप्तधाक
र्तितानिच ॥ तदाचैकोनपंचाशन्मरुतश्चाभवन्नृप ॥४४॥ तदाप्रबुद्धासुदतीज्ञात्वागर्भंतथाकृतम् ॥ इंद्रेणच्छलरूपेणचुकोपभृशदुःखिता ॥ ४५ ॥ भ
गिनीकृतंतुसाबुद्ध्वाशशापकुपितातदा ॥ अदितिंमघवंतंचसत्यव्रतपरायणा॥४६॥यथामेकर्तितोगर्भस्तवपुत्रेणच्छद्मना॥ तथातन्नाशमायातुराज्यंत्रिभु
वनस्यतु ॥ ४७ ॥ यथागुप्तेनपापेनममगर्भोनिपातितः ॥ अदित्यापापचारिण्यायथामेपातितःसुतः ॥४८॥ तस्याःपुत्रास्तुनश्यंतुजाताजाताःपुनःपुनः॥
कारागारेवसत्वेषापुत्रशोकातुराभृशम् ॥ ४९ ॥ अन्यजन्मनिचाऽप्येवंमृतापत्याभविष्यति ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युत्सृष्टंतदाश्रुत्वाशापंमरीचिनंदनः ॥
॥ ५० ॥ उवाचप्रणयोपेतोवचनंशमयन्निव ॥ माकोपंकुरुकल्याणिपुत्रास्तेवलवत्तराः ॥ ५१ ॥ भविष्यंतिसुराःसर्वेमरुतोमघवत्सखाः ॥ शापोऽयंतव
वामोरुत्वष्टाविंशेऽथद्वापरे ॥ ५२ ॥ अंशेनमानुषंजन्मप्राप्यभोक्ष्यतिभामिनी ॥ वरुणेनाऽपिदत्तोऽस्तिशापःसंतापितेनच ॥५३ ॥ उभयोःशापयोगेन
मानुषीयंभविष्यति ॥ व्यासउवाच ॥ पतिनाऽऽश्वासितादेवीसंतुष्टासाऽभवत्तदा ॥ ५४ ॥ नोवाचविप्रियंकिंचित्ततःसावरवर्णिनी ॥ इतितेकथितंराज
न्पूर्वशापस्यकारणम् ॥ ५५ ॥ अदितिर्देवकीजातास्वांशेननृपसत्तम ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ छ॥छ॥
राजोवाच ॥ विस्मितोऽस्मिमहाभागश्रुत्वाऽऽख्यानंमहामते ॥ संसारोऽऽयंपापरूपःकथंमुच्येतबंधनात् ॥ १ ॥

भ्यष्टजितिटच्समासांतः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ इयम
दितिः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ अर्धाधिकैर्द्विपंचाशत्पद्यैरयनिरंतरम् ॥ अधर्मेचस्थितंसर्वंजगदित्येतदीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेइंद्रादी
नामपिमहतांगर्भहननाद्यधर्माचरणंदृष्ट्वाविस्मितोराजापृच्छति विस्मितोऽस्मीति ॥ अयंपापरूपःसंसारः ॥ अस्माद्बंधनात्संसाररूपान्मनुष्यःकथंमुच्येत ॥ नास्मान्मोचनाशाभवतीत्यर्थः ॥ १ ॥

कुतइतिचेत्तत्राऽऽह कश्यपस्यापीति ॥ दायादः पुत्रः उत्तमकुलोत्पन्नोऽपीत्यर्थः ॥ त्रैलोक्याधिपत्येऽपिजुगुप्सितंकर्मकृतवांस्तदाऽन्यः कोनकुर्याज्जुगुप्सितंनिंद्यंकर्म ॥ सर्वोऽपिकुर्यादेव ॥ तत
श्चसंसारान्मोक्षोदुर्लभइतिभावः ॥ २ ॥ किंतज्जुगुप्सितंकर्मकृतवांस्तत्राऽऽह गर्भंप्रविश्येति ॥ शपथंकृत्वाहननंकृतवानित्यर्थः ॥३॥४॥ नकेवलंसएवकृतवान्किंत्वन्येऽपिधर्मात्मानोमत्पितामहादयो
ऽपिदुष्टंकर्मगुरुज्येष्ठवधादिकंकृतवंतस्तदेतदाश्चर्यमित्याह पितामहाभइति ॥ ५ ॥ तथान्येऽपीत्याह भीष्मोद्रोणइति ॥ वासुदेवेनविरुद्धधर्मेणगुरुज्येष्ठवधादिरूपेणनोदिताः प्रेरिताः ॥ नहीश्वरस्याधर्मे
प्रेरकत्वंयुक्तम् ॥ ६ ॥ तदेवाऽऽह असारतामिति ॥ नहिसंसारेऽसारतांजानतांतदाग्रहेणाऽधर्माचरणंसांप्रतम् ॥ ७ ॥ एतादृशानांयदेत्थमाचरणंतदाधर्मस्याऽवस्थानेकाआस्थाकाश्रद्धानकाऽपीत्य
र्थः ॥ किंचप्रमाणभूतंवस्तुकिमस्तिविनिश्चितम् ॥ नकिमपीत्यर्थः ॥ धर्मस्याचरणेएतेधर्मात्मानः प्रमाणमितिस्थितम् ॥ यदात्वेतएवाऽधर्माचरणवंतस्तदाप्रमाणंकिमवशिष्टंनकिमपीत्यर्थः ॥ धर्मस्या

कश्यपस्याऽपिदायादस्त्रिलोकीविभवेसति ॥ कृतवानीदृशंकर्मकोनकुर्याज्जुगुप्सितम् ॥ २ ॥ गर्भंप्रविश्यबालस्यहननंदारुणंकिल ॥ सेवामिषेणमातुश्च
कृत्वाशपथमद्भुतम् ॥ ३ ॥ शास्ताधर्मस्यगोताचत्रिलोक्याःपतिरप्युत ॥ कृतवानीदृशंकर्मकोनकुर्यादसांप्रतम् ॥ ४ ॥ पितामहामेसंग्रामेकुरुक्षेत्रेऽति
दारुणम् ॥ कृतवंतस्तथाऽऽश्चर्यंदुष्टंकर्मजगद्गुरो ॥ ५ ॥ भीष्मोद्रोणःकृपःकर्णोधर्मांशोऽपियुधिष्ठिरः ॥ सर्वेविरुद्धधर्मेणवासुदेवेननोदिताः ॥६॥ असा
रतांविजानंतःसंसारस्यसुमेधसः ॥ देवांशाश्चकथंचक्रुर्निंदितंधर्मतत्पराः ॥ ७ ॥ काऽऽस्थाधर्मस्यविप्रेंद्रप्रमाणंकिंविनिश्चितम् ॥ चलचित्तोऽस्मिसंजातः
श्रुत्वाचैतत्कथानकम् ॥८॥ आप्तवाक्यंप्रमाणंचेदाप्तःकःपरदेहवान् ॥ पुरुषोविषयासक्तोरागीभवतिसर्वथा ॥ ९ ॥ रागोद्वेषोभवेन्नूनमर्थनाशादसंशयम् ॥
द्वेषादसत्यवचनंवक्तव्यंस्वार्थसिद्धये ॥ १० ॥ जरासंधविघातार्थंहरिणासत्त्वमूर्तिना ॥ छलेनरचितंरूपंब्राह्मणस्यविजानता ॥ ११ ॥ तदाप्तःकःप्रमाणं
किंसत्त्वमूर्तेरपीदृशः ॥ अर्जुनोऽपितथैवाऽत्रकार्येयज्ञविनिर्मिते ॥ १२ ॥ कीदृशोऽयंकृतोयज्ञःकिमर्थंशमवर्जितः ॥ परलोकपदार्थंवायशसेवाऽन्यथा
किल ॥ १३ ॥ धर्मस्यप्रथमःपादःसत्यमेतच्छ्रुतेर्वचः ॥ द्वितीयस्तुतथाशौचंदयापादस्तृतीयकः ॥ १४ ॥

ऽऽचरणेएतादृशंकथानकंश्रुत्वाचलचित्तोऽस्मी
त्याह चलचित्तोऽस्मीति ॥८॥ किंचाऽऽगमोऽप्युच्छिन्नः ॥ एतादृशाचरणवतामाप्तत्वाभावादाप्तवाक्यमागमइत्यस्यविषयाभावादित्याह आप्तवाक्यमिति ॥ आप्तःकःनकोप्यस्तीत्यर्थः ॥ योयोहि
परदेहवानुत्कृष्टदेहवान् देहतादात्म्यवानित्यर्थः ॥ ससर्वोऽपिपुरुषोविषयासक्तोरागीसर्वथाभवति ॥ ततोनाप्तोऽस्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥ तदेवाऽऽह रागोद्वेषइति ॥ यतःसर्वस्यपुरुषस्याऽर्थनाशाद्वे
षोभवेदेवासंशयम् ॥ द्वेषाच्चस्वार्थसिद्धयेअसत्यवचनंवक्तव्यमेवेतिनियमस्ततोनाप्तोऽस्तीत्यर्थः ॥ आप्तोहिहितकारीयथार्थवक्ता ॥ यदातुसर्वेस्वहितकारिणःस्वहितार्थमनर्थमप्याचरंतितदाऽऽप्तः
कतिष्ठतीत्यर्थः ॥ १० ॥ आप्ताऽसंभवमेवाऽऽह जरासंधेति ॥ ११ ॥ अत्यंतसात्त्विकविष्णोरपिस्वहितार्थंच्छलकर्तृत्वादाप्तत्वाभावोयथातथाअर्जुनोऽपियज्ञरूपेविनिर्मितेउत्पादितेकार्येछलकारीभव
तितस्मादाप्तोनास्तीत्यर्थः ॥ १२ ॥ कथमर्जुनस्यछलकारित्वंतदाह कीदृशोऽयमिति ॥ यत्रशिशुपालवधादिरूपोऽनर्थोजातःसयज्ञःकीदृशः ॥ सात्त्विकोवाराजसोवाकृतः ॥ सचशमवर्जितःकिमर्थं
कृतःनहिकिमत्रच्छलंनास्तीति सचपरलोकार्थंवायशसेवाऽन्यथाऽन्यफलार्थंवाकृतःस्यादित्यर्थः ॥ १३ ॥ तदपिफलंनसंभवतीत्याह धर्मस्यप्रथमःपादइति ॥ १४ ॥

तैःपादैः ॥ १५ ॥ धर्महीनमिति ॥ तथाच पांडवैःसत्यदयादिविवर्जितैःकृतंयज्ञरूपंकर्मकथंतत्फलदंभवेन्नकथमपीत्यर्थः ॥ तस्मात्सोऽपिदांभिकोयज्ञस्ततस्तत्कर्तारःकथमाप्ताभवेयुरित्यर्थः ॥ १६ ॥
किंचछलार्थंचेति ॥ यदाविष्णुरपिछलार्थंवामनोऽभूत्तदाऽऽप्तःकोऽवशिष्टइतिभावः ॥ किंवामनेनकृतमितिचेत्तत्राऽऽह येनेति ॥ १७ ॥ १८ ॥ संत्वेतेछलिनस्तत्रममजातामाशंकांप्रथमंवदपश्चान्म
यापृष्टस्यार्थस्योत्तरंवदेत्यभिप्रायेणाऽऽह जितंकेनेति ॥ हेकृष्णव्यास ॥ तयोर्मध्येबलिनावाजितंवामनेनवाजितंचानयोर्मध्येकउत्कृष्टइत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ बलिरेवस्वसत्यान्नचालितइतिसएव
विष्णोरधिकइतिप्रतिभाति ॥ तथाचेश्वरस्याऽऽप्तत्वभंगश्छलकर्तृत्वाच्चेतिगूढोऽभिसंधिर्नृपस्येतिराजवाक्यंश्रुत्वाराजाऽभिप्रेतमेवव्यासआह जितंवैबलिनेति ॥ भूमिंदास्यामीतिप्रतिज्ञातस्यसत्य
स्यपरिपालनात् ॥ तदेवाऽऽहदत्तेति ॥ २१ ॥ २२ ॥ सत्यंस्तौति ॥ सत्यादन्यतरादिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ तस्मादिति ॥ तयामाययाच्छलवतापुरुषेणसत्यंकुतोऽविद्धमनाश्रितंभवेन्नकु ते

दानंपादश्चतुर्थश्चपुराणज्ञावदंतिवै ॥ तैर्विहीनःकथंधर्मस्तिष्ठेदिहसुसंमतः ॥ १५ ॥ धर्महीनंकृतंकर्मकथंतत्फलदंभवेत् ॥ धर्मेस्थिरामतिःक्कापिनकस्या
पिप्रतीयते ॥ १६ ॥ ॥ छलार्थंचयदाविष्णुर्वामनोऽभूज्जगत्प्रभुः ॥ येनवामनरूपेणवंचितोऽसौबलिर्नृपः ॥ १७ ॥ विहर्ताशतयज्ञस्यवेदाऽऽज्ञापरिपालकः ॥
धर्मिष्ठोदानशीलश्चसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ १८ ॥ स्थानात्प्रभ्रंशितोऽकस्माद्विष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ जितंकेनतयोःकृष्णबलिनावामनेनवा ॥ १९ ॥
छलकर्मविदाचाऽयंसंदेहोऽत्रमहान्मम ॥ वंचयित्वावंचितेनसत्यंवदद्विजोत्तम ॥ २० ॥ पुराणकर्तात्वमसिधर्मज्ञश्चमहामतिः ॥ व्यासउवाच ॥ जितंवै
बलिनाराजन्दत्तायेनचमेदिनी ॥ २१ ॥ त्रिविक्रमोऽपिनाम्नायःप्रथितोवामनोऽभवत् ॥ छलनार्थमिदंराजन्वामनत्वंनराधिप ॥ २२ ॥ संप्राप्तंहरिणाभू
योद्वारपालत्वमेवच ॥ सत्यादन्यतरन्नास्तिमूलंधर्मस्यपार्थिव ॥ २३ ॥ दुःसाध्यंदेहिनाराजन्सत्यंसर्वात्मनाकिल ॥ मायाबलवतीरूपात्रिगुणाबहुरूपिणी
॥ २४ ॥ ययेदंनिर्मितंविश्वंगुणैःशबलितंत्रिभिः ॥ तस्माच्छलवतासत्यंकुतोऽविद्धंभवेन्नृप ॥ २५ ॥ मिश्रेणजनितश्चैवस्थितिरेषासनातनी ॥ वैखानसाश्च
मुनयोनिःसंगानिष्परिग्रहाः ॥ २६ ॥ सत्ययुक्ताभवंत्यत्रवीतरागागततृषः ॥ दृष्टांतदर्शनार्थायनिर्मितास्तेचतादृशाः ॥ २७ ॥ अन्यत्सर्वंशबलितंगुणैरेभि
स्त्रिभिर्नृप ॥ नैकंवाक्यंपुराणेषुवेदेषुनृपसत्तम ॥ २८ ॥

ऽपीत्यर्थः ॥ अविद्धमितिच्छेदः ॥ २५ ॥ मिश्रेणेति ॥ प्रायोऽयंजनोमिश्रेणरजोगुणेनजनितोनिर्मितः ॥ तथाचैतादृशस्यरजोगुणयुक्तस्यसत्यंदुर्लभमेवभवति ॥ यद्यपिराजन्माययाकलुषितः
सर्वजनोभवति तथापितयैवमाययाछलरहिताअपिप्राणिनःसत्यपरिपालकावैखानसाद्यामुनयोदृष्टांतप्रदर्शनायकल्पितास्तथाचतादृशमायाविशिष्टपरमेश्वरस्यभगवतीपदवाच्यस्याऽऽप्तत्वंभविष्यतितस्या
वाचोवेदरूपायाआप्तवाक्यत्वंतस्यप्रामाण्यंचभविष्यतीतिनकाऽपिचिंताऽस्तीतितात्पर्येणाऽऽह वैखानसाश्चमुनयइति ॥ २६ ॥ २७ ॥ अन्यादिति ॥ तादृशऋषिभ्योऽन्यज्जीवजातमित्यर्थः ॥
नैकंवाक्यमिति ॥ यतःसर्वस्यजीवजातस्यगुणमिश्रितत्वम् ॥ ततएवतेषांमतेनाऽर्थस्याभिन्नत्वात्तदनुभवानुवादिनांपुराणानांस्मृतीनांवेदेष्वपितदनुभवानुवादस्यार्थवादभागेसत्त्वाद्वेदवाक्यानां
चनैकंवाक्यंकिंतुभिन्नंभिन्नमेवप्रतिभातीत्यर्थः ॥ २८ ॥

तदेवाऽऽह सगुणइति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सानुक्रीडतीति ॥ समायातैःसहानुक्रीडतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ कार्यकारणभावमाह असत्यइति ॥ कार्यवान्कार्येच्छावान्पुरुषःप्रथममसत्योभ
वत्यसत्येनापिकार्यसंपादयिष्यामीत्यसत्याभिसंधिमान्भवतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ विभवेसतीतिएतादृशाऽसत्यादिस्वीकारेणाऽपिकार्यसिद्धौसत्यामहंकारोभवतिततोमोहोमोहान्मरणंनाशोभवती
त्यर्थः ॥ अन्यान्यपिमोहकार्याण्याह संकल्पाइति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ येऽपियज्ञादिकर्तारस्तेऽपिमायाजन्याहंकारेणयुक्ताःकुर्वंतीतितेमायावशगाएवेत्याह यज्ञदानानीति ॥ ३९ ॥ सचाहंकारो

धर्मशास्त्रेषुचांगेषुसगुणैराचितोऽस्विह ॥ सगुणःसगुणंकुर्यान्निर्गुणोनकरोतिवै ॥ २९ ॥ गुणास्तेमिश्रिताःसर्वेनपृथग्भावसंगताः ॥ निर्व्यलीकोस्थिरेधर्मेम
तिःकस्यापिनस्थिरा ॥ ३० ॥ भवोद्भवेमहाराजमाययामोहितस्यवै ॥ इंद्रियाणिप्रमाथीनितदासक्तंमनस्तथा ॥ ३१ ॥ करोतिविविधान्भावान्गुणैस्तैः
प्रेरितोभृशम् ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंताःप्राणिनःस्थिरजंगमाः ॥ ३२ ॥ सर्वेमायावशाराजन्साऽनुक्रीडतितैरिह ॥ सर्वान्वैमोहयत्येषाविकुर्वत्यानिशंजगत्
॥ ३३ ॥ असत्योजायतेराजन्कार्यवान्प्रथमंनरः ॥ इंद्रियार्थांश्चितयानोनप्राप्नोतियदानरः ॥३४॥ तदर्थंछलमादत्तेछलात्पापेप्रवर्तते ॥ कामःक्रोधश्चलो
भश्चवैरिणोवलवत्तराः ॥ ३५ ॥ कृताकृतंनजानंतिप्राणिनस्तद्वशंगताः ॥ विभवेसत्यहंकारःप्रबलःप्रभवत्यपि ॥ ३६ ॥ अहंकाराद्भवेन्मोहोमोहान्मरण
मेवच ॥ संकल्पावहवस्तत्रविकल्पाःप्रभवंतिच ॥ ३७ ॥ ईर्ष्यासूयातथाद्वेषःप्रादुर्भवतिचेतसि ॥ आशातृष्णातथादैन्यंदंभोऽधर्ममतिस्तथा ॥ ३८ ॥
प्राणिनांप्रभवंत्येतेभावामोहसमुद्भवाः ॥ यज्ञदानानितीर्थानिव्रतानिनियमास्तथा ॥ ३९ ॥ अहंकाराभिभूतस्तुकरोतिपुरुषोऽन्वहम् ॥ अहंभावकृतंसर्व
प्रभवेद्वैनशौचवत् ॥ ४० ॥ रागलोभात्कृतंकर्मसर्वांगंशुद्धिवर्जितम् ॥ प्रथमंद्रव्यशुद्धिश्चद्रष्टव्याविबुधैःकिल ॥ ४१ ॥ अद्रोहेणार्जितंद्रव्यंप्रशस्तंधर्मक
र्मणि ॥ द्रोहार्जितेनद्रव्येणयत्करोतिशुभंनरः ॥ ४२ ॥ विपरीतंभवेत्ततुफलकालेनृपोत्तम ॥ मनोऽतिनिर्मलंह्यस्यससम्यक्फलभाग्भवेत् ॥ ४३ ॥ त
स्मिन्विकारयुक्तेतुनयथार्थफलंलभेत् ॥ कर्तारःकर्मणांसर्वेआचार्यऋत्विजादयः ॥ ४४ ॥ स्युस्तेविशुद्धमनसस्तदापूर्णंभवेत्फलम् ॥ दशकालक्रियाद्र
व्यकर्तॄणांशुद्धतायदि ॥ ४५ ॥ मंत्राणांचतदापूर्णंकर्मणांफलमश्नुते ॥ शत्रूणांनाशमुद्दिश्यस्ववृद्धिंपरमांतथा ॥४६॥ करोतिसुकृतंतद्वद्विपरीतंभवेत्कि
ल ॥ स्वार्थसक्तःपुमान्नित्यंनजानातिशुभाऽशुभम् ॥ ४७ ॥ दैवाऽधीनःसदाकुर्य्यात्पापमेवनसत्कृतम् ॥ प्राजापत्याःसुराःसर्वेह्यसुराश्चतदुद्भवाः ॥४८॥

महादुष्टइतिवैराग्यार्थमाह अहंभावकृतमिति ॥ शौचवच्छुद्धिवन्नेत्यर्थः ॥ ४० ॥ रागलोभादिति॥सर्वांगमपिकर्मरागलोभात्कृतंशुद्धिवर्जितंभवति ॥ ततोऽहंकारवद्रागलोभावपित्याज्यावितिभावः ॥
अतोऽहंकारंरागलोभौविहायप्रथमंद्रव्यशुद्धिर्द्रष्टव्येत्याह प्रथममिति ॥४१॥४२॥ मनःशुद्धिफलमाह मनोऽतिनिर्मलमिति ॥४३॥ कर्मशुद्धिमाह कर्तारइति ॥४४॥४५॥ तच्चकर्मपरनाशायनकर्त
व्यमित्याह शत्रूणामिति ॥४६॥ स्वार्थमपिनकर्मकुर्यात्किंत्वीश्वराराधनबुद्ध्यैवेत्याह स्वार्थसक्तइति ॥ स्वार्थकरणेदोषमुद्भावयति नजानातीति॥४७॥दैवाधीनःप्रारब्धाधीनःसत्कृतंपुण्यम् ॥४८॥

परस्परेति ॥ यतःस्वार्थपरास्ततइत्यर्थः ॥ मानुषारजोद्भवाइत्यन्वयः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ तस्माद्देवादिभिर्ममपूर्वजादिभिश्चकथंपापंकृतमितिशंकावसरएवनास्ति ॥ मायांतःपातित्वा त्सर्वस्यजीवजातस्यमायाप्रेरणयैवाऽऽचरणादतःसंसारनाशायमायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्येवभगवत्याराध्येतिभावः ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ एकाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैश्चनिखिलंजगत् ॥ माययाऽऽवृतमित्युक्त्वानारायणकथोच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाऽध्यायांतेरागद्वेषविहीनस्तुसकथंजायतेनृपेत्युक्तंतदेवविशदयति अथकिमिति ॥ कश्चिदितिशुद्धसत्त्व इत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ देवाःसेर्ष्याइत्युक्तंतत्रोदाहरणमाह द्रोहपरेइति ॥ द्रोहपरेजनेद्रोहपरोभवेदितिसमानतासाम्यतासर्वत्रवर्तते ॥अद्रोहिणिशांतेतुविद्वेषोयःसाखलतादुष्टतासाक्वचिदेवास्ति नसर्वत्रेत्यर्थः ॥ ४ ॥ इंद्रोदेवराजोऽपिसंस्तांखलतांस्वीकृतवांस्ततःपरंकिमवशिष्टमित्याह यःकश्चिदिति ॥ तापसोद्रोहाभाववांस्तस्मिन्नपविघ्नकर्तृताखलतेंद्रस्य ॥ ५ ॥ नन्वेवंचेत्कथंधर्मास्थितेः

सर्वेतेस्वार्थनिरताःपरस्परविरोधिनः ॥ सत्त्वोद्भवाःसुराःसर्वेप्युक्तावेदेषुमानुषाः ॥ ४९ ॥ रजोद्भवास्तामसास्तुतिर्यंचःपरिकीर्तिताः ॥ सत्त्वोद्भवानांतै
वैरंपरस्परमनारतम् ॥५०॥ तिरश्चामत्रकिंचित्रंजातिवैरसमुद्भवे ॥ सदाद्रोहपरादेवास्तपोविघ्नकरास्तथा॥५१॥ असंतुष्टाद्वेषपराःपरस्परविरोधिनः॥
अहंकारसमुद्भूतःसंसारोऽयंयतोनृप ॥ ५२ ॥ रागद्वेषविहीनस्तुसकथंजायतेनृप॥ ॥ इतिश्रीदेवीमहाभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः॥ ४ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ अथकिंबहुनोक्तेनसंसारेऽस्मिन्नृपोत्तम ॥ धर्मात्माद्रोहबुद्धिस्तुकश्चिद्भवतिकर्हिचित् ॥ १ ॥ रागद्वेषावृतंविश्वंसर्वंस्थावरजंगमम् ॥
आद्येयुगेऽपिराजेंद्रकिमद्यकलिदूषिते ॥ २ ॥ देवाःसेर्ष्याश्चसद्रोहाश्छलकर्मरताःसदा ॥ मानुषाणांतिरश्चांचकावार्तानृपगण्यते ॥ ३ ॥ द्रोहपरेद्रोहप
रोभवेदितिसमानता ॥ अद्रोहिणितथाशांतेविद्वेषःखलतास्मृता ॥ ४ ॥ यःकश्चित्तापसःशांतोजपध्यानपरायणः ॥ भवेत्तस्यजपेविघ्नकर्तावैमघवापरम्
॥५॥ सतांसत्ययुगंसाक्षात्सर्वदैवाऽसतांकलिः ॥ मध्यमोमध्यमानांतुक्रियायोगौयुगेस्मृतौ ॥६॥ कश्चित्कदाचिद्भवतिसत्यधर्मानुवर्तकः ॥ अन्यथाऽन्य
युगानांवैसर्वेधर्मपरायणाः ॥ ७ ॥ वासनाकारणंराजन्सर्वत्रधर्मसंस्थितौ ॥ तस्यांवैमलिनायांतुधर्मोऽपिमलिनोभवेत् ॥ ८ ॥ मलिनावासनासत्यंवि
नाशायेतिसर्वथा ॥ ब्रह्मणोहृदयाज्जातःपुत्रोधर्मइतिस्मृतः ॥ ९ ॥

स्यादितिचेत्तत्राऽऽह सतामिति ॥ सर्वयुगेषुत्रिविधानराःसंतिसाधवोऽसाधवोमध्यमाश्च ॥ तत्रसतां सर्वयुगंसत्ययुगमेव ॥ असतांसर्वयुगंकलिरेव ॥ यस्मिन्युगेक्रियायोगौव्यवस्थितौसमध्यमःकालोद्वापरत्रेतात्मकोमध्यमानांभवति ॥ तथाच येसाधवोमध्यमाश्चतदाश्रयेणधर्मःस्थास्यतीतिभावः ॥ ६ ॥ ननुतर्हिसाधवोनैवसंतीतिकथंपूर्वमुक्तमितिचेद्बहवोनसंतीत्यभिप्रायेणेत्याह कश्चित्कदाचिदिति ॥ अन्यथाबहवस्त्वन्ययुगानांयेधर्मास्तत्परायणाःसर्वेभवंतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ननुकिमितिबहवस्तथाभवंतिसर्वेऽपिसत्यभाजःसाधवःकुतोनभवंतीतिचेत्तत्राह वासनेति ॥ शुद्धवासनानांपुण्यसाध्यत्वादल्पत्वम् ॥ मलिनवासनानांस्वभावत्वाद्बहुत्वम् ॥ तथाचवासनाबहुत्वात्तादृशानामपिबहुत्वमित्यर्थः ॥ ८ ॥ यद्यपिबहुत्वंतेषांतथाऽपिमलिनावासनाविनाशायैवभवंतीतिनिश्चित्यतासामाचरणंकदापिनकुर्यादितिभावः ॥ इत्थमेतत्पर्यंतंकिमर्थंशापोजातो देवकीवसुदेवयोःकथंकृष्णेंद्रप्रभृतयोदेवाश्छलेनाऽधर्माचरणवंतः पांडवादयश्चकथमधर्मशीलाइत्यस्योत्तरंदत्तमधुनानरनारायणयोर्मुक्त्यर्थंतपःकुर्वतोःकथंदेहांतरप्राप्तिर्मनुष्यदेहेनेतिप्रश्नस्योत्तरमाह ब्रह्मणोहृदयादिति ॥ ९ ॥

॥१०॥११॥१२॥प्रालेयाद्रिंहिमालयम्॥ १३॥तत्परंब्रह्मगायत्रीसंज्ञकमित्यर्थः॥१४॥१५॥१६॥कुतश्चिंताकिंचकल्पितवांस्तदुभयमप्याह किंकर्तव्यमिति॥१७॥ आसनंममेतिशेषः ॥ विघ्नइति ॥
कामंक्रोधंवोत्पाद्ययेनविघ्नेनतपोनभवेत्सताद्दशोविघ्नःकथंकर्तव्यइत्यर्थः॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥दातुंयातोस्म्यहंऋषी॥हेऋषी तंवरंदातुंयातःप्राप्तोऽस्मीत्यर्थः॥२३॥२४॥वृषइंद्रः॥२५॥॥२६॥

ब्राह्मणःसत्यसंपन्नोवेदधर्मरतःसदा॥दक्षस्यदुहितारोहिवृतादशमहात्मना॥१०॥विवाहविधिनासम्यङ्मुनिनागृहधर्मिणा॥तास्वजीजनयत्पुत्रान्धर्मःसत्य
वतांवरः ॥ ११ ॥ हरिंकृष्णंनरंचैवतथानारायणंनृप ॥ योगाभ्यासरतोनित्यंहरिःकृष्णोबभूवह ॥ १२ ॥ नरनारायणौचैवचेरतुस्तपउत्तमम् ॥ प्रालेया
द्रिंसमागत्यतीर्थेबदरिकाश्रमे ॥ १३ ॥ तपस्विपुधुरीणौतौपुराणौमुनिसत्तमौ ॥ गृणंतौतत्परंब्रह्मगंगायाविपुलेतटे ॥ १४ ॥ हरेरंशौस्थितौतत्रनरना
रायणावृषी ॥ पूर्णवर्षसहस्रंतुचक्रातेतपउत्तमम् ॥ १५ ॥ तापितंचजगत्सर्वंतपसासचराचरम् ॥ नरनारायणाभ्यांचशक्रःक्षोभंतदाययौ ॥ १६ ॥ चिं
ताविष्टःसहस्राक्षोमनसासमकल्पयत् ॥ किंकर्तव्यंधर्मपुत्रौतापसौध्यानसंयुतौ ॥ १७ ॥ सिद्धार्थौसुभृशंश्रेष्ठमासनंनग्रहीष्यतः ॥ विघ्नःकथंप्रकर्तव्यस्त
पोयेनभवेन्नहि ॥ १८ ॥ उत्पाद्यकामंक्रोधंचलोभंवाऽप्यतिदारुणम् ॥ इत्युद्दिश्यसहस्राक्षःसमारुह्यगजोत्तमम् ॥ १९ ॥ विघ्नकामस्तुतरसाजगामगंधमा
दनम् ॥ गत्वातत्राऽऽश्रमेपुण्येतावपश्यच्छतक्रतुः ॥ २० ॥ तपसादीप्तदेहौतुभास्कराविवचोदितौ ॥ ब्रह्मविष्णूकिमेतौवैप्रकटौवाविभावसू ॥ २१ ॥
धर्मपुत्रावृषीवेतौतपसाकिंकरिष्यतः ॥ इतिसंचिंत्यतौदृष्ट्वातदोवाचशचीपतिः ॥ २२ ॥ किंवांकार्यंमहाभागौब्रूतंधर्मसुतौकिल ॥ ददामिवांवरंश्रेष्ठंदातुं
यातोऽस्म्यहंऋषी ॥ २३ ॥ अदेयमपिदास्यामितुष्टोस्मितपसाकिल ॥ व्यासउवाच ॥ एवंपुनःपुनःशक्रस्तावुवाचपुरःस्थितः ॥ २४ ॥ नोचतुस्तावृ
षीध्यानसंस्थितौदृढचेतसौ ॥ ततोवैमोहिनींमायांचकारभयदांवृषः ॥ २५ ॥ वृकान्सिंहांश्चव्याघ्रांश्चसमुत्पाद्याऽविभीषयत् ॥ वर्षवातंतथावह्निंसमुत्पा
द्यपुनःपुनः ॥ २६ ॥ भीषयामासतौशक्रोमायांकृत्वाविमोहिनीम् ॥ भयतोऽपिवशंनीतौनतौधर्मसुतौमुनी ॥ २७ ॥ नरनारायणौदृष्ट्वाशक्रःस्वभवनंग
तः ॥ वरदानेप्रलुब्धौननभीतौवह्निवायुतः ॥ २८ ॥ व्याघ्रसिंहादिभिःक्रांतौचलितौनाश्रमात्स्वकात् ॥ नतयोर्ध्यानभंगंवैकर्तुंकोऽपिक्षमोऽभवत्॥२९॥
इंद्रोऽपिसदनंगत्वाचिंतयामासदुःखितः ॥ चलितौभयलोभाभ्यांनेमौमुनिवरोत्तमौ ॥ ३० ॥ चिंतयंतौमहाविद्यामादिशक्तिंसनातनीम् ॥ ईश्वरींसर्वलो
कानांपरांप्रकृतिमद्भुताम्॥३१॥ध्यायतांकःक्षमोलोकेबहुमायाविदप्युत॥यन्मूलाःसकलामायादेवासुरकृताःकिल॥ ३२ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ नाश्रमात्स्वकादाश्रमनिमित्ततपसो
नचलितावित्यर्थः॥२९॥३०॥कुतोनचलितौतत्रनिमित्तमाह चिंतयंताविति॥महाविद्यांश्रीभुवनेश्वरींपरांप्रकृतिंसाम्यावस्थमायोपाधिकब्रह्मरूपिणीम् ॥ विद्धिमेप्रकृतिंपराम्॥जीवभूतांमहाबाहोययेदं
धार्यतेजगदितिगीतोक्ताम्॥ ३१ ॥बहुमायाविरसोपीत्यर्थः॥ध्यायतांमनोवशयितुमितिशेषः॥यन्मूलाइति ॥यत्पराशक्तिमूलाःसकलादेवासुरकृतमायाभवंतीतितांपराशक्तिमितिपूर्वेणान्वयः ॥ ३२ ॥

तेकथंवाधितुमिति ॥ अन्येनवामितुभित्यर्थः ॥ येगतकल्मषाध्यायंतितेइत्यन्वयः ॥ तृतीयस्कंधोक्तंभुवनेश्वरीमंत्रमाह वाग्बीजमिति ॥ ३३ ॥ बाधितुंकोऽपिनक्षमइति ॥ तदुक्तंमुंडमालायाम् ॥
पार्वतीचरणद्वंद्वभजनात्किंकरोभवेत् ॥ स्वर्गभोगश्चमोक्षश्चशाक्तानांनभवेत्किमु ॥ शाक्तानांचैवनिंदांयेकुर्वंतिहिनराऽधमाः ॥ तेषांलोहितपानंवैकुर्वंतिभैरवीगणाः ॥ भैरवाश्चैवभैरव्यःसदाहिं

तेकथंबाधितुंशक्ताध्यायंतिगतकल्मषाः ॥ वाग्बीजंकामबीजंचमायाबीजंतथैवच ॥ ३३ ॥ चिंतेयस्यभवेत्तंतुबाधितुंकोऽपिनक्षमः ॥ माययामोहितः
शक्रोभूयस्तस्यप्रतिक्रियाम् ॥ ३४ ॥ कर्तुंकामवसंतौतुसमाहूयाऽब्रवीद्वचः ॥ मनोभववसंतेनरत्यायुक्तोव्रजाधुना ॥ ३५ ॥ अप्सरोभिःसमायुक्तस्तर
सागंधमादनम् ॥ नरनारायणौतत्रपुराणावृषिसत्तमौ ॥ ३६ ॥ कुरुतस्तपएकांतेस्थितौबदरिकाऽऽश्रमे ॥ गत्वातत्रसमीपेतुतयोर्मन्मथमार्गणैः ॥३७॥
चित्तंकामातुरंकार्यंकुरुकार्यंममाऽधुना ॥ मोहयित्वोच्चाटयित्वाविशिखैस्ताडयाऽऽशुच ॥३८॥ वशीकुरुमहाभागमुनीधर्मसुतावपि ॥ कोह्यस्मिन्सर्व
संसारेदेवोदैत्योऽथमानवः ॥ ३९ ॥ यस्तेबाणवशंप्राप्तोनयातिभृशताडितः ॥ ब्रह्माऽहंगिरिजानाथश्चंद्रोवह्निर्विमोहितः ॥ ४० ॥ गणनाकाऽनयोःकाम
त्वद्बाणानांपराक्रमे ॥ वारांगनागणोऽयंतेसहायार्थंमयेरितः ॥ ४१ ॥ आगमिष्यतितत्रैवरंभादीनांमनोरमः ॥ एकातिलोत्तमारंभाकार्यंसाधयितुंक्षमा
॥ ४२ ॥ त्वमेवैकःक्षमःकामंमिलितैःकस्तुसंशयः ॥ कुरुकार्यंमहाभागददामितववांछितम् ॥ ४३ ॥ प्रलोभितौमयाऽत्यर्थंवरदानैस्तपस्विनौ ॥ स्था
नान्नचलितौशांतौवृथाऽयंमेगतःश्रमः ॥ ४४ ॥ तथावैमाययाकृत्वाभीषितौतापसौभृशम् ॥ तथाऽपिनोत्थितौस्थानाद्देहरक्षापरौनतौ ॥ ४५ ॥ व्यास
उवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाशक्रंप्राहमनोभवः ॥ वासवाऽद्यकरिष्यामिकार्यंतेमनसेप्सितम् ॥ ४६ ॥ यदिविष्णुंमहेशंवाब्रह्माणंवादिवाकरम् ॥ ध्यायं
तौतौतदाऽस्माकंभवितारौवशौमुनी ॥ ४७ ॥ देवीभक्तंवशीकर्तुंनाऽहंशक्तःकथंचन ॥ कामराजंमहाबीजंचिंतयंतंमनस्यलम् ॥ ४८ ॥ तांदेवींचेन्महा
शक्तिंसंश्रितौभक्तिभावतः ॥ नतदाममबाणानांगोचरौतापसौकिल ॥ ४९ ॥ इंद्रउवाच ॥ गच्छत्वंचमहाभागसर्वैस्तैस्तत्रसमुद्यतैः ॥ कार्यंममाऽतिदुःसा
ध्यंकर्ताहितमनुत्तमम् ॥ ५० ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेनसमादिष्टाययुःसर्वेसमुद्यताः ॥ यत्रतौधर्मपुत्रौद्वौतेपातेदुष्करंतपः ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेपंचमोध्यायः ॥ ५ ॥

संतिपामरान् ॥ शाक्तान्हिसंतिनिंदंतिगर्जंतिबहुजल्पकाः ॥ छिनत्तितेषांदेवेशीशिरांसिहरवल्लभेति ॥
प्रतिक्रियांपरिहारम् ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ हेमन्मथ मार्गणैः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ नयातीति मोहमितिशेषः ॥ ४० ॥ वारांगनेतिपृथक् ॥ वारांगनानामित्यर्थः ॥ छांदसःपूर्वसवर्णः ॥ ८ ॥
॥ ४१ ॥ ४२ ॥ तववांछितंतुभ्यंददामीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ तौनसामान्यावित्याह प्रलोभिताविति ॥४४॥ माययाकृत्वाभयमितिशेषः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ गच्छत्वंचेति ॥ तौ
पराशक्तिदेवीभक्तौवर्तेतेतत्रसंदेहोनास्तितथाऽपित्वंयत्नंतुकुरु यदग्रेभविष्यतितद्भवत्वित्यर्थः॥ सर्वैःसमुद्यतैःसहेत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अर्धाधिकैरष्टपंचाशद्भिःपद्यैर्नराग्रजः ॥ उर्वशींससृजेचेतिकथेयंसमुदीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेवसंतागमनमुपवर्णितम् ॥ तदनंतरंजातंवृत्तमाह प्रथमंतत्रेति ॥ तेनवसंतागमनेनपुष्पिताःपादपावृक्षाःबभुःशोभिताइत्यर्थः ॥ द्विरेफालिविराजिताःभ्रमरपंक्तिविराजिताः ॥ १ ॥ २ ॥ नगोत्तमान्बृहद्वृक्षान् ॥ ३ ॥ ४ ॥ प्रमाथीनिबलवंति अस्वाधीनानीत्यर्थः ॥ ५ ॥ पूरयन्पंचमार्गणान्पंचबाणान्पूर्णान्व्यापकान्कुर्वन्नित्यर्थः ॥ पंचबाणैःसर्वांस्ताडयन्नितिभावः ॥ ६ ॥ ७ ॥ भ्रमराऽऽलिर्भ्रमरपंक्तिः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ इतिमनसिऋतुकालविपर्यासंचिंतयित्वानारायणउवाचयत्तदाह पश्येति ॥ १२ ॥ भीममातंगंशीतभयप्रदानेनभीमंभयंकरंमातंगंगजंशिशिरऋतुरूपंपलाशकुसुमात्मकैःस्वस्यखरैःकठिनैर्नखैर्दारयन्प्राप्तोवसंतकेसरी वसंतरूपःसिंहोवर्ततइत्यर्थः

व्यासउवाच॥प्रथमंतत्रसंप्राप्तोवसंतःपर्वतोत्तमे ॥ पुष्पिताःपादपाःसर्वेद्विरेफालिविराजिताः ॥ १ ॥ आम्राश्चबकुलारम्यास्तिलकाःकिंशुकाःशुभाः ॥ सालास्तालास्तमालाश्चमधूकाःपुष्पिताबभुः ॥ २ ॥ बभूवुःकोकिलाऽऽलापावृक्षाग्रेषुमनोहराः ॥ वल्ल्योऽपिपुष्पिताःसर्वाआलिलिंगुर्नगोत्तमान् ॥ ३ ॥ प्राणिनःस्वासुभार्यासुप्रेमयुक्ताःस्मराऽऽतुराः ॥ बभूवुश्चातिमत्ताश्चक्रीडासक्ताःपरस्परम् ॥ ४ ॥ ववुर्मंदाःसुगंधाश्चसुस्पर्शादक्षिणाऽनिलाः ॥ इंद्रियाणिप्रमाथीनिमुनीनामपिचाऽभवन् ॥ ५ ॥ रतियुक्तस्ततःकामः पूरयन्पंचमार्गणान् ॥ चकारत्वरितस्तत्रवासंबदरिकाऽऽश्रमे ॥ ६ ॥ रंभातिलोत्तमाद्याश्चगत्वातत्रवराऽऽश्रमे ॥ गानंचक्रुःसुगीतज्ञाःस्वरतानसमन्वितम् ॥ ७ ॥ तच्छ्रुत्वामधुरोद्गीतिंकोकिलानांचकूजितम् ॥ भ्रमरालिविरावंचप्रबुद्धौतौमुनीश्वरौ ॥ ८ ॥ ऋतुराजमकालेतुदृष्ट्वातौपुष्पितंवनम् ॥ जातौचिंतापरौतत्रनरनारायणावृषी ॥ ९ ॥ किमद्यशिशिरापायःसंवृत्तःसमयंविना ॥ प्राणिनोविह्वलाःसर्वेलक्ष्यंतेऽतिस्मराऽऽतुराः ॥ १० ॥ कालधर्मविपर्यासःकथमद्यदुरासदः ॥ नरंनारायणःप्राहविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ११ ॥ नारायण उवाच ॥ पश्यभ्रातरिमेवृक्षाःपुष्पिताःप्रतिभांतिवै ॥ कोकिलाऽऽलापसंघुष्टाभ्रमरालिविराजिताः ॥ १२ ॥ शिशिरंभीममातंगंदारयन्स्वखरैर्नखैः ॥ वसंतकेसरीप्राप्तःपलाशकुसुमैर्मुने ॥ १३ ॥ रक्ताऽशोककरातन्वीदेवर्षेकिंशुकांघ्रिका ॥ नीलाऽशोककचाश्यामाविकासिकमलाऽऽनना ॥ १४ ॥ नीलेंदीवरनेत्रासाबिल्ववृक्षफलस्तनी ॥ प्रोत्फुल्लकुंदरदनामंजरीकर्णशोभिता ॥ १५ ॥ बंधुजीवाऽधराशुभ्रासिंधुवारनखाद्भुता ॥ पुंस्कोकिलस्वरापुण्याकदंबवसनाशुभा ॥ १६ ॥ बर्हिवृंदकलापाचसारसस्वननूपुरा ॥ वासंतीबद्धरशनामत्तहंसगतिस्तथा ॥ १७ ॥

॥ १३ ॥ नकेवलंस्वयमेवप्राप्तःकिंतुलक्ष्मीनृसिंहवत्तस्ययाशक्तिर्वसंतलक्ष्मीःसाऽपिप्राप्तेतितद्वन्वसंतलक्ष्मींवर्णयति रक्ताशोकेति ॥ रक्तोनवीनपल्लवयोगाद्योऽशोकोऽशोकवृक्षःसएवकरौयस्याःसा ॥ किंशुकःपुष्पितपलाशवृक्षःसएवांघ्रीचरणौयस्याः ॥ नीलोयोऽशोकोहरितपल्लवयोगात्सएवकचाःकेशायस्याः ॥ १४ ॥ बिल्ववृक्षफलान्येवस्तनौयस्याः ॥ मंजर्यएवकर्णौयस्याः ॥ १५ ॥ सिंधुवारमेवनखानियस्याः ॥ १६ ॥ बर्हिवृंदोमयूरवृंदःसएवकलापोभूषणंयस्याः ॥ सारसः पुष्कराह्वस्तुसारसइतिकोशः तस्यस्वनएवनूपुरेयस्याः ॥ वासंतीमाधवीलता तद्रूपाबद्धारशनाकटिसूत्रंययासा ॥ चलंतोयेमत्ताहंसास्तएवगतिर्यस्याः ॥ १७ ॥

कदंबवृक्षाधोयेपुत्रजीवावृक्षास्तएवकदंबवृक्षरूपंयत्पूर्वोक्तमंशुकंवस्त्रंतस्मिन्न्यस्ताक्षिप्ता आच्छादितायारोमराजीरोमपंक्तिस्तयाविराजिता ॥ कदंबवृक्षाणांवस्त्रत्वकल्पनातदधःस्थितपुत्रजीवानांरोमराजिकल्पनेतिबोध्यम्॥१८॥१९॥तपिभंगायतपिस्तपिक्रिया तपश्चर्येत्यर्थः तस्याभंगाय ॥ २० ॥ ऋतुराडिति॥अन्यथामदुक्तार्थाऽभावेऽकालेसमयाभावेऽपिऋतुराड्वसंतःकथंप्रीतिंजनयेन्नकथमपीत्यर्थः॥असुरशत्रुणेंद्रेण॥२१॥२२॥विप्राग्र्येद्विजश्रेष्ठे॥२३॥२४॥२५॥२६॥विद्युन्मालाचसाचांबुजाक्षीचेति॥ क्वचित्तुविद्युन्मालांबुजाक्ष्यौचेतिपाठस्तदाश्रीद्वयम् ॥२७॥२८॥देववारांगनाअप्सरसः

पुत्रजीवांशुकन्यस्तरोमराजिविराजिता॥वसंतलक्ष्मीःसंप्राप्ताब्रह्मन्बदरिकाश्रमे॥१८॥अकालेकिमियंप्राप्ताविस्मयोऽयंममाऽधुना ॥तपोविघ्नकरानूनंदेवर्षे परिचिंतय ॥ १९ ॥ श्रूयतेसुरनारीणांगानंध्यानविनाशनम् ॥ आवयोस्तपिभंगायकृतंमघवताकिल ॥२०॥ ऋतुराडन्यथाकालेप्रीतिंसंजनयेत्कथम्॥ विघ्नोऽयंविहितोभातिभीतेनाऽसुरशत्रुणा ॥ २१ ॥ वाताःसुगंधाःशीताश्चसमायांतिमनोहराः ॥ नान्यत्कारणमस्तीहशतक्रतुकृतिंविना ॥ २२ ॥ इति ब्रुवतिविप्राऽग्र्येदेवेनारायणेविभो ॥ सर्वेदृष्टिपथंप्राप्तामन्मथप्रमुखास्तदा ॥ २३ ॥ ददर्शभगवान्सर्वान्नरोनारायणस्तथा ॥ विस्मयाऽऽविष्टमनसौबभूवतुरुभावपि ॥ २४ ॥ मन्मथंमेनकांचैवरंभांचैवतिलोत्तमाम् ॥ पुष्पगंधांसुकेशींचमहाश्वेतांमनोरमाम् ॥ २५ ॥ प्रमद्वरांघृताचींचगीतज्ञांचारुहासिनीम् ॥ चंद्रप्रभांचसोमांचकोकिलाऽऽलापमंडिताम् ॥ २६ ॥ विद्युन्मालांबुजाक्षींचतथाकांचनमालिनीम् ॥ एताश्चान्यावरारोहादृष्टास्ताभ्यांतदांऽतिके॥२७॥ तासांद्व्यष्टसहस्त्राणिपंचाशदधिकानिच ॥ वीक्ष्यतौविस्मितौजातौकामसैन्यंसुविस्तरम् ॥ २८ ॥ प्रणम्याग्रेस्थिताःसर्वादेववारांगनास्तदा ॥ दिव्याऽऽभरणभूषाढ्यादिव्यमाल्योपशोभिताः ॥ २९ ॥ जगुश्छलेनताःसर्वाःपृथिव्यामतिदुर्लभम् ॥ तत्तथाऽवस्थितंदिव्यंमन्मथादिविवर्धनम् ॥ ३० ॥ शुश्राव भगवान्विष्णुर्नरोनारायणस्तदा ॥ श्रुत्वाप्रोवाचतास्तत्रप्रीत्यानारायणोमुनिः ॥३१॥ आस्यतांसुखमत्रैवकरोम्यातिथ्यमद्भुतम् ॥ भवंत्योऽतिथिधर्मेणप्राप्ताःस्वर्गात्सुमध्यमाः ॥ ३२ ॥ व्यासउवाच ॥ साभिमानस्तुसंजातस्तदानारायणोमुनिः ॥ इंद्रेणप्रेषितानूनंतथाविघ्नचिकीर्षया ॥ ३३ ॥ वराक्यः काइमाःसर्वाःसृजाम्यद्यनवाःकिल ॥ एताभ्योदिव्यरूपाश्चदर्शयामितपोबलम् ॥ ३४ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाकरेणोरुंप्रताड्यवै ॥ तरसोत्पादयामासनारीं सर्वांगसुंदरीम् ॥ ३५ ॥ नारायणोरुसंभूताह्युर्वशीतिततःशुभा ॥ ददृशुस्ताःस्थितास्तत्रविस्मयंपरमंययुः ॥ ३६॥ तासांचपरिचर्यार्थंतावतीश्चातिसुंदरीः ॥ प्रादुश्चकारतरसातदामुनिरसंभ्रमः ॥ ३७ ॥

॥२९॥यथाशास्त्रेणोक्तंतथाऽवस्थितमित्यर्थः ॥३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अभिमानस्वरूपमाह वराक्यइति ॥ ३४ ॥ इतिसंचिंत्येति तरसावेगेनोरुंकरेणप्रताड्यसर्वांगसुंदरींनारीमुत्पादयामास ॥ ३५ ॥ नारायणेति ॥ हियतोनारायणोरुसंभूताततस्तस्माद्धेतोरुर्वशीतिनाम्नाऽभवदित्यर्थः ॥ उरुमश्नात्याश्रयत्युत्पत्तिस्थानत्वेनेत्युर्वशीतिव्युत्पत्तेः ॥ पृषोदरादित्वाद्ध्रस्वत्वम् ॥ ददृशुरिति ॥ ताइंद्रेणप्रेषितास्तामुर्वशींददृशुःदृष्ट्वापरमंविस्मयंययुःप्रापुः ॥ ३६ ॥ तासांचेतिइंद्रप्रेषितानांस्त्रीणांपरिचर्यार्थंतावतीःपंचाशदधिकषोडशसहस्त्रसंख्याकाअतिसुंदरीस्ताभ्योऽप्यतिसुंदरीः ॥ ३७ ॥

प्रणेमुरिति ॥ तानारायणोत्पन्नाःस्त्रियोंऽजलिंकृत्वापुरःस्थितास्तौमुनीनरनारायणौप्रणेमुरित्यर्थः ॥ ३८ ॥ तदनंतरमिंद्रप्रेषिताःस्तुतिंचक्रुरित्याह तांवीक्ष्येति ॥ अन्यान्प्रविमोहयंत्योऽपिदेवानां विभ्रमकरींस्वस्यापिमोहकरींतपसोविभूतिंदृष्ट्वातौनरनारायणौप्रत्यूचुः ॥ कथंभूतारोमोद्गमेनरोमांचोद्गमेनचारुर्व्यःसुंदरानिजांगवल्लयोनिजांगलतायासांताः ॥ ३९ ॥ कुर्युःकथमिति ॥ हेदेवौ वयंबालामूढाभवतांतपसोमहत्त्वंतथैवधैर्यंमनसोप्यविषयमभिवीक्ष्यस्तुतिंकथंकुर्युर्नकथमपीत्यर्थः ॥ अस्मत्कटाक्षएवकज्जलरूपविषेणदिग्धोयुक्तःशरस्तेनदग्धःकोवापृथिव्यांनभवति अपितुसर्वोभ वत्येव ॥ तत्रतस्मिन्सत्यपिभवतांमनसोव्यथाविकारोनेतिपरमाश्चर्यंभवतामितिभावः ॥ ४० ॥ अतएवयुवांनसाधारणौकिंतुपरमेश्वरस्यांशभूतावेवेत्यस्माभिर्ज्ञातावित्याहुः ज्ञाताविति ॥ नरहरे

गायंत्यश्चहसंत्यश्चनानोपायनपाणयः॥प्रणेमुस्तामुनीसर्वाःस्थिताःकृत्वांऽजलिंपुरः॥ ३८ ॥ तांवीक्ष्यविभ्रमकरींतपसोविभूतिंदेवांगनाहिमुमुहुःप्रविमोह यंत्यः॥ऊचुश्चतौप्रमुदिताऽऽननपद्मशोभारोमोद्गमोल्लसितचारुनिजांगवल्ल्यः॥३९॥ कुर्युःकथंस्तुतिमहोतपसोमहत्त्वंधैर्यंतथैवभवतामभिवीक्ष्यबालाः॥ अस्मत्कटाक्षविषदिग्धशरेणदग्धःकोवानतत्रभवतांमनसोव्यथान ॥ ४० ॥ ज्ञातौयुवांनरहरेःपरमांशभूतौदेवौमुनीशमदमादिनिधीसदैव ॥ सेवानिमि त्तमिहनोगमनंनकामंकार्यंहरेःशतमखस्यविघातुमेव॥४१॥भाग्येनकेनयुवयोःकिलदर्शनंनःसंपादितंनविदितंखलुसंचितंतत् ॥ चित्तंक्षमंनिजजनेविहितं युवाभ्यामस्मद्विधेकिलकृतागसितापमुक्तम् ॥ ४२ ॥ कुर्वंतिनैवविबुधास्तपसोव्ययंवैशापेनतुच्छफलदेनमहानुभावाः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्थंनिशम्यव चनंसुरकामिनीनांतावूचतुर्मुनिवरौविनयानतानाम् ॥ ४३ ॥ प्रीतौप्रसन्नवदनौजितकामलोभौधर्मात्मजौनिजतपोरुचिशोभितांगौ ॥ नरनारायणावूच तुः ॥ ब्रुवंतुवांछितान्कामान्ददावस्तुष्टमानसौ ॥ ४४ ॥ यांतुस्वर्गंगृहीत्वेमांसुवंशींचारुलोचनाम् ॥ उपायनमियंबालागच्छत्वद्यमनोहरा ॥ ४५ ॥ द त्ताऽऽवाभ्यांमघवतःप्रीणनायोरुसंभवा ॥ स्वस्त्यस्तुसर्वदेवेभ्योयथेष्टंप्रव्रजंतुच ॥ ४६ ॥ "नकस्यापितपोविघ्नंप्रकर्तव्यमतःपरम्" ॥ देव्यऊचुः ॥ क्वग च्छामोमहाभागप्राप्तास्तेपादपंकजम् ॥ नारायणसुरश्रेष्ठभक्त्यापरमयामुदा ॥ ४७ ॥ वांछितंचेद्वरंनाथददासिमधुसूदन ॥ तुष्टःकमलपत्राक्षब्रवीमोम नसेप्सितम् ॥ ४८ ॥ पतिस्त्वंभवदेवेशवरमेनंपरंतप ॥ भवामःप्रीतियुक्तास्त्वांसेवितुंजगदीश्वर ॥ ४९ ॥

विष्णोः ॥ हेभगवंतौकपटेनाऽऽगतानामप्यस्माकंकोवाभाग्योदयोजातोयेनभवद्दर्शनमस्माभिर्लब्धमित्याहुः सेवानिमित्तमिति ॥ नोऽस्माकंगमनमागमनमिहभवत्सेवानिमित्तंनकिंतुकामंयथेच्छंह रेरिंद्रस्यशतमखस्यकार्यंभवत्तपोविघातरूपंविधातुंकर्तुमेव ॥ ४१ ॥ तादृशदुष्टानामस्माकंयुवयोर्दर्शनंकेनभाग्येनसंपादितंतत्संचितंभाग्यंखलुनविदितमस्माभिः ॥ किंचाऽस्मद्विधेऽस्मत्सदृशेनिज जनेकृतागसिकृताऽपराधेचित्तंक्षमंशापादिकर्तुंसमर्थमपियुवाभ्यांतापमुक्तंसंतापरहितंकृतम् ॥ अहोऽतिधन्याभवतांक्षमेतिभावः ॥ ४२ ॥ इयंचरीतिर्भवद्विधानांमहानुभावानांकेनाभिप्रायेणेतितम भिप्रायमाह कुर्वंतीति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ इयंबालाराजानमिंद्रंप्रत्युपायनंगच्छतु ॥ ४५ ॥ आवाभ्यांनरनारायणाभ्याम् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ त्वयापंचाशदधिकषोडशसहस्रस्त्रियउत्पादितास्ताःस्वर्गंगच्छंतु ॥ तावत्संख्याका एववयमत्रस्थास्यामइतिभावः॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥इतिश्रीदेवीभागवततिलके
चतुर्थस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ६७ ॥ ॥ पंचाधिकैश्चपंचाशद्भिःपद्यैःसमनंतरम् ॥ अहंकारावृतिर्विश्वंवैराग्यार्थमिहोच्यते ॥ १ ॥ रमस्वाऽत्रशुभेस्थानेप्राप्यसर्वाःसुरांगनाइत्यप्सरसांप्रार्थनांश्रुत्वाना
रायणोविचारंकृतवानित्याह इत्याकर्ण्येति ॥ विमर्शंविचारम्॥ १ ॥इतिविचारंकृत्वाप्रथमतइदंसंकटंकस्मान्मूलादुत्पन्नमितितन्मूलंशोधितवानित्याह अहंकारादिदंप्राप्तमिति॥ २ ॥ननुकुतोधर्मविनाशस्य
मूलमहंकारइतिचेत्तत्राऽऽह मूलमिति ॥ यतःसंसारवृक्षस्यमूलमहंकारस्ततस्तस्मिन्संसारेयद्यद्भवतिशुभंवाऽशुभंवातस्यसर्वस्यमूलमहंकारएवेत्यर्थः॥काएतावराक्योऽहमेतदपेक्षयाऽप्यतिसुंदरीरुत्पा

त्वयाचोत्पादितानार्यःसंत्यन्याश्चारुलोचनाः ॥ उर्वश्याद्यास्तथायांतुस्वर्गंवैभवदाज्ञया ॥५०॥ स्त्रीणांषोडशसाहस्रंतिष्ठत्वत्रशतार्धकम्॥सेवांतेऽत्रकरि
ष्यामोयुवयोस्तापसोत्तमौ ॥ ५१ ॥ वांछितंदेहिदेवेशसत्यवाग्भवमाधव ॥ आशाभंगोहिनारीणांहिंसनंपरिकीर्तितम् ॥५२॥ कामार्तानांचमुनिभिर्धर्म
ज्ञैस्तत्त्वदर्शिभिः॥ भाग्ययोगादिहप्राप्ताःस्वर्गात्प्रेमपरिप्लुताः॥५३॥ त्यक्तुंनार्हसिदेवेशसमर्थोऽसिजगत्पते ॥नारायणउवाच॥ पूर्णवर्षसहस्रंतुतपस्तप्तम
याऽत्रवै॥५४॥ जितेंद्रियेणचार्वंग्यःकथंभंगंकरोम्यतः ॥ नेच्छाकामेसुखेकाचित्सुखधर्मविनाशके ॥५५॥ पशूनामपिसाधर्म्यैरमेतमतिमान्कथम् ॥ अ
प्सरसऊचुः ॥ शब्दादीनांचपंचानांमध्येस्पर्शसुखंवरम् ॥५६॥ आनंदरसमूलंवैनान्यदस्तिसुखंकिल ॥ अतोऽस्माकंमहाराजवचनंकुरुसर्वथा ॥५७॥नि
र्भरंसुखमासाद्यचरस्वगंधमादने ॥ यदिवांछसिनाकंत्वंनाऽधिकोगंधमादनात् ॥५८॥ रमस्वाऽत्रशुभेस्थानेप्राप्यसर्वाःसुरांगनाः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागव
तेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तासांधर्मपुत्रःप्रतापवान् ॥ विमर्शमकरोच्चित्तेकिंकर्तव्यंमयाऽधुना॥१॥
"हास्योऽहंमुनिवृन्देषुभविष्याम्यप्रसंगमात्"॥अहंकारादिदंप्राप्तंदुःखंनाऽत्रविचारणा ॥ मूलंधर्मविनाशस्यप्रथमंयदहंकृतिः ॥ २ ॥ मूलंसंसारवृक्षस्य
यतःप्रोक्तोमहात्मभिः ॥ दृष्ट्वामौनंसमाधायनस्थितोऽहंसमागतम् ॥ ३ ॥ वारांगनागणंजुष्टंतेनाऽऽसंदुःखभाजनम् ॥ उत्पादितास्तथानार्योमयाधर्मव्य
येनवै ॥ ४ ॥ तास्तुमांबाधितुंवृत्ताःकामार्ताःप्रमदोत्तमाः ॥ ऊर्णनाभिरिवाद्याऽहंजालेनस्वकृतेनवै ॥ ५ ॥ बद्धोऽस्मिसुदृढेनाऽत्रकिंकर्तव्यमितःपरम् ॥
यदिचेत्तासमुत्सृज्यसंत्यजाम्यबलाइमाः ॥ ६ ॥ शप्त्वाभ्रष्टाव्राजिष्यंतिसर्वाभग्नमनोरथाः ॥ मुक्तोऽहंसंचरिष्यामिविजनेपरमंतपः ॥ ७ ॥

दयिष्यामीत्यहंकारस्वरूपंतुपूर्वमुक्तमेवाऽत्राऽहंकारपदेनस्मारितं पुनःस्वयमेववदाति दृष्ट्वेति ॥ ३॥ वारांगनागणंजुष्टमत्रसमागतंदृष्ट्वाऽहंमौनंसमाधायनस्थितःकिंतुतेनसाकंभाषणादिकंकृतंतेनाहंदुःख
भाजनंजातः॥किंचधर्मस्यतपसोव्ययोऽपिजातस्तपोबलात्तासामुत्पादनेनेत्याह॥उत्पादिताइति ॥ ४ ॥ तासामुत्पत्त्यैवस्वर्गस्यनिर्वाहोजातइतिमत्त्वाताःस्वर्गस्थादेवांगनामांबाधितुंप्रवृत्ताःयद्यहंकार
मवलंब्यतानोत्पादिताःस्युस्तदाऽयंप्रसंगःकिमित्युपस्थितःस्यात्॥तस्मादूर्णनाभिरिवलूताकीटइवस्वकृतेनैवजालेनाऽहंबद्धइत्यर्थः ॥ ५ ॥ इतिमनसिस्वापराधंविनिश्चित्याऽतःपरंकिंकर्तव्यमितिविचा
रयामासेत्याह किंकर्तव्यमितःपरमिति॥ततएकमुपायंविचारितवानित्याह यदीति॥यदीमास्त्यजामितर्हिशापंदत्वागमिष्यंति॥तथाप्याभिर्मुक्तोऽहंतपःसंचरिष्यामीतिमहत्फलंभविष्यतीत्यर्थः॥६॥७॥

इतिविचार्यतस्यैवनिश्चयःकृतइत्याह तस्मात्क्रोधमिति ॥ ८ ॥ इतिनिश्चित्यमनसापुनर्नारायणोविमर्शमकरोदित्याह विमर्शमिति ॥ कीदृशोविमर्शइत्याह द्वितीयोऽयमिति ॥ एकोऽहंकारशत्रुरवलं
वितस्तस्येदंफलंजातम् ॥ पुनर्द्वितीयस्यक्रोधस्याऽवलंबेबहुदुःखमेवभविष्यतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ तस्यदुष्टत्वमेवाऽऽह कामादिति ॥ १० ॥ दीर्घिकांनदीम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ताभ्यांभा

तस्मात्क्रोधंसमुत्पाद्यत्यक्ष्यामिसुंदरीगणम् ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचित्यमनसामुनिर्नारायणस्तदा॥८॥विमर्शमकरोच्चित्तेसुखोत्पादनसाधने॥द्वितीयो
ऽयंमहाशत्रुःक्रोधःसंतापकारकः ॥ ९ ॥ कामादप्यधिकोलोकेलोभादपिचदारुणः ॥ क्रोधाभिभूतःकुरुतेहिंसांप्राणविघातिनीम् ॥ १० ॥ दुःखदांसर्व
भूतानांनरकारामदीर्घिकाम् ॥ यथाऽग्निर्घर्षणाज्जातःपादपंप्रदहेत्तथा ॥ ११ ॥ देहोत्पन्नस्तथाक्रोधोदेहंदहतिदारुणः ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचित्यमा
नंतंभ्रातरंदीनमानसम् ॥ १२ ॥ उवाचवचनंतथ्यंनरोधर्मसुतोऽनुजः ॥ नरउवाच ॥ नारायणमहाभागकोपंयच्छमहामते ॥ १३ ॥ शांतंभावंसमाश्रि
त्यनाशयाऽहंकृतिंपराम् ॥ पुराऽहंकारदोषेणतपोनष्टंकिलाऽऽवयोः ॥ १४ ॥ संग्रामश्चाभवत्ताभ्यांभावाभ्यामसुरेणह ॥ दिव्यवर्षसहस्रंतुप्रह्लादेनमहा
ऽद्भुतम् ॥ १५ ॥ दुःखंबहुतरंप्राप्तंतत्राऽऽवाभ्यांसुरोत्तम ॥ तस्मात्क्रोधंपरित्यज्यशांतोभवमुनीश्वर॥१६॥"शांतत्वंतपसोमूलंमुनिभिःपरिकीर्तितम्" ॥
व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाशांतोऽभूद्धर्मनंदनः ॥ जनमेजयउवाच ॥ संशयोऽयंमुनिश्रेष्ठप्रह्लादेनमहात्मना ॥ १७ ॥ विष्णुभक्तेनशांतेनकथं
युद्धंकृतंपुरा ॥ कृतवंतौकथंयुद्धंनरनारायणावृषी ॥ १८ ॥ तापसौधर्मपुत्रौद्वौसुशांतमानसावुभौ ॥ समागमःकथंजातस्तयोर्दैत्यसुतस्यच ॥ १९ ॥
संग्रामस्तुकथंताभ्यांकृतस्तेनमहात्मना ॥ प्रह्लादोऽप्यतिधर्मात्माज्ञानवान्विष्णुतत्परः ॥ २० ॥ नरनारायणौतद्वत्तापसौसत्त्वसंस्थितौ ॥ तेनताभ्यांस
युद्धंतद्वैरंयदिपरस्परम् ॥ २१ ॥ तदातपसिधर्मेचश्रमएवहिकेवलम् ॥ कृजपःकृतपश्चर्यापुरासत्ययुगेपिच ॥ २२ ॥ तादृशैर्नजितंचित्तंक्रोधाऽहंकारसं
वृतम् ॥ नक्रोधोनचमात्सर्यमहंकारांकुरंविना ॥ २३ ॥ अहंकारात्समुत्पन्नाःकामक्रोधादयःकिल ॥ वर्षकोटिसहस्रंतुतपःकृत्वाऽतिदारुणम् ॥ २४ ॥
अहंकारांकुरेजातेव्यर्थंभवतिसर्वथा ॥ यथासूर्योदयेजातेतमोरूपंनतिष्ठति ॥ २५ ॥ अहंकारांकुरस्याऽग्रेतथापुण्यंनतिष्ठति ॥ प्रह्लादोऽपिमहाभागहरि
णासमयुध्यत ॥ २६ ॥ तदाव्यर्थंकृतंसर्वंसुकृतंकिलभूतले ॥ नरनारायणौशांतौविहायपरमंतपः ॥२७॥ कृतवंतौयदायुद्धंकश्शमःसुकृतंपुनः॥ईदृग्भ्यां
सत्त्वयुक्ताभ्यामजेयायद्यहंकृतिः ॥ २८ ॥ मादृशानांचकावार्तामुनेऽहंकारसंक्षये ॥ अहंकारपरित्यक्तःकोऽप्यस्तिभुवनत्रये ॥ २९ ॥

ताभ्यामहंकारक्रोधाभ्याम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ कथमिति ॥ सोऽपिप्रह्लादः ॥ शांतस्तावपिनरनारायणौशांतौतथाचक्रोधाहंकारयोरभावात्कथंयुद्धमित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥
॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ कोऽप्यस्तिभुवनत्रये ॥ एतादृशायदाऽहंकारयुक्तास्तदाऽहंकारविनिर्मुक्तःकोऽप्यस्तिनकोऽपीत्यर्थः ॥ २९ ॥

निगडैःशृंखलाभिः॥ ३०॥ ३१॥ ३२॥ मीमांसकानामिति॥ कर्मैवप्रधानंसर्वैःकर्तव्यम्॥ नतुब्रह्मज्ञानादिकमस्तिसंभवतिवेतिमतम्॥ ३३॥ इत्थंजनमेजयेनाऽहंकारमयत्वंसर्वस्योक्तं तदेवव्यासःस्थापयति
कार्यमिति ॥ अहंकारस्यसर्वंकार्यंतत्कारणादहंकारात्कथंभिन्नंभवति नहिकटकंकुंडलंवासुवर्णाद्भिन्नंभवति॥ किंतु सुवर्णसदृशंसुवर्णमेवभवतितद्वदित्यर्थः॥ ३४॥ तदेवाऽऽह अहंकारोद्भवमिति ॥ ३५ ॥
पटस्तंतुवशस्तंत्वनतिरिक्तोयथातथातद्वियुक्तमहंकारावियुक्तंकथंचराचरंभवेन्नकथमपीत्यर्थः ॥ यद्यप्यहंकारावृतमेवसर्वंभवतितथाऽपिमायागुणैस्त्रिभिर्महत्तत्त्वादिकैःसर्वंरचितम् ॥ तथाचमायामयत्वा
त्सर्वंमिथ्याभवतीतिज्ञानिनांकापरिदेवनाखेदोनकापीत्यर्थः॥ ३६॥ पुनरहंकारावृतत्वंस्थापयति ब्रह्माविष्णुरिति ॥ ३७॥ ३८॥ ३९॥ शांतेपरमात्मसुखेस्थितइत्यर्थः॥ ४०॥ ४१॥ कृत्वेति ॥ शास्त्राण्य

नभूतोभवितानैवयस्त्यक्तस्तेनसर्वथा ॥ मुच्यतेलोहनिगडैर्बद्धःकाष्ठमयैस्तथा ॥ ३० ॥ अहंकारनिबद्धस्तुनकदाचिद्विमुच्यते॥ अहंकाराऽऽवृतंसर्वंजग
त्स्थावरजंगमम्॥ ३१॥ भ्रमत्येवहिसंसारेविष्ठामूत्रप्रदूषिते ॥ ब्रह्मज्ञानंकुतस्तावत्संसारेमोहसंवृते॥ ३२॥ मतंमीमांसकानांवैसंमतंभातिसुव्रत ॥ महांतो
ऽपिसदायुक्ताःकामक्रोधादिभिर्मुने ॥ ३३ ॥ मादृशानांकलावस्मिन्काकथामुनिसत्तम ॥ व्यासउवाच ॥ कार्यंवैकारणाद्भिन्नंकथंभवतिभारत ॥३४॥ क
टकंकुंडलंचैवसुवर्णसदृशंभवेत् ॥ अहंकारोद्भवंसर्वंब्रह्मांडंसचराचरम् ॥३५॥ पटस्तंतुवशःप्रोक्तस्तद्वियुक्तःकथंभवेत् ॥ मायागुणैस्त्रिभिःसर्वंरचितंस्थि
रजंगमम् ॥ ३६ ॥ सतृणंस्तंबपर्यंतंकातत्रपरिदेवना ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रस्तेचाऽहंकारमोहिताः ॥ ३७ ॥ भ्रमंत्यस्मिन्महागाधेसंसारेनृपसत्तम ॥ व
सिष्ठनारदाद्याश्चमुनयोज्ञानिनःपरम् ॥ ३८ ॥ तेऽभिभूताःसंसरंतिसंसारेऽस्मिन्पुनःपुनः ॥ नकोप्यस्तिनृपश्रेष्ठत्रिषुलोकेषुदेहभृत् ॥ ३९ ॥ एभिर्माया
गुणैर्मुक्तःशांतआत्मसुखेस्थितः ॥ कामक्रोधौतथालोभोमोहोऽहंकारसंभवः ॥ ४० ॥ नमुंचंतिनरंसर्वेदेहवंतंनृपोत्तम ॥ अधीत्यवेदशास्त्राणिपुराणानि
विचिंत्यच ॥ ४१ ॥ कृत्वातीर्थाटनंदानंध्यानंचैवसुरार्चनम्॥ करोतिविषयासक्तःसर्वंकर्मचचौरवत् ॥ ४२ ॥ विचारयतिनोपूर्वंकाममोहमदान्वितः ॥
कृतेयुगेऽपित्रेतायांद्वापरेकुरुनंदन ॥ ४३ ॥ विद्वोऽत्राऽस्तिचधर्मोऽपिकाकथाऽद्यकलौपुनः ॥ स्पर्धासदैवसद्रोहालोभामर्षौचसर्वदा ॥ ४४ ॥ एवंविधो
स्तिसंसारोनाऽत्रकार्याविचारणा ॥ साधवोविरलालोकेभवंतिगतमत्सराः ॥ ४५ ॥ जितक्रोधाजितामर्षादृष्टांतार्थंव्यवस्थिताः ॥ राजोवाच ॥ तेधन्याः
कृतपुण्यास्तेमदमोहविवर्जिताः ॥ ४६ ॥ जितेंद्रियाःसदाचाराजितंतैर्भुवनत्रयम् ॥ दुनोमिपातकंस्मृत्वापितुर्ममहात्मनः ॥ ४७ ॥

ण्यधीत्यतीर्थाटनादिकंचकृ
त्वायस्याऽहंकारस्ययोगाद्विषयासक्तःसन्सर्वंकर्मकरोतिचौरवद्दांभिकःस्वांतस्थितदुर्गुणापहारकः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ विद्धोऽत्राऽस्तीति ॥ अत्रकृतादिषुयत्रकलौस्पर्धाद्रोहलोभादयःसंतितत्रकाकथेत्यर्थः
॥ ४४ ॥ एवंविधोऽस्तीति ॥ यथात्वयाज्ञातोऽहंकारमयःसंसारस्तथैवाऽस्तिनतत्रसंदेहइत्यर्थः ॥ तर्हिसाधवोनैवसंतीतिचेन्नतथावक्तव्यं श्रीभगवत्यनुग्रहवंतोऽहंकारादिबाधारहिताविरलाःसंत्येववै
खानसादयःपूर्वमुक्तादृष्टांतदर्शनाऽर्थमित्याह साधवइति ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ सर्वप्रपंचस्याऽहंकारबाधापीडितत्वोक्त्याऽहंकारस्यचमायाजन्यत्वोक्त्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपभगवत्याआराधनयाऽहंकारादि
बाधारहितोभवतीतिमुनेर्गूढोभिसंधिः ॥ हेमुनेएतादृशींसंसाराऽवस्थांदृष्ट्वामत्पित्रादीनांचाचरणंममाचणंचदृष्ट्वाकथमस्माकंगतिर्भविष्यतीतिभियाचित्तेऽहंदुनोमिखेदंप्राप्नोमीत्याह दुनोमीति ॥ ४७ ॥

ममाऽग्रतोमत्संमुखम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अस्त्वेतद्दुःखकरंकियानस्यखेदःकर्तव्यः ॥ प्रकृतांयुद्धकथांविस्तराद्वर्णयेत्याह कथंयुद्धमिति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ प्रधनंयुद्धम् ॥५४॥ ५५ ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ अर्धाधिकैःसप्तचत्वारिंशच्छ्लोकैरतःपरम् ॥ प्रह्लादनारायणयोःसमागमउदीर्यते ॥ १ ॥ १ ॥ राजाऽपिकिंचिद्यत्पृष्टवानितितद
भिप्रायमाह जनमेजयोऽपीति ॥ वैराटीविराटतनयोत्तरातस्याःसुतःपरिक्षित्तस्यचित्तंदुश्चरितंदुराचारंमत्वेत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ तेनतस्येति ॥ तेनपितृत्राणेनतस्यपितृत्राणकर्तुःपुत्रेतिनामसार्थकम

कृतस्तपस्विनःकंठेमृतसर्पोह्ययंविना ॥ अतस्तस्यमुनिश्रेष्ठभवितािकंममाग्रतः ॥ ४८ ॥ नजानेबुद्धिसंमोहात्किंवाकार्यंभविष्यति ॥ मधुपश्यतिमूढा
त्माप्रपातंनैवपश्यति ॥ ४९ ॥ करोतिर्निदितंकर्मनरकान्नविभेतिच ॥ कथंयुद्धंपुरावृत्तंविस्तरात्तद्वदस्वमे ॥५०॥ प्रह्लादेन यथाचोग्रंनरनारायणस्यवै ॥
प्रह्लादस्तुकथंयातःपातालात्तद्वदस्वमे ॥ ५१ ॥ सारस्वतेमहातीर्थेपुण्येबदरिकाश्रमे ॥ नरनारायणौशांतौतापसौमुनिसत्तमौ ॥ ५२ ॥ कृतवंतौतथायु
द्धंहेतुनाकेनमानद ॥ वैरंभवतिवित्तार्थंदारार्थंवापरस्परम् ॥ ५३ ॥ एषणारहितौकस्माच्चक्रतुःप्रधनंमहत् ॥ प्रह्लादोऽपिचधर्मात्माज्ञात्वादेवौसनातनौ॥
॥ ५४ ॥ कृतवान्सकथंयुद्धंनरनारायणौमुनी ॥ एतद्विस्तरतोब्रह्मञ्छ्रोतुमिच्छामिकारणम् ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेसप्तमो
ऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदाविप्रोराज्ञापारीक्षितेनवै ॥ उवाचविस्तरात्सर्वंव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १ ॥ जनमेजयोऽपिधर्मात्मानिर्वे
दंपरमंगतः ॥ चित्तंदुश्चरितंमत्वावैराटीतनयस्यवै ॥ २॥ तस्यैवोद्धरणार्थायचकारसततंमनः ॥ विप्रावमानपापेनयमलोकंगतस्यवै ॥३॥ पुन्नामनरका
द्यस्मात्त्रायतेपितरंस्वकम् ॥ पुत्रेतिनामसार्थंस्यात्तेनतस्यमुनीश्वराः ॥४॥ सर्पदष्टंनृपंश्रुत्वाहर्म्योपरिमृतंतथा ॥ विप्रशापादौत्तरेयंस्नानदानविवर्जितम्॥
॥ ५ ॥ पितुर्गतिंनिशम्याऽसौनिर्वेदंगतवान्नृपः ॥ पारिक्षितोमहाभागः संतप्तोभयविह्वलः ॥६॥ पप्रच्छाऽथमुनिंव्यासंगृहागतमनिंदितः॥नरनारायणस्ये
मांकथांपरमविस्तृताम् ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ सयदानिहतोरौद्रोहिरण्यकशिपुर्नृप ॥ अभिषिक्तस्तदाराज्येप्रह्लादोनामतत्सुतः ॥८॥ तस्मिञ्छासतिदै
त्येंद्रेदेवब्राह्मणपूजके ॥ मखैर्भूम्यांनृपतयोयजंतःश्रद्धयान्विताः॥९॥ब्राह्मणाश्चतपोधर्मतीर्थयात्राश्चकुर्वते ॥ वैश्याश्चस्वस्ववृत्तिस्थाःशूद्राःशुश्रूषणेरताः
॥ १० ॥ नृसिंहेनचपातालेस्थापितःसोऽथदैत्यराट् ॥ राज्यंचकारतत्रैवप्रजापालनतत्परः ॥ ११ ॥ कदाचिद्भृगुपुत्रोऽथच्यवनाख्योमहातपाः ॥ जगाम
नर्मदांस्नातुंतीर्थंवैव्याहृतीश्वरम् ॥ १२ ॥ रेवांमहानदींदृष्ट्वाततस्तस्यामवातरत् ॥ उत्तरंतंप्रजग्राहनागोविषभयंकरः ॥ १३ ॥

न्वर्थकंस्यान्नाऽन्यथेत्यर्थः ॥ ४ ॥ औत्तरेयमुत्तरायाअपत्यम् ॥ स्त्रीभ्योढगितिढग् ॥ ५ ॥ पितुर्गतिमिति ॥ इतिपूर्वश्लोकोक्तप्रकारेणपितुर्दुर्गतिंश्रुत्वेत्यर्थः ॥ महाभारतेऽपिपरिक्षिद्राजस्यदुर्गति
रुक्ता ॥ तद्वचनंच अपृच्छत्ससतदाराजामंत्रिणस्तान्सुदुःखितः ॥ उत्तंकस्यैवसान्निध्येपितुःस्वर्गगतिंप्रतीति ॥ ६ ॥ ७ ॥ तत्प्रश्नोत्तरंव्यासोयदुक्तवांस्तदाह सयदेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
व्याहृतीश्वरंव्याहृतीश्वरसंबंधितीर्थम् ॥ १२ ॥ तस्यांस्नानार्थमवातरत् ॥ १३ ॥

किंमेमघवतेति ॥ यदहंप्रेषितोदूतकार्यंकुर्वाणस्तवनगरेप्राप्तवानितिमघवतेंद्रेणममकार्यंकिमास्तिनकिमपीत्यर्थः ॥ २१ ॥ तर्हिकिमर्थमाग
॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥

गृहीतोभयभीतस्तुपातालेमुनिसत्तमः ॥ सस्मारमनसाविष्णुंदेवदेवंजनार्दनम् ॥ १४ ॥ संस्मृतेपुंडरीकाक्षेनिर्विषोऽभून्महोरगः ॥ नप्रापच्च्यवनोदुःखं
नीयमानोरसातलम् ॥ १५ ॥ द्विजिह्वेनमुनिस्त्यक्तोनिर्विण्णेनाऽतिशंकिना ॥ मांशपेतम्मुनिःक्रुद्धस्तापसोऽयंमहानिति ॥ १६ ॥ चचारनागकन्याभिः
पूजितोमुनिसत्तमः ॥ विवेशाप्यथनागानांदानवानांमहत्पुरम् ॥१७॥ कदाचिद्भृगुपुत्रंतंविचरंतंपुरोत्तमे ॥ ददर्शदैत्यराजोऽसौप्रह्लादोधर्मवत्सलः॥१८॥
दृष्ट्वातंपूजयामासमुनिंदैत्यपतिस्तदा ॥ पप्रच्छकारणंकिंतेपातालागमनेवद ॥१९॥ प्रेषितोऽसिकिमिंद्रेणसत्यंब्रूहिद्विजोत्तम॥दैत्यविद्वेषयुक्तेनममराज्य
दिदृक्षया ॥ २० ॥ च्यवनउवाच ॥ किंमेमघवताराजन्यदहंप्रेषितःपुनः॥दूतकार्यंप्रकुर्वाणःप्राप्तवान्नगरेतव ॥ २१ ॥ विद्धिमांभृगुपुत्रंतंस्वनेत्रंधर्मतत्प
रम् ॥ माशंकांकुरुदैत्येंद्रवासवप्रेषितस्यवै ॥ २२ ॥ स्नानार्थंनर्मदांप्राप्तःपुण्यतीर्थेनृपोत्तम ॥ नद्यामेवावतीर्णोऽहंगृहीतश्चमहाऽहिना ॥ २३ ॥ जातोऽसौ
निर्विषःसर्पोविष्णोःसंस्मरणादिव ॥ मुक्तोऽहंतेननागेनप्रभावात्स्मरणस्यवै ॥ २४ ॥ अत्राऽऽगतेनराजेंद्रमयाऽऽत्तंतवदर्शनम्॥विष्णुभक्तोऽसिदैत्येंद्रतद्भ
क्तंमांविचिंतय ॥ २५ ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यवचःश्लक्ष्णंहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ पप्रच्छपरयाप्रीत्यातीर्थानिविविधानिच ॥ २६ ॥ प्रह्लादउवाच ॥
पृथिव्यांकानितीर्थानिपुण्यानिमुनिसत्तम ॥ पातालेचतथाऽऽकाशेतानिनोवदविस्तरात् ॥ २७ ॥ च्यवनउवाच ॥ मनोवाक्कायशुद्धानांराजंस्तीर्थंपदेप
दे ॥ तथामलिनचित्तानांगंगापिकीकटाऽधिका ॥ २८ ॥ प्रथमंचेन्मनःशुद्धंजातंपापविवर्जितम् ॥ तदातीर्थानिसर्वाणिपावनानिभवंतिवै ॥ २९ ॥ गंगा
तीरेहिसर्वत्रवसंतिनगराणिच ॥ व्रजाश्चैवाकराग्रामाःसर्वेखेटास्तथापरे ॥ ३० ॥ निषादानांनिवासाश्चकैवर्तानांतथापरे ॥ हूणवंगखसानांचम्लेच्छानां
दैत्यसत्तम ॥ ३१ ॥ पिबंतिसर्वदागांगंजलंब्रह्मोपमंसदा ॥ स्नानंकुर्वंतिदैत्येंद्रत्रिकालंस्वेच्छयाजनाः ॥३२॥ तत्रैकोऽपिविशुद्धात्मानभवत्येवमारिष ॥
किंफलंतर्हितीर्थस्यविषयोपहतात्मसु ॥ ३३ ॥ कारणंमनएवाऽत्रनान्यद्राजन्विचिंतय ॥ मनःशुद्धिःप्रकर्तव्यासततंशुद्धिमिच्छता ॥ ३४ ॥ तीर्थवासी
महापापीभवेत्तत्रान्यवंचनात् ॥ तत्रैवाऽऽचरितंपापमानंत्यायप्रकल्पते ॥ ३५ ॥ यथेंद्रवारुणंपक्वंमिष्टंनैवोपजायते॥भावदुष्टस्तथातीर्थेकोटिस्नातोनशु
ध्यति ॥ ३६ ॥ प्रथमंमनसःशुद्धिःकर्तव्याशुभमिच्छता ॥ शुद्धेमनसिद्रव्यस्यशुद्धिर्भवतिनान्यथा ॥ ३७ ॥

तस्तत्राऽऽह विद्धीति ॥ स्वनेत्रंज्ञानचक्षुषम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ तद्भक्तमिति ॥ अयंशाक्तोऽपीतिसप्तमस्कंधेवक्ष्यति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ कीकटाधिका कीकटदेशापेक्षयाऽधिका॥२८॥
॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ कोटिस्नातःकोटिवारंस्नातइतिमध्यमपदलोपीसमासः ॥ ३६ ॥ ३७॥

॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः॥८॥ ॥ अर्धाधिकैःपंचपंचाशद्भिःपद्यैरनंतरम्॥प्रह्लादनारायणयोर्युद्धमेवाऽनुवर्ण्य
ते॥१॥प्रह्लादस्यसरस्वतीतीर्थप्राप्त्युत्तरंजातंवृत्तमाह कुर्वंस्तीर्थविधिमिति॥१॥अपरानुत्कृष्टान्नानाजातीयकान्भल्लत्वादिजातिसंभिन्नान् ॥२॥३॥४॥आजगवंपिनाकः ॥५॥६॥७॥८॥ विरोधोऽय

तथैवाऽऽचारशुद्धिःस्यात्ततस्तीर्थप्रसिध्यति ॥ अन्यथातुकृतंसर्वंव्यर्थंभवतितत्क्षणात् ॥३८॥"हीनवर्णस्यसंसर्गंतीर्थेंगत्वासदात्यजेत्"॥भूतानुकंपनंचै
वकर्तव्यंकर्मणाधिया॥यदिपृच्छसिराजेंद्रतीर्थंवक्ष्याम्यनुत्तमम्॥३९॥प्रथमंनैमिषंपुण्यंचक्रतीर्थंचपुष्करम् ॥ अन्येषांचैवतीर्थानांसंख्यानास्तिमहीतले
॥४०॥पावनानिचस्थानानिबहूनिनृपसत्तम ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजानैमिषंगंतुमुद्यतः ॥४१॥ नोदयामासदैत्यान्वैहर्षनिर्भरमानसः ॥ प्रह्ला
दउवाच ॥ उत्तिष्ठंतुमहाभागागमिष्यामोऽद्यनैमिषम्॥४२॥द्रक्ष्यामःपुंडरीकाक्षंपीतवाससमच्युतम् ॥ व्यासउवाच॥इत्युक्ताविष्णुभक्तेनसर्वेतेदानवास्त
दा॥४३॥तेनैवसहपातालान्निर्ययुःपरयामुदा॥तेसमेत्यचदैतेयादानवाश्चमहाबलाः॥४४॥नैमिषारण्यमासाद्यस्नानंचक्रुर्मुदान्विताः ॥ प्रह्लादस्तत्रतीर्थेषु
चरन्दैत्यैःसमन्वितः॥४५॥सरस्वतींमहापुण्यांददर्शविमलोदकाम्॥तीर्थेतत्रनृपश्रेष्ठप्रह्लादस्यमहात्मनः॥४६॥मनःप्रसन्नंसंजातंस्नात्वासारस्वतेजले॥ वि
धिवत्तत्रदैत्येंद्रःस्नानदानादिकंशुभे ॥४७॥ चकारातिप्रसन्नात्मातीर्थेपरमपावने ॥ इति०दे०भा०म०चतुर्थस्कंधेऽष्टमोध्यायः ॥८॥ ॥व्यासउवाच॥कु
र्वंस्तीर्थविधिंतत्रहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ न्यग्रोधंसुमहच्छायमपश्यत्पुरतस्तदा ॥१॥ ददर्शबाणानपरान्नानाजातीयकांस्तदा॥गृध्रपक्षयुतांस्तीव्राञ्छिला
धौतान्महोज्ज्वलान् ॥ २ ॥ चिंतयामासमनसायस्येमेविशिखास्त्विह ॥ ऋषीणामाश्रमेपुण्येतीर्थेपरमपावने ॥ ३ ॥ एवंचिंतयताऽनेनकृष्णाजिनधरौमु
नी ॥ समुन्नतजटाभारौदृष्टौधर्मसुतौतदा ॥४॥ तयोरग्रेधृतेशुभ्रेधनुषीलक्षणान्विते ॥ शार्ङ्गमाजगवंचैवतथाऽक्षय्यौमहेषुधी ॥ ५ ॥ ध्यानस्थौतौमहाभा
गौनरनारायणावृषी ॥ दृष्ट्वाधर्मसुतौतत्रदैत्यानामधिपस्तदा ॥६ ॥ क्रोधरक्तेक्षणस्तौतुप्रोवाचाऽसुरपालकः ॥ किंभवद्भ्यांसमारब्धोदंभोधर्मविनाशनः
॥७॥ नश्रुतंनैवदृष्टंहिसंसारेऽस्मिन्कदाऽपिहि ॥ तपसश्चरणंतीव्रंतथाचापस्यधारणम् ॥८॥ विरोधोऽयंयुगेचाऽऽद्येकथंयुक्तंकलिप्रियम् ॥ ब्राह्मणस्यतपो
युक्तंतत्रकिंचापधारणम् ॥९॥ क्वजटाधारणंदेहेक्वेषुधीचविडंबनौ ॥धर्मस्याऽऽचरणंयुक्तंयुवयोर्दिव्यभावयोः॥१०॥व्यासउवाच॥इतितस्यवचःश्रुत्वानरः
प्रोवाचभारत॥कातेचिंताऽत्रदैत्येंद्रवृथातपसिचाऽऽवयोः॥११॥सामर्थ्येसतियःकुर्यात्तत्संपद्येततस्यहि ॥ आवांकार्यद्वयेमंदसमर्थौलोकविश्रुतौ ॥ १२॥

मिति ॥ तपश्चरणचापधारणयोर्ब्राह्मणक्षत्रियधर्मत्वादेकत्राऽवस्थानेविरोधइत्यर्थः ॥ अस्त्वेतत्कलिप्रियंकलौयोग्यमेतदनुष्ठानमस्मिन्नाऽऽद्येसत्ययुगेतुकथंयुक्तमित्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ विरो
धोऽयमित्युक्तंतत्रकिमधिकाराभावाद्वाऽसामर्थ्याभावाद्वा ॥ नाद्यः ॥ उभयोरप्युभयत्राधिकारात् ॥ नद्वितीयः ॥ यत्रसामर्थ्याभावस्तत्रतथाऽस्तु नाऽत्रतथाऽस्तीत्याह सामर्थ्येसतीति ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ समीक्ष्येति ॥ नरःस्वसृष्टान्स्वेनत्यक्तान्बाणांश्छिन्नान्समीक्ष्येत्यन्वयः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अस्मिन्नेवसमयेना

युद्धेतपसिसामर्थ्यंत्वंपुनःकिंकरिष्यसि ॥ गच्छमार्गेयथाकामंकस्माद्त्रविकत्थसे ॥ १३ ॥ ब्राह्मंतेजोदुराराध्यंनत्वंवेदविमोहितः ॥ विप्रचर्चानकर्तव्या
प्राणिभिःसुखमीप्सुभिः ॥ १४ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ तापसौमंदबुद्धीस्थोमृषावांगर्वमोहितौ ॥ मयितिष्ठतिदैत्येंद्रेधर्मसेतुप्रवर्तके ॥ १५ ॥ नयुक्तमेतत्तीर्थे
ऽस्मिन्नधर्माऽऽचरणंपुनः ॥ काशक्तिस्तवयुद्धेऽस्तिदर्शयाऽद्यतपोधन ॥ १६ ॥ व्यासउवाच ॥ तदाऽऽकर्ण्यवचस्तस्यनरस्तंप्रत्युवाचह ॥ युध्यस्वाऽद्य
मयासार्धंयदितेमतिरीदृशी ॥ १७ ॥ अद्यतेस्फोटयिष्यामिमूर्धानमसुराधम ॥ "युद्धेश्रद्धानतेपश्चाद्भविष्यतिकदाचन" ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यव
चस्तस्यदैत्येंद्रःकुपितस्तदा ॥ १८ ॥ प्रह्लादोबलवानत्रप्रतिज्ञामारुरोहसः ॥ येनकेनाप्युपायेनजेष्यामितावुभावपि ॥ १९ ॥ नरनारायणौदांतावृषीता
पसमान्वितौ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वावचनंदैत्यःप्रतिगृह्यशरासनम्॥२०॥आकृष्यतरसाचापंज्याशब्दंचचकारह ॥ नरोपिधनुरादायशरांस्तीव्राञ्छि
लाशितान् ॥ २१ ॥ मुमोचबहुशःक्रोधात्प्रह्लादोपरिपार्थिव ॥२२॥ तान्दैत्यराजस्तपनीयपुंखैश्चिच्छेदबाणैस्तरसासमेत्य ॥ समीक्ष्यछिन्नांश्चनरःस्वसृ
ष्टानन्यान्मुमोचाऽऽशुरुषान्वितोवै ॥ २३ ॥ दैत्याऽधिपस्तानपितीव्रवेगैश्छित्त्वाजघानोरसितंमुनींद्रम् ॥ नरोऽपितंपंचभिराशुगैश्चक्रुद्धोहनद्दैत्यपतिंबा
हुदेशे ॥ २४ ॥ सेंद्राःसुरास्तत्रतयोर्हियुद्धंद्रष्टुंविमानैर्गगनास्थिताश्च ॥ नरस्यवीर्यंयुधिसंस्थितस्यतेतुष्टुवुर्दैत्यपतेश्चभूयः॥२५॥ववर्षदैत्याधिपआत्तचा
पःशिलीमुखानंबुधरोयथाऽपः ॥ आदायशार्ङ्गंधनुरप्रमेयंमुमोचबाणाञ्छितहेमपुंखान् ॥ २६ ॥ बभूवयुद्धंतुमुलंतयोस्तुजयैषिणोःपार्थिवदेवदैत्ययोः ॥
ववर्षुराकाशपथेस्थितास्तेपुष्पाणिदिव्यानिप्रहृष्टचित्ताः ॥२७॥ चुकोपदैत्याधिपतिर्हरौसमुमोचबाणानतितीव्रवेगान् ॥ चिच्छेदतान्धर्मसुतःसुतीक्ष्णैर्ध
नुर्विमुक्तैर्विशिखैस्तदाऽऽशु॥२८॥ततोनारायणंबाणैःप्रह्लादश्चाऽतिकर्षितैः ॥ ववर्षसुस्थितंवीरंधर्मपुत्रंसनातनम् ॥ नारायणोऽपितंवेगान्मुक्तैर्बाणैःशि
लाशितैः ॥२९॥ तुतोदाऽतीवपुरतोदैत्यानामधिपंस्थितम् ॥ सन्निपातोऽबरेतत्रादिदृक्षूणांबभूवह ॥३०॥ देवानांदानवानांचकुर्वतांजयघोषणम्॥उभयोः
शरवर्षेणच्छादितेगगनेतदा॥३१॥दिवाऽपिरात्रिसदृशंबभूवतिमिरंमहत् ॥ ऊचुःपरस्परंदेवादैत्याश्चातिविविस्मिताः ॥३२॥ अदृष्टपूर्वंयुद्धंवैवर्ततेऽद्यसुदा
रुणम् ॥ देवर्षयोऽथगंधर्वायक्षकिन्नरपन्नगाः॥३३॥विद्याधराश्चारणाश्चविस्मयंपरमंययुः॥नारदःपर्वतश्चैवप्रेक्षणार्थेस्थितौमुनी ॥ ३४ ॥ नारदःपर्वतंप्राहने
दृशंचाभवत्पुरा॥तारकासुरयुद्धंचतथावृत्रासुरस्यच॥३५॥मधुकैटभयोर्युद्धंहरिणाचेदृशंकृतम् ॥ प्रह्लादःप्रबलःशूरोयस्मान्नारायणेनच ॥ ३६ ॥

रायणोऽपिधनुरादाययुद्धार्थंप्रवृत्तइत्याह आदायेति ॥ २६ ॥ हरौनारायणे ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥३२॥३३॥३४॥३५॥नेदृशमित्यस्यतारकासुरयुद्धमित्यनेनान्वयः ॥ ३६ ॥

॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥ ४८ ॥ ४९ ॥ आजगामजगादचप्रल्हादंप्रतिभाषितवानित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ सुराणांसुरैःसाकमित्यर्थः ॥ मयाशतं

करोतिसदृशंयुद्धंसिद्धेनाऽद्भुतकर्मणा ॥ व्यासउवाच ॥ दिनेदिनेतथारात्रौकृत्वाकृत्वापुनःपुनः ॥३७॥ चक्रतुःपरमंयुद्धंतौतदादैत्यतापसौ ॥ नारायण
स्तुचिच्छेदप्रह्लादस्यशरासनम् ॥ ३८ ॥ तरसैकेनबाणेनसचाऽन्यद्धनुराददे ॥ नारायणस्तुतरसामुक्त्वाऽन्यंचशिलीमुखम् ॥ ३९ ॥ तदैवमध्यतश्चा
पंचिच्छेदलघुहस्तकः ॥ छिन्नंछिन्नंपुनर्दैत्योधनुरन्यत्समाददे ॥४०॥ नारायणस्तुचिच्छेदविशिखैराशुकोपितः ॥ छिन्नेधनुषिदैत्येंद्रःपरिघंसुसमाददे ॥
॥ ४१ ॥ जघानधर्मजंतूर्णंबाहोर्मध्येऽतिकोपनः ॥ तमायांतंसबलवान्मार्गणैर्नवभिर्मुनिः ॥ ४२ ॥ चिच्छेदपरिघंघोरंदशभिस्तमताडयत् ॥ गदामादा
यदैत्येंद्रःसर्वायसमयींदृढाम् ॥ ४३ ॥ जानुदेशेजघानाऽऽशुदेवंनारायणंरुषा ॥ गदयाचापिगिरिवत्संस्थितःस्थिरमानसः ॥ ४४ ॥ धर्मपुत्रोऽतिबलवा
न्मुमोचाऽऽशुशिलीमुखान् ॥ गदांचिच्छेदभगवांस्तदादैत्यपतेर्दृढाम् ॥ ४५ ॥ विस्मयंपरमंजग्मुःप्रेक्षकागगनेस्थिताः ॥ सतुशक्तिंसमादायप्रह्लादःपर
वीरहा ॥ ४६ ॥ चिक्षेपतरसाक्रुद्धोबलान्नारायणोरसि ॥ तामापतंतींसंवीक्ष्यबाणेनैकेनलीलया ॥ ४७ ॥ सप्तधाकृतवानाशुसप्तभिस्तंजघानह ॥ दिव्य
वर्षसहस्रंतुतद्युद्धंपरमंतयोः ॥ ४८ ॥ जातंविस्मयदंराजन्सर्वेषांतत्रचाश्रमे ॥ तदाजगामतरसापीतवासाश्चतुर्भुजः ॥ ४९ ॥ प्रह्लादस्याऽऽश्रमंतत्रजगा
दचगदाधरः ॥ चतुर्भुजोरमाकांतोरथांगदरपद्मभृत् ॥ ५० ॥ दृष्ट्वातमागतंतत्रहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ प्रणम्यपरयाभक्त्याप्रांजलिःप्रत्युवाचह ॥ प्रह्ला
दउवाच ॥ देवदेवजगन्नाथभक्तवत्सलमाधव ॥ ५१ ॥ कथंनजितवानाजावहमेतौतपस्विनौ ॥ संग्रामस्तुमयादेवकृतःपूर्णंशतंसमाः ॥ ५२ ॥ सुराणांन
जितौकस्मादितिमेविस्मयोमहान् ॥ विष्णुरुवाच ॥ सिद्धाविमौमदंशौचविस्मयःकोऽत्रमारिष ॥ ५३ ॥ तापसौनजितात्मानौनरनारायणौजितौ ॥ ग
च्छत्वंवितलंराजन्कुरुभक्तिंममाऽचलाम् ॥ ५४ ॥ नाऽऽभ्यांकुरुविरोधंत्वंतापसाभ्यांमहामते ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याऽऽज्ञप्तोदैत्यराजोनिर्ययावसुरैःसह
॥ ५५ ॥ नरनारायणौभूयस्तपोयुक्तौबभूवतुः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥
संदेहोऽयंमहानत्रपाराशर्यकथानके ॥ नरनारायणौशांतौवैष्णवांशौतपोधनौ ॥ १ ॥ तीर्थाश्रयौसत्त्वयुक्तौवन्याशनपरौसदा ॥ धर्मपुत्रौमहात्मानौतापसौ
सत्यसंस्थितौ ॥ २ ॥ कथंरागसमायुक्तौजातौयुद्धेपरस्परम् ॥ संग्रामंचक्रतुःकस्मात्त्यक्त्वातपमनुत्तमाम् ॥ ३ ॥

समाःशतंसंवत्सरंसंग्रामःकृतएतादृशेनशूरेणमयाकस्माद्धेतोर्नजितावितिमहान्विस्मयइत्यर्थः ॥५३॥५४॥५५॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥९॥ ॥पंचाशद्भिरथश्लोकैर्हरये
भृगुणापुनः॥शापोदत्तोयतःकृष्णोजातइत्येतदीर्यते॥१॥पूर्वाध्यायस्थकथांश्रुत्वासंभावितमेतदितिपुनःपुनर्विमृश्यसंशयवान्पृच्छतिजनमेजयःसंदेहोयमिति ॥ १ ॥ २ ॥ तपिंतपक्रियाम् ॥ ३ ॥

वर्षशतमिति ॥ अत्रतथोत्तरत्रयुद्धस्यशतसंवत्सरपरिमाणकत्वोक्त्यापूर्वत्रदिव्यंसहस्त्रंत्वित्यत्रसहस्त्रशब्दोऽनेकपर्यायोबहूनामनुरोधस्यन्याय्यत्वात् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
॥ १२ ॥ १३ ॥ कृष्ण हेकृष्णद्वैपायनतत्रैवंसतिकारणांतराऽभावाद्यद्युद्धंकृतंतत्केवलमहंकारेणैवकृतमितिनिश्चीयते तदप्यतिदोषकरम् ॥ अहंकारेणकृतस्याऽतिदोषाधायकत्वात् ॥ किंतत्रप्रमाण
मितिचेत्तत्राऽऽह श्रुतोमयेति ॥ १४ ॥ १५ ॥ कीदृशोऽहंकारस्तस्येतिचेत्तत्राऽऽह शब्दोच्चारणमात्रेणेति ॥ मयाज्योतिष्टोमःकृतोमयाऽश्वमेधःकृतइतिसाभिनिवेशंकर्मणामभिलापःकृतस्तादृशशब्दो

प्रह्लादेनसमंपूर्णंदिव्यवर्षशतंकिल ॥ हित्वाशांतिसुखंयुद्धंकृतवंतौकथंमुनी ॥ ४ ॥ कथंतौचक्रतुर्युद्धंप्रह्लादेनसमंमुनी ॥ कथयस्वमहाभागकारणंविग्र
हस्यवै ॥ ५ ॥ "कामिनीकनकंकार्यंकारणंविग्रहस्यवै" ॥ युद्धबुद्धिःकथंजातातयोश्चतद्विरक्तयोः ॥ तथाविधंतपस्तप्तंताभ्यांचकेनहेतुना ॥ ६ ॥ मोहार्थंसु
खभोगार्थंस्वर्गार्थंवापरंतप ॥ कृतमत्युत्कटंताभ्यांतपःसर्वफलप्रदम् ॥ ७ ॥ मुनिभ्यांशांतचित्ताभ्यांप्राप्तंकिंफलमद्भुतम् ॥ तपसापीडितोदेहःसंग्रामेणपु
नःपुनः ॥ ८ ॥ दिव्यवर्षशतंपूर्णंश्रमेणपरिपीडितौ ॥ नराज्यार्थंधनेवाऽपिनदारेषुगृहेषुच ॥ ९ ॥ किमर्थंतुकृतंयुद्धंताभ्यांतेनमहात्मना ॥ निरीहःपुरुषः
कस्मात्प्रकुर्याद्युद्धमीदृशम् ॥ १० ॥ दुःखदंसर्वथादेहेजानन्धर्मंसनातनम् ॥ सुबुद्धिःसुखदानीहकर्माणिकुरुतेसदा ॥ ११ ॥ नदुःखदानिधर्मज्ञास्थिति
रेषासनातनी ॥ धर्मपुत्रौहरेरंशौसर्वज्ञौसर्वभूषितौ ॥ १२ ॥ कृतवंतौकथंयुद्धंदुःखंधर्मविनाशकम् ॥ त्यक्तातत:समाधीतंसुखारामंमहत्फलम् ॥ १३ ॥ संयुगंदा
रुणंकृष्णनैवमूर्खोऽपिवांछति ॥ श्रुतोमयाययातिस्तुच्युतःस्वर्गान्महीपतिः ॥ १४ ॥ अहंकारभवात्पापात्पातितःपृथिवीतले ॥ यज्ञकृद्दानकर्ताचधार्मि
कःपृथिवीपतिः ॥ १५ ॥ शब्दोच्चारणमात्रेणपातितोवज्रपाणिना ॥ अहंकारमृतेयुद्धंनभवत्येवनिश्चयः ॥ १६ ॥ किंफलंतस्ययुद्धस्यमुनेःपुण्यविनाशन
म् ॥ व्यासउवाच ॥ राजन्संसारमूलंहित्रिविधःपरिकीर्तितः ॥ १७ ॥ अहंकारस्तुसर्वज्ञैर्मुनिभिर्धर्मनिश्चयैः ॥ सकथंमुनिनात्यक्तुंयोग्योदेहभृताकिल ॥
॥ १८ ॥ कारणेनविनाकार्यंनभवत्येवनिश्चयः ॥ तपोदानंतथायज्ञाःसात्त्विकात्प्रभवंतिते ॥ १९ ॥ राजसाद्वामहाभागतामसात्कलहस्तथा ॥ क्रियास्व
ल्पाऽपिराजेंद्रनाऽहंकारंविनाक्वचित् ॥ २० ॥ शुभावाऽप्यशुभावाऽपिप्रभवत्यपिनिश्चयः ॥ अहंकाराद्बंधकारीनान्योऽस्तिजगतीतले ॥ २१ ॥ तेने
दंरचितंविश्वंकथंतद्रहितंभवेत् ॥ ब्रह्मारुद्रस्तथाविष्णुरहंकारयुतास्त्वमी ॥ २२ ॥ अन्येषांचैवकावार्तामुनीनांवसुधाधिप ॥ अहंकाराऽऽवृतंविश्वंभ्रमती
दंचराचरम् ॥ २३ ॥ पुनर्जन्मपुनर्मृत्युःसर्वंकर्मवशाऽनुगम् ॥ देवातिर्यङ्मनुष्याणांसंसारेऽस्मिन्महीपते ॥ २४ ॥

च्चारणमात्रेणैवेत्यर्थः ॥ ननुतेनययातिनाऽहंकारःकृतोऽस्तुनरनारायणाभ्यांत्वहंकारोनकृतइतिचेत्तत्राऽऽह अहंकारमृतइति ॥ निश्चयइत्यत्रइतीतिशेषः ॥ १६ ॥ किंचकिंफलमिति ॥ तपोबलेनकृते
युद्धेपुण्यविनाशस्यस्पष्टत्वात् ॥ त्रिविधःसात्त्विकादिभेदेन ॥ १७ ॥ १८ ॥ कारणेनविनेति ॥ कारणेनाऽहंकारेणविनारहितंकार्यंजगद्रूपंनैवभवतीतिनिश्चयस्तस्माद्राजंस्त्वयायाद्वीनोश्चितमहकार
मृतेयुद्धंनभवत्येवनिश्चयइतितत्सम्यगेवेतिभावः ॥ यद्यच्चेष्टितंतत्सर्वमहंकारेणैवेत्याह तपोदानमिति ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

भ्रमणंसर्वदास्मृतमिति ॥ अहंकारेणैवेत्यर्थः ॥ विष्णोरप्यवताराणामिति॥ अहंकाराऽभिनिवेशादेवविष्णोरवतारायेजातास्तेषांसंख्यामित्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ प्रश्नबीजमुप

रथांगवदसर्वार्थभ्रमणंसर्वदास्मृतम् ॥ विष्णोरप्यवताराणांसंख्यांजानातिकःपुमान् ॥ २५ ॥ विततेऽस्मिंस्तुसंसारउत्तमाधमयोनिषु ॥ नारायणोहरिः
साक्षान्मात्स्यंवपुराश्रितः ॥ २६ ॥ कामठंसौकरंचैवनारसिंहंचवामनम् ॥ युगेयुगेजगन्नाथोवासुदेवोजनार्दनः ॥ २७ ॥ अवतारानसंख्यातान्करोति
विधियंत्रितः ॥ वैवस्वतेमहाराजसप्तमेभगवान्हरिः ॥ २८ ॥ मन्वंतरेऽवतारान्वैचक्रेताञ्छृणुतत्त्वतः ॥ भृगुशापान्महाराजविष्णुर्देववरःप्रभुः ॥ २९ ॥
अवतारानेकांस्तुकृतवानखिलेश्वरः ॥ राजोवाच ॥ संदेहोऽयंमहाभागहृदयेममजायते ॥ ३० ॥ भृगुणाभगवान्विष्णुःकथंशप्तःपितामह ॥ हरिणाच
मुनेस्तस्यविप्रियंकिंकृतंमुने ॥ ३१ ॥ यद्रोषाद्भृगुणाशप्तोविष्णुर्देवनमस्कृतः ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिभृगोःशापस्यकारणम् ॥ ३२ ॥
पुराकश्यपदायादोहिरण्यकशिपुर्नृपः ॥ यदातदासुरैःसार्धंकृतंसंख्यंपरस्परम् ॥ ३३ ॥ कृतेसंख्येजगत्सर्वंव्याकुलंसमजायत ॥ हतेतस्मिन्नृपेराजाप्र
ह्लादःसमजायत ॥ ३४ ॥ देवान्सपीडयामासप्रह्लादःशत्रुकर्षणः ॥ संग्रामोह्यभवद्घोरःशक्रप्रह्लादयोस्तदा ॥ ३५ ॥ पूर्णवर्षशतंराजँल्लोकविस्मयकार
कम् ॥ देवैर्युद्धंकृतंचोग्रंप्रह्लादस्तुपराजितः ॥ ३६ ॥ निर्वेदंपरमंप्राप्तोज्ञात्वाधर्मंसनातनम् ॥ विरोचनसुतंराज्येप्रतिष्ठाप्यबलिंनृप ॥ ३७ ॥ जगामस
तपस्तप्तुंपर्वतेगंधमादने ॥ प्राप्यराज्यंबलिःश्रीमान्सुरैर्वैरंचकारह ॥ ३८ ॥ ततःपरस्परंयुद्धंजातंपरमदारुणम् ॥ ततःसुरैर्जितादैत्याइंद्रेणाऽमिततेजसा
॥ ३९ ॥ विष्णुनाचसहायेनराज्यभ्रष्टाःकृतानृप ॥ ततःपराजितादैत्याःकाव्यस्यशरणंगताः ॥ ४० ॥ किंत्वंनकुरुषेब्रह्मन्साहाय्यंनःप्रतापवान् ॥ स्था
तुंनशक्नुमोह्यत्रप्रविशामोरसातलम् ॥ ४१ ॥ यदित्वंनसहायोऽसित्रातुंमंत्रविदुत्तमः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःसोऽब्रवीद्दैत्यान्काव्यःकारुणिकोमुनिः
॥ ४२ ॥ माभैष्टधारयिष्यामितेजसास्वेनभोःसुराः ॥ मंत्रैस्तथौषधीभिश्चसाहाय्यंवःसदैवहि ॥ ४३ ॥ करिष्यामिकृतोत्साहाभवंतुविगतज्वराः ॥ व्या
सउवाच ॥ ततस्तेनिर्भयाजातादैत्याःकाव्यस्यसंश्रयात् ॥ ४४ ॥ देवैःश्रुतस्तुवृत्तांतःसर्वश्चारमुखात्किल ॥ तत्रसंमंत्र्यतेदेवाःशक्रेणचपरस्परम्॥४५॥
मंत्रंचक्रुःसुसंविग्नाःकाव्यमंत्रप्रभावतः ॥ योद्धुंगच्छामहेतूर्णंयावन्नच्यावयंतिवै ॥४६॥ प्रसह्यहत्वाशिष्टांस्तुपातालंप्रापयामहे ॥ दैत्याञ्जग्मुस्ततोदेवाः
संरुष्टाःशस्त्रपाणयः ॥ ४७ ॥ जग्मुस्तान्विष्णुसहितादानवान्हरिणोदिताः ॥ वध्यमानास्तुतेदैत्याःसंत्रस्ताभयपीडिताः ॥ ४८ ॥ काव्यस्यशरणंजग्मू
रक्षरक्षेतिचाऽब्रुवन् ॥ ताञ्छुक्रःपीडितान्दृष्ट्वादेवैर्दैत्यान्महाबलान् ॥ ४९ ॥

लभ्यराजोवाच संदेहोऽयमिति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ यदेति ॥ अभवदितिशेषः ॥ संख्यं
युद्धम् ॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥ यावन्नच्यावयंतिवैइति ॥ यावद्दैत्यामंत्रबलेनास्मान्नस्वस्थानाच्च्यावयंतितावदित्यर्थः ॥४६॥४७॥४८॥४९॥

तान्प्रययुः किलेति ॥ तान्दैत्यानित्यर्थः॥५०॥इतिश्रीदेवीभागवततिलके चतुर्थस्कंधे दशमोध्यायः ॥ १० ॥ सप्ताधिकैश्च पंचाशत्पद्यैः शुक्रऋषेरथ ॥ मंत्रलाभार्थगमनकथासम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥
एवंकाव्यमंत्रसामर्थ्यवशाद्देवेषुगतेषु ततोदैत्यानाहूयकाव्यउवाचेत्याह तथाऽऽगतेष्विति ॥ १ ॥ २ ॥ नचाऽन्यथेत्युक्तमित्यर्थः ॥ ३ ॥ तस्मान्नैतयाविद्ययाऽनयासामग्र्यातेषांपराजयोभविष्यती
त्यभिप्रायेणाह नमेमंत्रबलमिति ॥ सुरानथसुरानपिजेतुंसमर्थाइत्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ इतिदैत्यवाक्यंश्रुत्वाशुक्रआह यावदहमिति ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ मांत्रंमंत्रजन्यंबलमा

माभैष्टेतिवचः प्राहमंत्रौषधबलाद्विभुः ॥ दृष्ट्वाकाव्यंसुराः सर्वेत्यक्त्वातान्प्रययुः किल ॥ ५० ॥ ॥ इतिश्रीदे०म०चतुर्थस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥
व्यासउवाच ॥ तथाऽऽगतेषुदेवेषुकाव्यस्तान्प्रत्युवाचह ॥ ब्रह्मणापूर्वमुक्तंयच्छृणुध्वंदानवोत्तमाः ॥ १ ॥ विष्णुर्दैत्यवधेयुक्तोहनिष्यतिजनार्दनः ॥
वाराहरूपंसंस्थायहिरण्याक्षोयथाहतः ॥ २ ॥ यथानृसिंहरूपेणहिरण्यकशिपुर्हतः ॥ तथासर्वान्कृतोत्साहोहनिष्यतिनचाऽन्यथा ॥ ३ ॥ नमेमंत्रबलं
सम्यक्प्रतिभातियथाहरिम् ॥ जेतुंयूयंसमर्थाःस्ममयात्राताःसुरानथ ॥ ४ ॥ तस्मात्कालंप्रतीक्षध्वंकियंतंदानवोत्तमाः ॥ अहमद्यमहादेवंमंत्रार्थंप्रव्रजा
मिवै ॥ ५ ॥ प्राप्यमंत्रान्महादेवादागमिष्यामिसांप्रतम् ॥ युष्मभ्यंतान्प्रदास्यामियथार्थंदानवोत्तमाः ॥ ६ ॥ दैत्याऊचुः ॥ पराजिताःकथंस्थातुंपृथि
व्यांमुनिसत्तम ॥ शक्ताभवामोप्यबलास्तावत्कालंप्रतीक्षितुम् ॥ ७ ॥ निहताबलिनःसर्वेकेचिच्छिष्टाश्चदानवाः ॥ नाऽद्ययुक्ताश्चसंग्रामेस्थातुमेवंसुखा
वहाः ॥ ८ ॥ शुक्रउवाच ॥ यावदहंमंत्रविद्यामानयिष्यामिशंकरात् ॥ तावद्भवद्भिःस्थातव्यंतपोयुक्तैःशमान्वितैः ॥ ९ ॥ सामदानादयःप्रोक्ताविद्वद्भिःस
मयोचिताः ॥ देशंकालंबलंवैरिज्ञात्वाशक्तिबलंबुधैः ॥ १० ॥ सेवाऽथसमयेकार्याशत्रूणांशुभकाम्यया ॥ स्वशक्त्युपचयेकालेहंतव्यास्तेमनीषिभिः ॥ ११ ॥ त
द्यविनयंकृत्वासामपूर्वंछलेनवै ॥ तिष्ठध्वंस्वनिकेतेषुमदागमनकांक्षया ॥ १२ ॥ प्राप्यमंत्रान्महादेवादागमिष्यामिदानवाः ॥ युध्यामहेपुनर्देवान्मांत्रमा
स्थायवैबलम् ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वाऽथभृगुस्तेभ्योजगामकृतनिश्चयः ॥ महादेवंमहाराजमंत्रार्थंमुनिसत्तमः ॥ १४ ॥ दानवाःप्रेषयामासुःप्रह्लादंसुरसन्नि
धौ ॥ सत्यवादिनमव्यग्रंसुराणांप्रत्ययप्रदम् ॥ १५ ॥ प्रह्लादस्तुसुरान्प्राहप्रश्रयावनतोनृपः ॥ असुरैःसहितस्तत्रवचनंनम्रतायुतम् ॥ १६ ॥ न्यस्तशस्त्रा
वयंसर्वेनिःसन्नाहास्तथैवच ॥ देवास्तपश्चरिष्यामःसंवृतावल्कलैर्युताः ॥ १७ ॥ प्रह्लादस्यवचःश्रुत्वासत्याऽभिव्याहृतंतुतत् ॥ ततोदेवान्यवर्ततविज्व
रामुदिताश्चते ॥ १८ ॥ न्यस्तशस्त्रेषुदैत्येषुविनिवृत्तास्तदासुराः ॥ विश्रब्धाःस्वगृहान्गत्वाक्रीडासक्ताःसुसंस्थिताः ॥ १९ ॥

स्थायाऽऽश्रित्येत्यर्थः ॥ १३ ॥ भृगुर्भृगुपुत्रःशुक्रइत्यर्थः ॥ १४ ॥ काव्येगतेदेवाआगत्याऽस्मान्नाशयिष्यंतीतिभियासामार्थंप्रह्लादंप्रेषयामासुरित्याह दानवाइति ॥ १५ ॥ नम्रतायुतंनम्रमित्यर्थः
॥ १६ ॥ निःसन्नाहायुद्धार्थंनिरुद्योगाः अतोयुष्माभिर्वैरंविहायदयाविधेयेत्यर्थः ॥ १७ ॥ सत्यमभिव्याहृतंभाषणंप्रह्लादस्यतच्छ्रुत्वादेवान्यवर्ततयुद्धादितिशेषः ॥ मुदिताश्चाभवन्नित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥

तपिसंयुताःतपःक्रियायुक्ताः ॥ २० ॥ २१ ॥ असुराणांजयायचेति ॥ प्रभुःशुक्राचार्यउवाचेतिशेषः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४॥२५॥ अवाक्शिराःसन्कणधूमंयदिपास्यसीत्यर्थः ॥ एतद्व्रतंकठिनमयं नकरिष्यति ततोमंत्रानपिनदास्यामीतिभावः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ मंत्रतत्पराविचारनिष्ठाः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ उत्पेतुर्देवान्प्रत्याजग्मुः ॥ सन्नद्धाञ्छस्त्रास्त्रैर्युक्तान् ॥ ३२ ॥ न्यस्तशस्त्रे

दैत्यादंभंसमालंब्यतापसास्तपिसंयुताः ॥ कस्यपस्याऽऽश्रमेवासंचक्रुःकाव्याऽऽगमेच्छया ॥ २० ॥ काव्योगत्वाऽथकैलासंमहादेवंप्रणम्यच ॥ उवाच विभुनापृष्टःकिंतेकार्यमितिप्रभुः ॥ २१ ॥ मंत्रानिच्छाम्यहंदेवयेनसंतिबृहस्पतौ ॥ पराजयायदेवानामसुराणांजयायच ॥ २२ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यसर्वज्ञःशंकरःशिवः ॥ चिंतयामासमनसाकिंकर्तव्यमतःपरम् ॥२३॥सुरेषुद्रोहबुद्ध्याऽसौमंत्रार्थमिहसांप्रतम्॥प्रातःकाव्योगुरुस्तेषांदैत्यानांविजयायच ॥ २४ ॥ रक्षणीयामयादेवाइतिसंचिंत्यशंकरः ॥ दुष्करंव्रतमत्युग्रंतमुवाचमहेश्वरः ॥२५॥ पूर्णंवर्षसहस्रंतुकणधूममवाक्शिराः॥यदिपास्यसिभद्रंतेततोमंत्रानवाप्स्यासि ॥ २६ ॥ इत्युक्तोऽसौप्रणम्येशंवाढमित्यब्रवीद्वचः ॥व्रतंचराम्यहंदेवत्वयाऽऽज्ञप्तःसुरेश्वर॥२७॥व्यासउवाच॥इत्युक्त्वाशंकरंकाव्यश्चकारव्रतमुत्तमम् ॥ धूमपानरतःशांतोमंत्रार्थकृतनिश्चयः ॥ २८॥ ततोदेवाःपरिज्ञात्वाकाव्यंव्रतरतंतदा॥दैत्यान्दंभरतांश्चैवबभूवुर्मंत्रतत्पराः ॥ २९ ॥ विचार्यमनसासर्वेसंग्रामायोद्यतानृप ॥ ययुर्धृतायुधास्तत्रयत्रतेदानवोत्तमाः ॥३०॥ तानागतान्समीक्ष्याऽथसायुधान्दंशितांस्तथा ॥ आसंस्तेभयसंविग्नादैत्यादेवान्समंततः ॥३१॥ उत्पेतुःसहसातेवैसन्नद्धान्भयकर्शिताः ॥ अब्रुवन्वचनंतथ्यंतेदेवान्बलदर्पितान्॥३२॥न्यस्तशस्त्रेभयवतिआचार्येव्रतमास्थिते॥दत्त्वाभयंपुरादेवाःसंप्राप्तानोजिघांसया॥३३॥सत्यंवःक्वगतंदेवाधर्मश्चश्रुतिनोदितः ॥ न्यस्तशस्त्रानहंतव्याभीताश्चशरणंगताः॥३४॥ देवाऊचुः॥भवद्भिःप्रेषितःकाव्योमंत्रार्थंकुहकेनच ॥ तपोज्ञानंहियुष्माकंतेनयुध्यामएवहि ॥३५॥ सज्जाभवंतुयुद्धायसंरब्धाःशस्त्रपाणयः ॥ शत्रुश्छिद्रेणहंतव्यएषधर्मःसनातनः ॥३६॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदैत्याविचार्यचपरस्परम्॥पलायनपराःसर्वेनिर्गताभयविह्वलाः॥३७॥शरणंदानवाजग्मुर्भीतास्तेकाव्यमातरम् ॥ दृष्ट्वातानतिसंतप्तानभयंचददावथ॥३८॥काव्यमातोवाच॥नभेतव्यंनभेतव्यंभयंत्यजतदानवाः॥मत्सन्निधौवर्तमानान्नभीर्भवितुमर्हति॥३९॥तच्छ्रुत्वावचनंदैत्याःस्थितास्तत्रगतव्यथाः ॥ निरायुधान्सुसंभ्रांतास्तत्राऽऽश्रमवरेऽसुराः॥४०॥देवास्तान्विद्रुतान्वीक्ष्यदानवांस्तेपदानुगाः ॥ अभिजग्मुःप्रसह्यैतानविचार्यबलाबलम् ॥४१॥ तत्राऽऽगताःसुराःसर्वेहंतुंदैत्यान्समुद्यताः ॥ वारिताःकाव्यमात्राऽपिजघ्नुस्तानाश्रमस्थितान् ॥ ४२ ॥

इति ॥ व्रतेषुपुराप्रथममभयंदत्त्वापुनर्जिघांसयानोऽस्मान्प्राप्ताइदंकिमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ कुहकेनकपटेनतेनहेतुनाभवतांतपोदुष्टभावेनवर्ततइत्यस्माभिर्ज्ञातंतेनकारणेनदुष्टान्प्रतिदुष्टाभूत्वायुध्यामो युद्धंकुर्मइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ पदंपदपद्धतिमनुलक्ष्यलक्षीकृत्यगच्छंतोऽभिजग्मुः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

सनिद्रान्निद्रायुक्तानित्यर्थः॥४३॥४४॥हेइंद्र मांप्रविश त्वामहमन्यत्रनयेप्रापयामिभद्रंतेऽस्तु तवेत्यर्थः ॥४५॥४६॥४७॥४८॥ योगविद्ययातस्यायोगजशतया ॥ ४९ ॥ ५० ॥ अभिभूतोऽशक्तः
॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥११॥ ॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुविष्णोःशापादनंतरम्॥प्रेषिताशुक्रसेवार्थजयंतीतिनिगद्यते ॥१॥

हन्यमानान्सुरैर्दृष्ट्वाकाव्यमाताऽतिवेपिता ॥ उवाचसर्वान्सानिद्रांस्तपसावैकरोम्यहम् ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वाप्रेरितानिद्रातानागत्यपपातच ॥ सेंद्रानिद्राव
शंयातादेवामूकवदास्थिताः ॥ ४४ ॥ इंद्रंनिद्राजितंदृष्ट्वादीनंविष्णुरभाषत ॥ मांत्वंप्रविशभद्रंतेनयेत्वांचसुरोत्तम ॥४५॥ एवमुक्तस्ततोविष्णुंप्रविवेशपु
रंदरः ॥ निर्भयोगतनिद्रश्चबभूवहरिरक्षितः ॥ ४६ ॥ रक्षितंहरिणादृष्ट्वाशक्रंतत्रगतव्यथम् ॥ काव्यमातातातःक्रुद्धावचनंचेदमब्रवीत् ॥४७॥ मघवंस्त्वां
भक्षयामिसविष्णुंवैतपोबलात् ॥ पश्यतांसर्वदेवानामीदृशंमेतपोबलम् ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तौतुतयादेवौविष्ण्वद्रौयोगविद्यया ॥ अभिभूतौ
महात्मानौस्तब्धौतौसंबभूवतुः ॥ ४९ ॥ विस्मितास्तुतदादेवादृष्ट्वातावतिबाधितौ ॥ चक्रुःकिलकिलाशब्दंततस्तेदीनमानसाः ॥५०॥ क्रोशमानान्सु
रान्दृष्ट्वाविष्णुंप्राहशचीपतिः ॥ विशेषेणाऽभिभूतोऽस्मित्वत्तोऽहंमधुसूदन ॥ ५१ ॥ जह्येनांतरसाविष्णोयावन्नौनदहेत्प्रभो ॥ तपसादर्पितांदुष्टांमाविचा
रयमाधव ॥ ५२ ॥ इत्युक्तोभगवान्विष्णुःशक्रेणप्रथितेनच ॥ चक्रंसस्माारतरसाघृणांत्यक्त्वाऽथमाधवः ॥ ५३ ॥ स्मृतमात्रंतुसंप्राप्तंचक्रंविष्णुवशा
नुगम् ॥ दधारचकरेक्रुद्धोवधार्थंशक्रनोदितः ॥ ५४ ॥ गृहीत्वातत्करेचक्रंशिरश्चिच्छेदरंहसा ॥ हतांदृष्ट्वातुतांशक्रोमुदितश्चाभवत्तदा ॥ ५५ ॥ देवाश्चा
ऽतीवसंतुष्टाहरिंजयजयेतिच॥तुष्टुवुर्मुदिताःसर्वेसंजाताविगतज्वराः ॥ ५६ ॥ इंद्राविष्णूतुसंजातौतत्क्षणाद्धृदयव्यथौ ॥ स्त्रीवधाच्छंकमानौतुभृगोःशापं
दुरत्ययम् ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ तंदृष्ट्वातुवधंघोरंचुक्रोधभगवान्भृगुः ॥
वेपमानोऽतिदुःखार्तःप्रोवाचमधुसूदनम् ॥ १ ॥ भृगुरुवाच ॥ अकृतंतेकृतंविष्णोजानन्पापंमहामते ॥ वधोऽयंविप्रजातायामनसाकर्तुमक्षमः ॥ २ ॥
आख्यातस्त्वंसत्वगुणःस्मृतोब्रह्माचराजसः ॥ तथाऽसौतामसःशंभुर्विपरीतंकथंस्मृतम् ॥३॥ तामसस्त्वंकथंजातःकृतंकर्मातिनिंदितम् ॥ अवध्यास्त्रीत्व
याविष्णोहताकस्मान्निरागसा ॥ ४ ॥ शपामित्वांदुराचारंकिमन्यत्प्रकरोमिते ॥ विधुरोऽहंकृतःपापत्वयाऽहंशक्रकारणात् ॥ ५ ॥ नशपेऽहंतथाशक्रंश
पेत्वांमधुसूदन ॥ सदाच्छलपरोऽसित्वंकीटयोनिर्दुराशयः ॥ ६ ॥ येचत्वांसात्विकंप्राहुस्तेमूर्खामुनयःकिल ॥ तामसस्त्वंदुराचारःप्रत्यक्षंमेजनार्दन ॥
॥ ७ ॥ अवतारामृत्युलोकेसंतुमच्छापसंभवाः ॥ प्रायोगर्भभवंदुःखंभुंक्ष्वपापाज्जनार्दन ॥ ८ ॥

भृगुपत्नीवधानंतरंजातंकृत्यमाह तंदृष्ट्वेति ॥ १ ॥ अकृतमिति ॥
तेत्वयाऽकृतमकार्यंकृतमित्यर्थः॥विप्रजातायाविप्रकन्यायाअयंवधोमनसापिकर्तुमक्षमःसत्वयासाक्षात्कृतइत्यर्थः ॥२॥ कथंस्मृतंकथंजातमित्यर्थः॥३॥४॥५॥कीटयोनिःकृष्णसर्पइत्यर्थः ॥६॥७॥८॥

यत्पृष्टंभृगुशापःकथंजातइतिसाकथाऽत्रसमापितातदुपसंहरति ततस्तेनाथेति ॥ धर्मेनष्टेसतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ अद्यत्वामितिवाक्यंबौद्धस्त्रीविषयंप्रत्यक्षांयास्तुमृतत्वादित्युक्त्वामनसि संकल्पंकरोति यदीति ॥ १२ ॥ यदिसत्यमिति ॥ यदिचाऽहंसत्यंब्रवीमितेनसत्येनतेनधर्माचरणेनचेयंजीवेदितिमनसिसंकल्पंकृत्वादेवान्वदाति पश्यंत्विति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ तंभृगुम् ॥

व्यासउवाच ॥ ततस्तेनाऽथशापेननष्टेधर्मेपुनःपुनः ॥ लोकस्यचहितार्थायजायतेमानुषेष्विह ॥ ९ ॥ राजोवाच ॥ भृगुभार्याहतातत्रचक्रेणामिततेज
सा ॥ गार्हस्थ्यंचपुनस्तस्यकथंजातंमहात्मनः ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वाहरिंरोषात्तदादायशिरस्त्वरन् ॥ कायेसंयोज्यतरसाभृगुःप्रोवाचकार्य
वित् ॥ ११ ॥ अद्यत्वांविष्णुनादेविहतांसंजीवयाम्यहम् ॥ यदिकृत्स्नोमयाधर्मोज्ञायतेचरितोऽपिवा ॥ १२ ॥ तेनसत्येनजीवेतयदिसत्यंब्रवीम्यहम् ॥ प
श्यंतुदेवताःसर्वाममतेजोबलंमहत् ॥ १३ ॥ अद्भिस्तांप्रोक्ष्यशीताभिर्जीवयामितपोबलात् ॥ सत्यंशौचंतथावेदायदिमेतपसोबलम् ॥ १४ ॥ व्यासउवा
च ॥ अद्भिःसंप्रोक्षितादेवीसद्यःसंजीवितातदा ॥ उत्थितापरमप्रीताभृगोर्भार्याशुचिस्मिता ॥ १५ ॥ ततस्तांसर्वभूतानिदृष्ट्वासुप्तोत्थितामिव ॥ साधुसा
ध्वितितंतांतुतुष्टुवुःसर्वतोदिशम् ॥ १६ ॥ एवंसंजीवितातेनभृगुणावरवर्णिनी ॥ विस्मयंपरमंजग्मुर्देवाःसेंद्राविलोक्यतत् ॥ १७ ॥ इंद्रःसुरानथोवाचमु
निनाजीवितासती ॥ काव्यस्तत्त्वातपोघोरंकिंकरिष्यतिमंत्रवित् ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ गतानिद्रासुरेन्द्रस्यदेहेऽक्षेममभून्नृप ॥ स्मृत्वाकाव्यस्यवृत्तांतंमं
त्रार्थमतिदारुणम् ॥ १९ ॥ विमृश्यमनसाशक्रोजयंतींस्वसुतांतदा ॥ उवाचकन्यांचार्वंगींस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ २० ॥ गच्छपुत्रिमयादत्ताकाव्यायत्वंत
पस्विने ॥ समाराधयतन्वंगिमत्कृतेतंवशंकुरु ॥ २१ ॥ उपचारैर्मुनिंतैस्तैःसमाराध्यमनःप्रियैः ॥ भयंमेतरसागत्वाहरतत्रवराश्रमे ॥ २२ ॥ सापितुर्वच
नंश्रुत्वातत्राऽगच्छन्मनोरमा ॥ तमपश्यद्विशालाक्षीपिबंतंधूममाश्रमे ॥ २३ ॥ तस्यदेहंसमालोक्यस्मृत्वावाक्यंपितुस्तदा ॥ कदलीदलमादायवीज
यामासतंमुनिम् ॥ २४ ॥ निर्मलंशीतलंवारिसमानीयसुवासितम् ॥ पानायकल्पयामासभक्त्यापरमयालघु ॥ २५ ॥ छायांवस्त्राऽऽतपत्रेणभास्करेम
ध्यगेसति॥रचयामासतन्वंगीस्वयंधर्मेस्थितासती ॥ २६ ॥ फलान्यानीयदिव्यानिपक्वानिमधुराणिच ॥ मुमोचाग्रेमुनेस्तस्यभक्ष्यार्थंविहितानिच॥२७॥
कुशाःप्रादेशमात्राहिहरिताःशुकसन्निभाः ॥ दधाराग्रेऽथपुष्पाणिनित्यकर्मसमृद्धये ॥ २८ ॥ निद्रार्थंकल्पयामाससंस्तरंपल्लवान्वितम् ॥ तस्मिन्मुनौ
चाऽऽदरस्थाचकारव्यजनंशनैः ॥ २९ ॥ हावभावादिकंकिंचिद्विकारजननंचतत् ॥ नचकारजयंतीसाशापभीतामुनेस्तदा ॥ ३० ॥

तांतत्पत्नीम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ किंकरिष्यतीति ॥ प्रथमतोऽस्मत्क्रोधेनैवगतस्ततोमातृवधंश्रुत्वाद्विगुणितक्रोधेनकिंकरिष्यतिनजानेइत्यर्थः ॥ १८ ॥ अक्षेमामितिच्छेदः ॥ मंत्रार्थंमंत्रप्राप्त्यर्थंमति दारुणमधोमुखतयाधूम्रपानादिकम् ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तत्रगत्वामेभयंहरेत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ यच्चकिंचिदिति ॥ हेब्रह्मन् यच्चकिंचिदपिवस्तुविद्यतेलोके यच्चत्वंप्रतिपश्यसिचक्षुषा यच्चकस्यचित्कस्याऽपिवाच्यंवचनविषयोन तस्यसर्वस्याऽभिभावक

स्तुतिंचकारतन्वंगीगीर्भिस्तस्यमहात्मनः॥ सुभाषिण्यनुकूलाभिःप्रीतिकर्त्रीभिरप्युत ॥३१॥ प्रबुद्धेजलमादायदधाराचमनायच ॥ मनोनुकूलंसततंकुर्व
तीव्यचरत्तदा ॥ ३२ ॥ इंद्रोऽपिसेवकांस्तत्रप्रेषयामासचातुरः ॥ प्रवृत्तिज्ञातुकामोवैमुनेस्तस्यजितात्मनः ॥३३॥ एवंवहूनिवर्षाणिपरिचर्यापराभवत्॥
निर्विकाराजितक्रोधाब्रह्मचर्यपरासती ॥३४ ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुपरितुष्टोमहेश्वरः ॥ वरेणच्छंदयामासकाव्यंप्रीतमनाहरः॥३५॥ईश्वरउवाच ॥ यच्चकिंचिद
पिब्रह्मन्विद्यतेभृगुनंदन ॥ प्रतिपश्यसियत्सर्वंयच्चवाच्यंनकस्यचित् ॥३६॥ सर्वाभिभावकत्वेनभविष्यसिनसंशयः॥ अवध्यःसर्वभूतानांप्रजेशश्चद्विजोत्त
मः ॥३७॥ व्यासउवाच ॥ एवंदत्त्वावराञ्छंभुस्तत्रैवांतरधीयत ॥ काव्यस्तामथसंवीक्ष्यजयंतींवाक्यमब्रवीत् ॥३८॥ काऽसिकस्याऽसिसुश्रोणिब्रूहिकिं
तेचिकीर्षितम् ॥ किमर्थमिहसंप्राताकार्यंवदवरोरुमे ॥ ३९ ॥ किंवांछसिकरोम्यद्यदुष्करंचेत्सुलोचने ॥ प्रीतोऽस्मित्वत्कृतेनाऽद्यवरंवरयसुव्रते ॥४० ॥
ततःसातुमुनिंप्राहजयंतीमुदितानना ॥ चिकीर्षितंमेभगवंस्तपसाज्ज्ञातुमर्हसि ॥ ४१ ॥ काव्यउवाच ॥ ज्ञातंमयातथाऽपित्वंब्रूहियन्मनसेप्सितम् ॥ क
रोमिसर्वथाभद्रंप्रीतोऽस्मिपरिचर्यया ॥ ४२ ॥ जयंत्युवाच ॥ शक्रस्याऽहंसुताब्रह्मन्पित्रातुभ्यंसमर्पिता ॥ जयंतीनामतश्चाऽहंजयंताऽवरजामुने ॥४३ ॥
सकामाऽस्मित्वयिविभोवांछितंकुरुमेऽधुना ॥ रंस्येत्वयामहाभागधर्मतःप्रीतिपूर्वकम् ॥ ४४ ॥ शुक्रउवाच ॥ मयासहत्वंसुश्रोणिदशवर्षाणिभामिनि ॥
सर्वैर्भूतैरदृश्याचरमस्वेहयदृच्छया ॥ ४५ ॥ व्यासउवाच ॥ एवमुक्त्वागृहंगत्वाजयंत्याःपाणिमुद्वहन् ॥ तयासहावसद्देव्यादशवर्षाणिभार्गवः ॥ ४६ ॥
अदृश्यःसर्वभूतानांमाययासंवृतःप्रभुः ॥ दैत्यास्तमागतंश्रुत्वाकृतार्थंमंत्रसंयुतम् ॥ ४७ ॥ अभिजग्मुर्गृहेतस्यमुदितास्तेदिदृक्षवः ॥ नापश्यन्रममाणंते
जयंत्यासहसंयुतम् ॥ ४८ ॥ तदाविमनसःसर्वेजाताभग्नोद्यमाश्वते ॥ चिंतापराऽतिदीनाश्चवीक्षमाणाःपुनःपुनः ॥ ४९ ॥ अदृष्ट्वातंतुसंवृतंप्रतिजग्मुर्य
थागतम् ॥ स्वगृहान्दैत्यवर्यास्तेचिंताविष्टाभयाऽऽतुराः ॥ ५० ॥ रममाणंतथाज्ञात्वाशक्रःप्रोवाचतंगुरुम् ॥ बृहस्पतिंमहाभागंकिंकर्तव्यमितःपरम् ॥
॥ ५१ ॥ गच्छाऽद्यदानवान्ब्रह्मन्माययात्वंप्रलोभय ॥ अस्माकंकुरुकार्यंत्वंबुद्ध्यासंचिंत्यमानद ॥ ५२ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंकाव्यंरममाणंसुसंवृतम् ॥
ज्ञात्वातद्रूपमास्थायदैत्यान्प्रतिययौगुरुः ॥ ५३ ॥

त्वेनयुक्तस्त्वंभविष्यसीत्यर्थः ॥ सर्वजेताभविष्यसीतितात्पर्यम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ जयंतस्याऽवरजाकनिष्ठभगिनी ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥
॥ ४८ ॥ चिंतापराश्चतेऽतिदीनाश्चेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ संवृतंमाययाआच्छन्नम् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ सुसंवृतंमाययाआच्छन्नं तद्रूपंशुक्राचार्यरूपमास्थायाऽऽश्रित्येत्यर्थः ॥ ५३ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ विद्यांप्राप्तांसदाशिवादित्यर्थात् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ छ ॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुदेवानांगुरुणात
था ॥ शुक्ररूपेणतेदैत्यावंचिताइतिकथ्यते ॥ १ ॥ इत्थंदेवगुरुणाशुक्राचार्यरूपेणदैत्येषुसंतोषितेषुतदनंतरंजातंवृत्तंपृच्छति किंकृतमिति ॥ भृगुरूपेणलक्षणयाभृगुपुत्ररूपेणेत्यर्थः ॥ छलेनकपटे
नदैत्यानांसंबंधिपौरोहित्येनयुक्तेनेतिशेषः ॥ १ ॥ इत्येकंप्रश्नंकृत्वाद्वितीयंप्रश्नमाह गुरुःसुराणामिति ॥ नहिमुनेश्छलकर्तृत्वंयुक्तमितिभावः ॥ २ ॥ धर्मशास्त्रेष्विति ॥ येनसत्येनपरमात्मापरंब्रह्म

गत्वातत्राऽतिभक्त्याऽसौदानवान्समुपाऽऽह्वयत् ॥ आगतास्तेऽसुराःसर्वेददृशुःकाव्यमग्रतः ॥ ५४ ॥ प्रणम्यसंस्थिताःसर्वेकाव्यंमत्वाऽतिमोहिताः ॥ न
विदुस्तेगुरोर्मायांकाव्यरूपविभाविनीम् ॥ ५५ ॥ तानुवाचगुरुःकाव्यरूपःप्रच्छन्नमायया ॥ स्वागतंममयाज्यानांप्राप्तोऽहंवोहितायवै ॥ ५६ ॥ अहंवो
बोधयिष्यामिविद्यांप्राप्ताममायया ॥ तपसातोषितःशंभुर्युष्मत्कल्याणहेतवे ॥ ५७ ॥ तच्छ्रुत्वाप्रीतमनसोजातास्तेदानवोत्तमाः ॥ कृतकार्यंगुरुंमत्वाज
हृषुस्तेविमोहिताः ॥ ५८ ॥ प्रणेमुस्तेमुदायुक्तानिरातंकागतव्यथाः ॥ देवेभ्यश्चभयंत्यक्त्वातस्थुःसर्वेनिरामयाः ॥ ५९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापु
राणेचतुर्थस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ छ ॥ राजोवाच ॥ किंकृतंगुरुणापश्चाद्भृगुरूपेणवर्तता ॥ छलेनैवहिदैत्यानांपौरोहित्येनधीमता ॥ १ ॥ गुरुःसु
राणामनिशंसर्वविद्यानिधिस्तथा ॥ सुतोंऽगिरसएवाऽसौसकथंछलकृन्मुनिः ॥ २ ॥ धर्मशास्त्रेषुसर्वेषुसत्यंधर्मस्यकारणम् ॥ कथितंमुनिभिर्येनपरमात्मा
ऽपिलभ्यते ॥ ३ ॥ वाचस्पतिस्तथामिथ्यावक्ताचेद्दानवान्प्रति ॥ कःसत्यवक्तासंसारेभविष्यतिगृहाश्रमी ॥ ४ ॥ आहारादधिकंभोज्यंब्रह्मांडविभवेऽपि
न ॥ तदर्थंमुनयोमिथ्याप्रवर्ततेकथंमुने ॥ ५ ॥ शब्दप्रमाणमुच्छेदंशिष्टाभावेगतंनाकिम् ॥ छलकर्मप्रवृत्तेवाऽविगीतत्वंगुरौकथम् ॥ ६ ॥ देवाःसत्त्वसमु
द्भूताराजसामानवाःस्मृताः ॥ तिर्यंचस्तामसाःप्रोक्ताउत्पत्तौमुनिभिःकिल ॥ ७ ॥ अमराणांगुरुःसाक्षान्मिथ्यावादीस्वयंयदि॥ तदाकःसत्यवक्तास्याद्रा
जसस्तामसःपुनः ॥ ८॥ क्वस्थितिस्तस्यधर्मस्यसंदेहोऽयंममाऽऽत्मनः ॥ कागतिःसर्वजंतूनांमिथ्याभूतेजगत्त्रये ॥ ९ ॥ हरिर्ब्रह्माशचीकांतस्तथाऽन्येसु
रसत्तमाः॥सर्वेछलविधौदक्षामनुष्याणांचकाकथा ॥१०॥ कामक्रोधाभिसंतप्तालोभोपहतचेतसः॥छलेदक्षाःसुराःसर्वेमुनयश्चतपोधनाः ॥११॥ वसिष्ठोवा
मदेवश्चविश्वामित्रोगुरुस्तथा॥एतेपापरताःकात्रगतिर्धर्मस्यमानद॥१२॥इंद्रोग्निश्चंद्रमावेधाःपरदाराभिलंपटाः॥आर्यत्वंभुवनेष्वेषुस्थितंकुत्रमुनेवद ॥१३॥

लभ्यतेप्राप्यते ॥ तथाचश्रुतिः ॥ सत्येनलभ्यस्तपसाह्येषआत्मेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ननुलोभार्थमसत्यवक्ताजातइतिचेत्तत्राऽऽह आहारादधिकमिति ॥ अतिलोभेनबहुतरेधनेसंपादितेऽपि आहारा
दधिकमन्नंकेऽपिनभोक्ष्यंति ॥ आहारपरिपूर्तिपर्यंतंतुप्रारब्धंदास्यत्येवेतिज्ञात्वाकिमर्थंव्यर्थायुःक्षपणार्थंलोभंकुर्वंतीत्यर्थः ॥५॥ किंचाविगीतशिष्टाहितकारिणोह्याप्तास्तेषांवाक्यंप्रमाणमित्याप्तवाक्यमा
गमइत्यस्यार्थः ॥ तत्रमहतांसर्वेषामेवमाचरणेकाविगीतत्वमनिंदितत्वंतिष्ठतितदभावेकाप्तस्तदभावेशब्दप्रमाणमुच्छेदंनाशंप्रतिकथंनगतमित्याह शब्दप्रमाणमिति ॥ अविगीतत्वामिति ॥ अविगीत
त्वाभावेनिंदितत्वाभावेशिष्टत्वस्याप्यभावोयतोऽविगीतत्वस्यैवशिष्टत्वात् ॥६ ॥ तदुच्छेदमेवद्रढयति देवाःसत्त्वसमुद्भूताइति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ आर्यत्वंशिष्टत्वम् ॥१३॥

॥१४॥ इतिजनमेजयवाक्यंश्रुत्वाव्यासस्तदुक्तमेवस्थापयति किंविष्णुरिति ॥ विष्णुर्वास्तुब्रह्मावास्तु योयोदेहवान्सपूर्वोक्तदोषरूपविकारैर्युक्तएवभवतिनाऽन्यथेत्यन्वयः ॥ १५ ॥ चातुर्यादिति ॥ धौर्त्यादित्यर्थः ॥ १६ ॥ कथंधौर्त्यादितिज्ञातमितिवेत्तत्राह संप्राप्तेइति ॥ संकटस्यप्रसंगेतस्यधौर्त्यंबहिर्निःसरतीत्यर्थः ॥ दृष्टाश्चैवंबहुविधाःपरोपदेशेचतुराः स्वयमेकांतेकामिनीकज्जलविषदिग्ध कटाक्षशरेणताडितामोहिताजाताएवेतिभावः ॥ इदंराजन्नाश्चर्यंकिंतुस्वभावएवसर्वेषामित्याह कारणाद्रहितामिति ॥ गुणत्रयंहिसर्वेषांकारणम् ॥ तस्यगुणत्रयस्यप्रारब्धवशतउपचयाऽपचयेस

वचनंकस्यमंतव्यमुपदेशधियाऽनघ ॥ सर्वेलोभाऽभिभूतास्तेदेवाश्चमुनयस्तदा ॥ १४ ॥ व्यासउवाच ॥ किंविष्णुःकिंशिवोब्रह्मामघवाकिंबृहस्पतिः ॥ देहवान्प्रभवत्येवविकारैःसंयुतस्तदा ॥१५॥ रागीविष्णुःशिवोरागीब्रह्माऽपिरागसंयुतः ॥ "रागवान्किमकृत्यंवैनकरोतिनराधिप" ॥ रागवानपिचातुर्याद्विदेहइवलक्ष्यते ॥ १६ ॥ संप्राप्तेसंकटेसोऽपिगुणैःसंबाध्यतेकिल ॥ कारणाद्रहितंकार्यंकथंभवितुमर्हति ॥ १७ ॥ ब्रह्मादीनांचसर्वेषांगुणाएवहिकारणम् ॥ पंचविंशत्समुद्भूतादेहास्तेषांनचान्यथा ॥ १८ ॥ कालेमरणधर्मास्तेसंदेहःकोऽत्रतेनृप ॥ परोपदेशेविस्पष्टंशिष्टाःसर्वेभवंतिच ॥१९॥ विप्लुतिर्ह्यविशेषेणस्वकार्येसमुपस्थिते ॥ कामःक्रोधस्तथालोभद्रोहाऽहंकारमत्सराः ॥ २० ॥ देहवान्कःपरित्यक्तुमीशोभवतितान्पुनः ॥ संसारोऽयंमहाराजसदैवैवंविधःस्मृतः ॥ २१ ॥ नाऽन्यथाप्रभवत्येवशुभाऽशुभमयःकिल ॥ कदाचिद्भगवान्विष्णुस्तपश्चरतिदारुणम् ॥ २२ ॥ कदाचिद्विविधान्यज्ञान्वितनोतिसुराधिपः ॥ कदाचित्तुरमारंगरंजितःपरमेश्वरः ॥ २३ ॥ रमतेकिलवैकुंठेतद्वशस्तरुणोविभुः ॥ कदाचिद्दानवैःसार्धंयुद्धंपरमदारुणम् ॥ २४ ॥ करोतिकरुणासिंधुस्तद्बाणाऽऽपीडितोभृशम् ॥ कदाचिज्जयमाप्नोतिदैवात्सोऽपिपराजयम् ॥२५॥ सुखदुःखाऽभिभूतोऽसौभवत्येवनसंशयः ॥ शेषेशेतेकदाचिद्वैयोगनिद्रासमावृतः ॥ २६ ॥ कालेजागर्तिविश्वात्मास्वभावप्रतिबोधितः ॥ शर्वोब्रह्माहरिश्चैतइंद्राद्यायेसुरास्तथा ॥२७॥ मुनयश्चविनिर्माणैःस्वायुषोविचरंतिहि ॥ निशाऽवसानेसंजातेजगत्स्थावरजंगमम्॥२८॥म्रियतेनात्रसंदेहोनृपकिंचित्कदाऽपिच॥स्वायुषोंऽतेपद्मजाद्याःक्षयमिच्छंतिपार्थिव ॥ २९ ॥ प्रभवंतिपुनर्विष्णुहरशक्रादयःसुराः ॥ तस्मात्कामादिकान्भावान्देहवान्प्रतिपद्यते ॥३०॥ नाऽत्रतेविस्मयःकार्यःकदाचिदपिपार्थिव ॥ संसारोऽयंतुसंदिग्धःकामक्रोधादिभिर्नृप ॥ ३१ ॥ दुर्लभस्तद्विनिर्मुक्तःपुरुषःपरमार्थवित् ॥ योबिभेतीहसंसारेसदारान्नकरोत्यपि ॥ ३२ ॥ विमुक्तःसर्वसंगेभ्योविचरत्यविशंकितः ॥ तस्माद्बृहस्पतेर्भार्याशशिनालंभितापुनः ॥ ३३ ॥

तिकिंचित्कदाचित्कस्यचिदपिविषयाऽऽचरणंभवत्येव नहिकारणाद्रहितंकार्यंकदापितिष्ठतीत्यर्थः ॥ १७ ॥ पंचविंशत्समुद्भूताआर्षप्रयोगः ॥ पंचविंशतितत्वसमुद्भूताइत्यर्थः ॥१८॥ १९ ॥ विप्लुतिरिति ॥ स्वकार्येप्राप्तेसर्वेषांविप्लुतिःस्वभावच्युतिर्भवतीत्यर्थः ॥ अनुपदमेवैतद्व्याख्यातम् ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ कालवशेनगुणव्यत्ययमेवदेवादिषुदर्शयति कदाचिदिति ॥ रमारंगेणरंजितइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ संदिग्धःसम्यग्दिग्धोयुक्तः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ तस्मादिति ॥ गुणत्रयबद्धत्वादित्यर्थः लंभितोपभुक्तेत्यर्थः ॥ ३३ ॥

भ्रातुर्यवीयसइति ॥ उतथ्योज्येष्ठोबृहस्पतिर्मध्यम आनर्तःकनिष्ठस्तस्यभार्यागुरुणालंभिताभुक्तेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ गार्हस्थ्यंसंसारासक्तिमित्यर्थः ॥ नहिसंसारासक्तःसन्संसारान्मुक्तोभवेत्तस्मात्संसारासक्तिंविहायसंसारनाशायोद्योगःकर्तव्यइत्यर्थः ॥ तथाचयेसंसारासक्तिरहितास्तएवाऽऽप्ताइति नाप्तवाक्यप्रमाणोच्छेदरूपंदूषणंतवेतिभावः ॥ ननुसंसारासक्तिराहित्यंतेनसंसारनाशश्चाऽत्यंतासंभाव्यंएव स्वभावभूतगुणानांनाशाऽसंभवादितिचेद्यस्यागुणैरयंबद्धस्तस्याएवोपासनयासर्वंभविष्यतीत्याह तस्मात्सर्वप्रयत्नेनेति ॥ हित्वेतिवैराग्यमवलंब्येत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ विमृद्योपमृद्यनाशयित्वेत्यर्थः ॥ ३७ ॥ नान्यःपंथाइति ॥ तथाचश्रुतिः ॥ नान्यःपंथाविद्यतेऽयनायेति ॥ ३८ ॥ कोऽन्योऽस्तीति ॥ यासर्वकर्त्रीसायादिदयांनकरोतितदातदिच्छामुल्लंघ्याऽन्यःकःसमर्थोऽस्तिसर्वेषांतदधीनत्वादितिभावः ॥ ३९ ॥ सेवितेति यैरित्यर्थः ॥ ४० ॥ निःश्रेणिकाग्रादिति निःश्रेणिकासोपानपंक्तिस्तस्याअग्रंप्राप्यतस्मादधःपतिताइत्येवजानीमहइत्यर्थः ॥ तदुक्तं आसाद्यजन्ममनुजेषुचिराद्दुरापंतत्रापिपाटवमवाप्यनिजेंद्रियाणाम् ॥ नाभ्यर्चयंतिजगतांजनयित्रियेत्वांनिःश्रेणिकाग्रमधिरुह्यपुनःपतंतीति ॥ अहंकारावृतमिति ॥ यस्यामायाजन्यगुणत्रयेणतज्जन्याऽहंकारेणतज्जन्यासत्यादिदोषेणसंबद्धंजगद्भवतितस्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याभगवत्याआराधनेनैवसर्वंगलितंनष्टंभविष्यतीति सैवसच्चिदानंदरूपिणीभुवनेश्वरीसर्वैराराध्येतिभावः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ इत्थंजनमेजयस्यधर्मात्मनोधर्मनाशसंदर्शनक्षुभितेंद्रियांतःकरणस्यभगवत्याराधनावलंबेनस्वास्थ्यमभिधायाऽवस्थितंमुनिंप्रतितत्स्वास्थ्यश्रवणसमुद्यदानंदोजनमेजयःपुनःप्रकृतामेवकथांपृच्छति किंकृतमिति ॥ हेपितामहश्रेष्ठ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ तन्मयास्तत्परायणाः ॥ ४५ ॥ भृगुंभृगुपुत्रंधियेत्यर्थः ॥ ४६ ॥ एतत्पर्यंतंगुरुवृत्तांतंवर्णयित्वाकाव्यवृत्तांतंवर्णयति दशवर्षात्मकेकालेइति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

गुरुणालंभिताभार्यातथाभ्रातुर्यवीयसः ॥ एवंसंसारचक्रेऽस्मिन्रागलोभादिभिर्वृतः ॥ ३४ ॥ गार्हस्थ्यंचसमास्थायकथंमुक्तोभवेन्नरः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनहित्वासंसारसारताम् ॥ ३५ ॥ आराधयेन्महेशानींसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ तन्मायागुणतश्छन्नंजगदेतच्चराचरम् ॥ ३६ ॥ भ्रमत्युन्मत्तवत्सर्वंमदिरामत्तवन्नृप ॥ तस्याआराधनेनैवगुणान्सर्वान्विमृद्यच ॥ ३७ ॥ मुक्तिंभजेतमतिमान्नान्यःपंथास्त्वितःपरः ॥ आराधितामहेशानीनयावत्कुरुतेकृपाम् ॥ ३८ ॥ तावद्भवेत्सुखंकस्मात्कोन्योऽस्तिदययायुतः ॥ करुणासागरामेतांभजेत्तस्मादमायया ॥ ३९ ॥ यस्यास्तुभजनेनैवजीवन्मुक्तत्वमश्नुते ॥ मानुष्यंदुर्लभंप्राप्यसेवितानमहेश्वरी ॥ ४० ॥ निःश्रेणिकाग्रात्पतिताअधइत्येवविद्महे ॥ अहंकाराऽऽवृतंविश्वंगुणत्रयसमन्वितम् ॥ ४१ ॥ असत्येनाऽपिसंबद्धंमुच्यतेकथमन्यथा ॥ हित्वासर्वंततःसर्वैःसंसेव्याभुवनेश्वरी ॥ ४२ ॥ राजोवाच ॥ किंकृतंगुरुणातत्रकाव्यरूपधरेणच ॥ कदाशुक्रःसमायातस्तन्मेब्रूहिपितामह ॥ ४३ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियत्कृतंगुरुणातदा ॥ कृत्वाकाव्यस्वरूपंचप्रच्छन्नेनमहात्मना ॥ ४४ ॥ गुरुणाबोधितादैत्यामत्वाकाव्यंस्वकंगुरुम् ॥ विश्वासंपरमंकृत्वाबभूवुस्तन्मयास्तदा ॥ ४५ ॥ विद्यार्थंशरणंप्राप्ताभृगुंमत्वाऽतिमोहिताः ॥ गुरुणाविप्रलब्धास्तेलोभात्कोवानमुह्यति ॥ ४६ ॥ दशवर्षात्मकेकालेसंपूर्णेसमयेतदा ॥ जयंत्यासहक्रीडित्वाकाव्योयाज्यानचिंतयत् ॥ ४७ ॥ आशयाममभार्गतेपश्यंतःसंस्थिताःकिल ॥ गत्वातान्वैप्रपश्येऽहंयाज्यानतिभयातुरान् ॥ ४८ ॥ मादेवेभ्योभयंतेषांमद्भक्तानांभवेदिति ॥ संचिंत्यबुद्धिमास्थायजयंतींप्रत्युवाचह ॥ ४९ ॥

उपसंयांतिशरणंगच्छंति ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ स्वेनबृहस्पतिनाकृतंप्रणीतंजैनंधर्मंजैनशास्त्रंतान्दैत्यांश्छलेनबोधयंतमित्यर्थः॥५४॥बृहस्पतिमतमाह भोदेवरिपवइति ॥ आततायिनो
ऽपिअहंतव्याइतिच्छेदः ॥ नहंतव्याइत्यर्थः ॥ ५५ ॥ वेदोक्ताऽपिहिंसानकर्तव्येत्याह द्विजैरिति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेत्रयो

देवानेवोपसंयांतिपुत्रामेचारुलोचने ॥ समयस्तेऽद्यसंपूर्णोजातोऽयंदशवार्षिकः ॥५०॥ तस्माद्गच्छाम्यहंदेविद्रष्टुंयाज्यान्सुमध्यमे ॥ पुनरेवाऽऽगमिष्या
मितवांतिकमनुद्रुतः॥५१॥तथेतितमुवाचाऽथजयंतीधर्मवित्तमा ॥ यथेष्टंगच्छधर्मज्ञनतेधर्मविलोपये॥५२॥तच्छ्रुत्वावचनंकाव्योजगामत्वरितस्ततः॥
अपश्यद्दानवानांसपार्श्वेवाचस्पतिंतदा ॥ ५३ ॥ छद्मरूपधरंसौम्यंबोधयंतंछलेनतान् ॥ जैनंधर्मंकृतंस्वेनयज्ञनिंदापरंतथा ॥ ५४ ॥ भोदेवरिपवःसत्यंब्र
वीमिभवतांहितम् ॥ अहिंसापरमोधर्मोऽहंतव्याह्याततायिनः॥५५॥द्विजैर्भोगरतैर्वेदेदर्शितंहिंसनंपशोः ॥ जिह्वास्वादपरैःकाममहिंसैवपरामता ॥ ५६ ॥
एवंविधानिवाक्यानिवेदशास्त्रपराणिच ॥ ब्रुवाणंगुरुमाकर्ण्यविस्मितोऽसौभृगोःसुतः ॥ ५७ ॥ चिंतयामाससमनसाममद्वेष्योगुरुःकिल ॥ वंचिताःकिलधू
र्तेनयाज्यामेनाऽत्रसंशयः ॥ ५८ ॥ धिग्लोभंपापबीजंवैनरकद्वारमूर्जितम् ॥ गुरुरप्यनृतंब्रूतेप्रेरितोयेनपाप्मना ॥ ५९ ॥ प्रमाणंवचनंयस्यसोऽपिपाखंड
धारकः ॥ गुरुःसुराणांसर्वेषांधर्मशास्त्रप्रवर्तकः ॥ ६० ॥ किंकिंनलभतेलोभान्मलिनीकृतमानसः ॥ अन्योऽपिगुरुरप्येवंजातःपाखंडपंडितः ॥ ६१ ॥ शै
लूषवेष्टितंसर्वंपरिगृह्यद्विजोत्तमः ॥ वंचयत्यतिसंमूढान्दैत्यान्याज्यान्ममाऽप्यसौ ॥ ६२ ॥ ॥ इतिश्रीदे०भ०चतुर्थस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥छ॥
॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यमनसातानुवाचहसन्निव ॥ वंचितामत्स्वरूपेणदैत्याःकिंगुरुणाकिल ॥ १ ॥ अहंकाव्योगुरुश्चाऽयंदेवकार्यप्रसाधकः ॥ अ
नेनवंचितायूयंमद्याज्यानाऽत्रसंशयः ॥२॥ माश्रद्धध्वंवचोऽस्याऽऽर्यादांभिकोऽयंमदाकृतिः ॥ अनुगच्छतमांयाज्यास्त्यजतैनंबृहस्पतिम्॥३॥इत्याकर्ण्य
वचस्तस्यदृष्ट्वातौसदृशौपुनः ॥ विस्मयंपरमंजग्मुःकाव्योऽयमितितिनिश्चिताः ॥४॥ सतान्वीक्ष्यसुसंभ्रांतान्गुरुर्वाक्यमुवाचह ॥ गुरुर्वोवंचयत्येवमद्रूपोऽयं
बृहस्पतिः ॥५॥ प्राप्तोवंचयितुंयुष्मान्देवकार्यार्थसिद्धये ॥ माविश्वासंवचस्यस्यकुरुध्वंदैत्यसत्तमाः ॥६॥ प्राप्ताविद्यामयाशंभोर्युष्मानध्यापयामिताम्॥
देवेभ्योविजयंनूनंकरिष्यामिनसंशयः ॥ ७ ॥ इतिश्रुत्वागुरोर्वाक्यंकाव्यरूपधरस्यते ॥ विश्वासंपरमंजग्मुःकाव्योऽयमितिनिश्चयात् ॥ ८ ॥ काव्येनबहु
धातत्रबोधिताःकिलदानवाः ॥ बुबुधुर्नगुरोर्मायामोहिताःकालपर्ययात् ॥ ९ ॥

दशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ अर्धाऽधिकैःसप्तपंचाशद्भिःपद्यैरनं
तरम् ॥ दैत्यानांशुक्रसंप्राप्तिर्वंचितानामिहोच्यते ॥ १ ॥ दैत्याऽध्ययनंबृहस्पतिकर्तृकंश्रुत्वादैत्यान्प्रतिशुक्रउवाचेत्याह इतिसंचिंत्यमनसेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ सतानिति ॥ सुसंभ्रांतान्मो
हितान्मद्रूपेणाऽयंबृहस्पतिर्वोयुष्मान्वंचयति वंचयिष्यतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ काव्येनवास्तविकेन ॥ कालपर्ययात्कालवैपरीत्येनगुरोर्बृहस्पतेर्माययामोहिताइत्यर्थः ॥ ९ ॥

॥ १० ॥ ११ ॥ तंगुरुंबृहस्पतिंशुक्राचार्यरूपेणजगृहुः॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥ततःशप्तानिति ॥ भार्गवेणशप्तान्दैत्याञ्ज्ञात्वाक्रुद्धोऽयंशुक्रोदैत्यान्छिवात्प्राप्तान्मंत्रान्नोपदेक्ष्यतीतिकृतकार्यो

एवंतेनिश्चयंकृत्वाततोभार्गवमब्रुवन् ॥ अयंगुरुर्नोधर्मात्माबुद्धिदश्चहितेरतः ॥ १० ॥ दशवर्षाणिसततमयंनःशास्तिभार्गवः ॥ गच्छत्वंकुहकोभासिनाऽ
स्माकंगुरुरप्युत ॥ ११ ॥ इत्युक्त्वाभार्गवंमूढानिर्भर्त्स्यचपुनःपुनः ॥ जगृहुस्तंगुरुंप्रीत्याप्रणिपत्याऽभिवाद्यच ॥१२॥ काव्यस्तुतन्मयान्दृष्ट्वाचुकोपा
ऽथशशापच ॥ दैत्यान्विबोधितान्मत्वागुरुणाचातिवंचितान् ॥१३॥ यस्मान्मयाबोधितावैगृह्णीयुर्नचमेवचः ॥ तस्मात्प्रनष्टसंज्ञावैपराभवमवाप्स्यथ ॥
॥ १४ ॥ मदवज्ञाफलंकामंस्वल्पेकालेह्यवाप्स्यथ ॥ तदाऽस्यकपटंसर्वंपरिज्ञातंभविष्यति ॥ १५ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाऽसौजगामाऽऽशुभार्गवः
क्रोधसंयुतः ॥ बृहस्पतिर्मुदंप्राप्यतस्थौतत्रसमाहितः ॥१६॥ ततःशप्तान्गुरुर्ज्ञात्वादैत्यांस्तान्भार्गवेणाहि ॥ जगामतरसात्यक्त्वास्वरूपंस्वंविधायच ॥
॥ १७ ॥ गत्वोवाचतदाशक्रंकृतंकार्यंमयाध्रुवम् ॥ शप्ताःशुक्रेणतेदैत्यामयात्यक्ताःपुनःकिल॥१८॥निराधाराःकृतानूनंयतध्वंसुरसत्तमाः॥संग्रामार्थंमहा
भागशापदग्धामयाकृताः ॥ १९ ॥ इतिश्रुत्वागुरोर्वाक्यंमघवामुदमातवान् ॥ जहृषुश्चसुराःसर्वेप्रतिपूज्यबृहस्पतिम् ॥२०॥ संग्रामायमतिंचक्रुःसंविचा
र्यमिथःपुनः ॥ निर्ययुर्मिलिताःसर्वेदानवाऽभिमुखाःसुराः ॥ २१ ॥ सुरान्समुद्यताञ्ज्ञात्वाकृतोद्योगान्महाबलान् ॥ अंतर्हितंगुरुंचैवबभूवुश्चिंतयाऽन्वि
ताः ॥ २२ ॥ परस्परमथोचुस्तेमोहितास्तस्यमायया ॥ संप्रसाद्योमहात्माचयातोऽसौरुष्टमानसः ॥ २३ ॥ वंचयित्वागतःपापोगुरुःकपटपंडितः ॥ भ्रा
तृस्त्रीलंभनःप्रायोमलिनोंऽतर्बहिःशुचिः ॥ २४ ॥ किंकुर्मःक्वचगच्छामःकथंकाव्यंप्रकोपितम् ॥ कुर्वीमहिसहायार्थंप्रसन्नंहृष्टमानसम् ॥ २५ ॥ इतिसं
चिंत्यतेसर्वेमिलिताभयकंपिताः ॥ प्रह्लादंपुरतःकृत्वाजग्मुस्तेभार्गवंपुनः ॥२६॥ प्रणेमुश्चरणौतस्यमुनेर्मौनभृतस्तदा ॥ भार्गवस्तानुवाचाथरोषसंरक्त
लोचनः ॥ २७ ॥ मयाप्रबोधितायूयंमोहितागुरुमायया ॥ नगृहीतंवचोयोग्यंतदायाज्याहितंशुचि ॥ २८ ॥ तदाऽवगणितश्चाऽहंभवद्भिस्तद्वशंगतैः ॥
प्राप्तंनूनंमदोन्मत्तैर्ममाऽवमानजंफलम् ॥ २९ ॥ तत्रगच्छतसद्भ्रष्टायत्रासौकपटाकृतिः ॥ वंचकःसुरकार्यार्थीनाऽहंतद्वद्धिवंचकः ॥ ३० ॥ व्यासउ
वाच ॥ एवंब्रुवंतंशुक्रंतुवाक्यंसंदिग्धयागिरा ॥ प्रह्लादस्तंतदोवाचगृहीत्वाचरणौततः ॥ ३१ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ भार्गवाऽद्यसमायातान्याज्यानस्मांस्त
थाऽऽतुरान् ॥ त्यक्तुंनार्हसिसर्वज्ञत्वद्धितांस्तनयान्हिनः ॥ ३२ ॥ गतेत्वयितुमंत्रार्थंशैलूषेणदुरात्मना ॥ त्वद्वेषमधुराऽऽलापैर्वयंतेनप्रवंचिताः ॥ ३३ ॥
अज्ञानकृतदोषेणनैवकुप्यतिशांतिमान् ॥ सर्वज्ञस्त्वंविजानासिचित्तंनःप्रवणंत्वयि ॥ ३४ ॥

ऽहमितिमत्वाजगामेत्यर्थः॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥अंतर्मलिनःकपटी॥२४॥२५॥२६॥२७॥हेयाज्याः॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥शैलूषेणत्वद्वेषधारिणाबृहस्पतिना ॥३३॥३४॥

गमिष्यथेत्य
॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ अद्येति ॥ यद्यप्यहंमहादेवात्प्राप्तमंत्रस्तथाऽपिभवतामयंपराजयकालोस्त्यतःकालयोगाद्देवैर्जिताःसंतःसकृदेकवारंपातालंप्रतिपत्स्यथ यदेति ॥ हृत
र्थः ॥ ४३ ॥ तदेवस्पष्टमाह प्राप्तःपर्यायकालइति ॥ व्यत्ययकालइत्यर्थः ॥ ४४ ॥ मूर्धनिदेवानाक्रम्यतेषांमस्तकेचरणंदत्त्वेत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ इदंवामनरूपेणहरिणाऽपिपूर्वमुक्तमस्तीत्याह

भवत्युष्णंवियोगा
ज्ज्ञात्वानस्तपसाभावंत्यजकोपंमहामते ॥ ब्रुवंतिमुनयःसर्वेक्षणकोपाहिसाधवः ॥ ३५ ॥ जलंस्वभावतःशीतंवह्न्यातपसमागमात् ॥ भवत्युष्णंवियोगा
च्छीतत्वमनुगच्छति ॥ ३६ ॥ क्रोधश्चांडालरूपोवैत्यक्तव्यःसर्वथाबुधैः ॥ तस्माद्रोषंपरित्यज्यप्रसादंकुरुसुव्रत ॥ ३७ ॥ यदिनत्यजसिक्रोधंत्यजस्यस्मान्सु
दुःखितान् ॥ त्वयात्यक्तामहाभागगमिष्यामोरसातलम् ॥ ३८ ॥ व्यासउवाच ॥ प्रह्लादस्यवचःश्रुत्वाभार्गवोज्ञानचक्षुषा ॥ विलोक्यसुमनाभूत्वाताउ
वाचहसन्निव ॥ ३९ ॥ नभेतव्यंनगंतव्यंदानवावारसातलम् ॥ रक्षयिष्यामिवोयाज्यान्मंत्रैरवितथैःकिल ॥ ४० ॥ हितंसत्यंब्रवीम्यद्यशृणुध्वंतत्तुनिश्चयम् ॥
वचनंममधर्मज्ञाःश्रुतंयद्ब्रह्मणःपुरा ॥ ४१ ॥ अवश्यंभाविनोभावाःप्रभवंतिशुभाऽशुभाः ॥ दैवंनचाऽन्यथाकर्तुंक्षमःकोऽपिधरातले ॥ ४२ ॥ अद्यमंदबलायू
यंकालयोगादसंशयम् ॥ देवैर्जिताःसकृच्चाऽपिपातालंप्रतिपत्स्यथ ॥ ४३ ॥ प्राप्तःपर्यायकालोवइतिब्रह्माऽभ्यभाषत ॥ भुक्तंराज्यंभवद्भिश्चपूर्णंसर्वसमृद्धि
मत् ॥ ४४ ॥ युगानिदशपूर्णानिदेवानाक्रम्यमूर्धनि ॥ दैवयोगाच्चयुष्माभिर्भुक्तंत्रैलोक्यमूर्जितम् ॥ ४५ ॥ सावर्णिकेमनौराज्यंपुनस्तत्तुभविष्यति ॥ पौत्र
स्त्रैलोक्यविजयीराज्यंप्राप्स्यतितेबलिः ॥ ४६ ॥ यदावामनरूपेणहृतंदेवेनविष्णुना ॥ तदैवचभवत्पौत्रःप्रोक्तोदेवेनजिष्णुना ॥ ४७ ॥ हृतंयेनबलेराज्यंदेव
वांछार्थसिद्धये ॥ त्वमिंद्रोभविताचाग्रेस्थितेसावर्णिकेमनौ ॥ ४८ ॥ भार्गवउवाच ॥ इत्युक्तोहरिणापौत्रस्तवप्रह्लादसांप्रतम् ॥ अदृश्यःसर्वभूतानांगुप्तश्च
रतिभीतवत् ॥ ४९ ॥ एकदावासवेनासौबालिर्गर्दभरूपभाक् ॥ शून्येगृहेस्थितःकामंभयभीतःशतक्रतोः ॥ ५० ॥ पृष्टश्चबहुधातेनवासवेनबलिस्तदा ॥ कि
मर्थंगार्दभंरूपंकृतवान्दैत्यपुंगव ॥ ५१ ॥ भोक्तात्वंसर्वलोकस्यदैत्यानांचप्रशासिता ॥ "नलज्जाखररूपेणतवराक्षससत्तम" ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वादैत्यराजो
बलिस्तदा ॥ ५२ ॥ प्रोवाचवचनंशक्रंकोऽत्रशोकःशतक्रतो ॥ यथाविष्णुर्महातेजामत्स्यकच्छपतांगतः ॥ ५३ ॥ तथाऽहंखररूपेणसंस्थितःकालयोगतः ॥
यथात्वंकमलेलीनःसंस्थितोब्रह्महत्यया ॥ ५४ ॥ पीडितश्चतथाह्यद्यस्थितोऽहंखररूपधृक् ॥ दैवाधीनस्यकिंदुःखंकिंसुखंपाकशासन ॥ ५५ ॥ कालःकरो
तिवैनूनंयदिच्छतियथातथा ॥ भार्गवउवाच ॥ ॥ इतितौबलिदेवेशौकृत्वासंविदमुत्तमाम् ॥ ५६ ॥ प्रबोधंप्रापतुःकामंयथास्थानंचजग्मतुः ॥ इत्येतत्तेसमा
ख्यातामयादैवबलिष्ठता ॥ ५७ ॥ दैवाऽऽधीनंजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ छ ॥

मिति ॥ राज्यमित्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ पौत्रस्तवेति ॥ बलिरित्यर्थः ॥ इतिवामनवाक्यम् ॥ तवपौत्रोबलिःश्रुत्वाभीतवत्सर्वभूतानामदृश्यःसन्गुप्तश्चरतीत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥
॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेतिलकेचतुर्थस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

अर्धश्लोकाऽधिकैरेकसप्ततिश्लोकवर्यकैः ॥ देवदानवयोर्युद्धशांतिर्देव्याकृतोच्यते ॥ १ ॥ युद्धेयुष्माभिःकृतेऽपिजयोनभविष्यति ॥ किंतुपराजयएवेतिभार्गववाक्यंश्रुत्वाप्रह्लादोदैत्यानुवा
चेत्याह इतितस्येति ॥ १ ॥२॥ दैवंकिमिति ॥ अनुकूलंप्रतिकूलंवेत्यर्थः ॥ ३ ॥ यत्त्वयोक्तंदैवंप्रतिकूलंवर्ततेजयोनभविष्यतीतितदेतद्भाषणंनिरुद्यमानांपौरुषहीनानांभवति पराक्रमवद्भिस्तुपौरु
षमेवप्रधानतयामंतव्यमदृष्टंतुकवावर्ततेकिंदृष्टंवर्ततेकेनवानिर्मितमिति केनदृष्टंनैवाऽदृष्टमस्तीतिभावः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ भवत्अभवदित्यर्थः ॥ आगमशास्त्रस्यानित्यत्वादडागमाऽभावः ॥८॥
॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ शक्तिदर्शननायिकेइति ॥ शैवशाक्तसौरगाणेशवैष्णवनास्तिकमतप्रतिपादकानिषड्दर्शनानिसंति ॥ तत्रशक्तिदर्शनस्यनायिकातन्मतस्यमुख्यत्वेनप्रतिपाद्याश्रीभुवनेश्वरीदेव
ताऽस्तीतितदेतत्षड्दर्शनपूजायांस्पष्टं तदभिप्रायेणोच्यते शक्तिदर्शननायिकेइति ॥ दशतत्त्वात्मिकेमातरिति ॥ शैवशाक्तसौरवैष्णवत्रैपुरादिमतभेदेनतत्त्वान्यनेकानिसंति तत्रशक्तिदर्शनमतेश्री

॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाभार्गवस्यमहात्मनः ॥ प्रह्लादस्तुसुसंहृष्टोबभूवनृपनंदन ॥१॥ ज्ञात्वादैवंबलिष्ठंचप्रह्लादस्तानुवाचह ॥ कृतेऽपियु
द्धेनजयोभाविष्यतिकदाचन ॥२॥ तदातेजयिनःप्रोचुर्दानवामदगर्विताः॥ संग्रामस्तुप्रकर्तव्योदैवंकिंनविदामहे ॥ ३॥ निरुद्यमानांदैवंहिप्रधानमसुराऽधि
प ॥ केनदृष्टंक्वादृष्टंकीदृशंकेननिर्मितम् ॥४॥ तस्माद्युद्धंकरिष्यामोबलमास्थायसांप्रतम्॥भवाग्रेदैत्यवर्यत्वंसर्वज्ञोऽसिमहामते॥५॥इत्युक्तस्तैस्तदारा
जन्प्रह्लादःप्रबलारिहा॥सेनानीश्चतदाभूत्वादेवान्युद्धेसमाह्वयत् ॥ ६ ॥ तेऽपितत्रासुरान्दृष्ट्वासंग्रामेसमुपस्थितान् ॥ सर्वेसंभृतसंभारादेवास्तान्समयोधयन्
॥७॥संग्रामस्तुतदाघोरःशक्रप्रह्लादयोर्भवत् ॥ पूर्णवर्षशतंतत्रमुनीनांविस्मयावहः ॥८॥ वर्तमानेमहायुद्धेशक्रेणप्रतिपालिताः ॥ जयमापुस्तदादैत्याःप्र
ह्लादप्रमुखान्नृप॥९॥तदैवेंद्रोगुरोर्वाक्यात्सर्वदुःखविनाशिनीम्॥सस्मारमनसादेवींमुक्तिदांपरमांशिवाम्॥१०॥इंद्रउवाच॥जयदेविमहामायेशूलधारिणिचां
विके॥शंखचक्रगदापद्मखड्गहस्तेऽभयप्रदे॥११॥नमस्तेभुवनेशानिशक्तिदर्शननायिके॥दशतत्त्वात्मिकेमातर्महाबिंदुस्वरूपिणि ॥ १२ ॥ महाकुंडलिनी
रूपेसच्चिदानंदरूपिणि ॥ प्राणाऽग्निहोत्रविद्येतेनमोदीपशिखात्मिके ॥१३॥ पंचकोशांतरगतेपुच्छब्रह्मस्वरूपिणि ॥ आनंदकलिकेमातःसर्वोपनिषदर्चिते
॥१४॥मातःप्रसादसुमुखीभवहीनसत्त्वांस्त्रायस्वनोजननिदैत्यपराजितान्वै ॥ त्वंदेविनःशरणदाभुवनेप्रमाणाशक्ताऽसिदुःखशमनेऽखिलवीर्ययुक्ते ॥ १५ ॥

भुवनेश्वर्यादशतत्त्वानिसंति ॥ क्वचिन्नवतत्त्वान्यपि ॥ तदुक्तंशारदायाम् ॥ निवृत्त्याद्याःकलाःपंचततोबिंदुःकलापुनः॥नादःशक्तिःसदापूर्वःशिवश्चप्रकृतेर्विंदुरिति ॥ तत्वशब्देनसर्वप्रपंचस्ययत्रांतर्भाव
स्तत्तत्त्वमुच्यते ॥ तथाच तदभिप्रायेणोच्यते दशतत्त्वात्मिकेमातरिति ॥ महाबिंदुस्वरूपिणि सितशोणबिंदुयुगलमिश्रणाज्जायमानोमिश्रबिंदुर्महाबिंदुरितिकामकलारहस्येस्पष्टम् ॥ तद्व्याख्या
यांचाऽस्माभिर्विशदीकृतं तदभिप्रायेणोच्यतेमहाबिंदुस्वरूपिणीति ॥ साम्यावस्थमायाविशिष्टंब्रह्ममहाबिंदुस्तत्स्वरूपिणी ॥ १२ ॥ प्राणाऽग्निहोत्रविद्येतइति ॥ प्राणाऽग्निहोत्रप्रपंचयागाख्यौद्वौया
गौतयोर्द्वयोरपिदेवताभुवनेश्वरी ॥ तदेतत्तंत्रेषुस्पष्टं तदभिप्रायेणोच्यते प्राणाग्निहोत्रविद्येति ॥ तदेवतेत्यर्थः ॥ नमोदीपशिखात्मिकेइति ॥ दीपशिखावन्हिशिखातदात्मिकेइत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः
तस्यमध्येवह्निशिखाअणीयोर्ध्वाव्यवस्थिता ॥ नीलतोयदमध्यस्थाविद्युल्लेखेवभास्वरेति ॥ १३ ॥पुच्छब्रह्मस्वरूपिणीति ॥ ब्रह्मपुच्छंप्रतिष्ठेतिवाक्योक्ताऽऽनंदमयकोशपुच्छभूतब्रह्मरूपिणीत्यर्थः ॥
सर्वोपनिषदर्चितेइति ॥ सर्वेवेदायत्पदमामनंतितपांसिसर्वाणीतिश्रुतेः ॥ १४ ॥ हीनसत्त्वान्हीनपराक्रमान् ॥ १५ ॥

सत्त्व

दुःखान्वितेति ॥ अन्येयेनध्यायंतितेदुःखान्विताश्चतेअविगतशोकभयाश्चेतिकर्मधारयः ॥ तथाभवंति मोक्षार्थिनोयेध्यायंतीत्यनुषंगः ॥ १६ ॥ त्वंदेविविश्वेति ॥ आर्तिहरःप्रतापोयस्याः ॥ सत्त्व
गुणंविनारक्षणाऽभावस्तमोगुणंविनासंहाराऽभावोमातुस्तुपुत्रविषयेसत्त्वगुणएवाऽस्तितत्वतुजगज्जनन्याजगतोरक्षणान्मारणाच्चोभयगुणवत्त्वमस्तीतितवैतादृशविलक्षणचरितंकोवेदनकोपीत्यर्थः ॥ १७ ॥

ध्यायंतियेऽपिसुखिनोनितरांभवंतिदुःखान्विताविगतशोकभयास्तथाऽन्ये ॥ मोक्षार्थिनोविगतमानविमुक्तसंगाःसंसारवारिधिजलंप्रतरंतिसंतः ॥ १६ ॥
त्वंदेविविश्वजननिप्रथितप्रभावासंरक्षणार्थमुदिताऽर्तिहरप्रतापा ॥ संहर्तुमेतदखिलंकिलकालरूपाकोवेत्तितेऽवचरितंननुमंदबुद्धिः ॥ १७ ॥ ब्रह्माहरश्च
हरिदश्वरथोहरिश्चइंद्रोयमोऽथवरुणोऽग्निसमीरणौच ॥ ज्ञातुंक्षमानमुनयोऽपिमहानुभावायस्याःप्रभावमतुलंनिगमाऽऽगमाश्च ॥ १८ ॥ धन्यास्तएवत
वभक्तिपरामहांतःसंसारदुःखरहिताःसुखसिंधुमग्नाः ॥ येभक्तिभावरहितानकदापिदुःखांभोधिंजनिक्षयतरंगमुमेतरंति ॥ १९ ॥ येवीज्यमानाःसितचा
मरैश्चक्रीडंतिधन्याःशिविकाधिरूढाः ॥ तैःपूजितात्वंकिलपूर्वदेहेनानोपहारैरितिचिंतयामि ॥ २० ॥ येपूज्यमानावरवारणस्थाविलासिनीवृंदविलासयु
क्ताः ॥ सामंतकैश्चोपनतैर्व्रजंतिमन्येहितैस्त्वंकिलपूजिताऽसि ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतामघवतादेवीविश्वेश्वरीतदा ॥ प्रादुर्बभूवतरसासिंहारू
ढाचतुर्भुजा ॥ २२ ॥ शंखचक्रगदापद्मान्बिभ्रतीचारुलोचना ॥ रक्तांबरधरादेवीदिव्यमाल्यविभूषणा ॥ २३ ॥ तानुवाचसुरान्देवीप्रसन्नवदनागिरा ॥
भयंत्यजंतुभोदेवाःशंविधास्येकिलाऽधुना ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वासातदादेवीसिंहाऽऽरूढाऽतिसुंदरी ॥ जगामतरसातत्रयत्रदैत्यामदान्विताः ॥ २५ ॥ प्रह्ला
दप्रमुखाःसर्वेदृष्ट्वादेवींपुरःस्थिताम् ॥ ऊचुःपरस्परंभीताःकिंकर्तव्यमितस्तदा ॥ २६ ॥ देवंनारायणंचाऽत्रसंप्राप्ताचंडिकाकिल ॥ महिषांतकरीनूनंचंडमुं
डविनाशिनी ॥ २७ ॥ निहनिष्यतिनःसर्वानंबिकानाऽत्रसंशयः ॥ वक्रदृष्ट्याययापूर्वंनिहतौमधुकैटभौ ॥ २८ ॥ एवंचिंताऽऽतुरान्वीक्ष्यप्रह्लादस्तानु
वाचह ॥ योद्धव्यंनाऽथगंतव्यंपलाय्यदानवोत्तमाः ॥ २९ ॥ नमुचिस्तानुवाचाऽथपलायनपरानिह ॥ हनिष्यतिजगन्मातारुषिताकिलहेतिभिः ॥ ३० ॥
तथाकुरुमहाभागयथादुःखंनजायते ॥ व्रजामोऽद्यैवपातालंतांस्तुत्वातदनुज्ञया ॥ ३१ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ स्तौमिदेवींमहामायांसृष्टिस्थित्यंतकारिणीम् ॥ स
र्वेषांजननींशक्तिंभक्तानामभयंकरीम् ॥ ३२ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाविष्णुभक्तस्तुप्रह्लादःपरमार्थवित् ॥ तुष्टावजगतांधात्रींकृतांजलिपुटस्तदा ॥ ३३ ॥

माभून्मच्चरितंमंदबुद्धीनांविषयःसुबुद्धीनांतुविषयःस्यादितिचेत्तत्राऽऽह ब्रह्माहरश्चेति ॥ एतेमहांतोऽपिनजानंतितदैतदपेक्षयाऽधिकबुद्धिमंतःकेसंति ॥ तस्मादेतद्विषयेसर्वएवमंदबुद्धयइत्यर्थः ॥
तथाचश्रुतिः यतोवाचोनिवर्तंतइति ॥ १८ ॥ धन्याइति ॥ येभक्तिरहितास्ते जनिक्षयतरंगवंतंदुःखांभोधिं हेउमे नकदापितरंति ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥
॥ २७ ॥ २८ ॥ नयोद्धव्यं किंतुपलाय्यगंतव्यमित्यन्वयः ॥ २९ ॥ ३० ॥ दैत्यान्प्रत्युक्त्वाप्रह्लादंप्रत्याह महाभागेति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

मालासर्पवदिति ॥ मालायांयथासर्पभ्रमस्तद्वच्चराचरंयस्यांभातितस्यैसर्वाधिष्ठानब्रह्मरूपायैन्हींकारमूर्तयेश्रीभुवनेश्वर्यैनमोऽस्त्वित्यर्थः ॥ ३४ ॥ अन्येब्रह्मविष्ण्वादयः ॥ ३५ ॥ सर्वेषामिति ॥ देवादीनांदैत्यादीनांचेत्यर्थः ॥ तदास्वेनकृतेषुदेवेषुदैत्येषुकोभेदः ॥ भेदोनाऽपेक्षितइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ नतथेति ॥ त्वयिसर्वसमुद्भवेसर्वकारणेनतथाविरोधकर्तृत्वंविहितं

मालसर्पवदाभातियस्यांसर्वंचराचरम् ॥ सर्वाधिष्ठानरूपायैतस्यैह्रींमूर्तयेनमः ॥ ३४ ॥ त्वत्तःसर्वमिदंविश्वंस्थावरंजंगमंतथा ॥ अन्येनिमित्तमात्रास्तेकर्तारस्तवनिर्मिताः ॥ ३५ ॥ नमोदेविमहामायेसर्वेषांजननीस्मृता ॥ कोभेदस्तवदेवेषुदैत्येषुस्वकृतेषुच ॥ ३६ ॥ मातुःपुत्रेषुकोभेदोऽप्यशुभेषुशुभेषुच ॥ तथैवदेवेष्वस्मासुनकर्तव्यस्त्वयाऽधुना ॥ ३७ ॥ यादृशास्तादृशामातःसुतास्तेदानवाःकिल ॥ यतस्त्वंविश्वजननीपुराणेषुप्रकीर्तिता ॥ ३८ ॥ तेऽपिस्वार्थपरानूनंतथैववयमप्युत ॥ नांतरंदैत्यसुरयोर्भेदोऽयंमोहसंभवः ॥ ३९ ॥ धनदारादिभोगेषुवयंसक्तादिवानिशम् ॥ तथैवदेवादेवेशिकोभेदोऽसुरदेवयोः ॥ ४० ॥ तेपिकश्यपदायादावयंतत्संभवाःकिल ॥ कुतोविरोधसंभूतिर्जातामातस्तवाऽधुना ॥ ४१ ॥ नतथाविहितंमातस्त्वयिसर्वसमुद्भवे ॥ साम्यतैवत्वयास्थाप्यादेवेष्वस्मासुचैवहि ॥ ४२ ॥ गुणव्यतिकरात्सर्वेसमुत्पन्नाःसुराऽसुराः ॥ गुणान्विताभवेयुस्तेकथंदेहभृतोऽमराः ॥ ४३ ॥ कामःक्रोधश्चलोभश्चसर्वदेहेषुसंस्थिताः ॥ वर्ततेसर्वदातस्मात्कोऽविरोधीभवेज्जनः ॥ ४४ ॥ त्वयामिथोविरोधोऽयंकल्पितःकिलकौतुकात् ॥ मन्यामहेविभेदेननूनंयुद्धदिदृक्षया ॥ ४५ ॥ अन्यथाखलुभ्रातृणांविरोधःकीदृशोऽनघे ॥ त्वंचेन्नेच्छसिचामुंडेवीक्षितुंकलहंकिल ॥ ४६ ॥ जानामिधर्मंधर्मज्ञेवेद्मिचाऽहंशतक्रतुम् ॥ तथाऽपिकलहोऽस्माकंभोगार्थंदेविसर्वदा ॥ ४७ ॥ एकःकोऽपिनशास्ताऽस्तिसंसारेत्वांविनाऽम्बिके ॥ स्पृहावतस्तुकःकर्तुंक्षमतेवचनंबुधः ॥ ४८ ॥ देवाऽसुरैरयंसिंधुर्मथितःसमयेक्वचित् ॥ विष्णुनाविहितोभेदःसुधारत्नच्छलेनवै ॥ ४९ ॥ त्वयाऽसौकल्पितःशौरिःपालकत्वेजगद्गुरुः ॥ तेनलक्ष्मीःस्वयंलोभाद्गृहीताऽमरसुंदरी ॥ ५० ॥ ऐरावतस्तथेंद्रेणपारिजातोऽथकामधुक् ॥ उच्चैःश्रवाःसुरैःसर्वंगृहीतंवैष्णवेच्छया ॥ ५१ ॥ अनयंतादृशंकृत्वाजातादेवास्तुसाधवः ॥ "अन्यायिनःसुरानूनंपश्यत्वंधर्मलक्षणम् ॥" संस्थापिताःसुरानूनंविष्णुनाबहुमानिना ॥ ५२ ॥ नूनंदैत्याःपराभूवन्पश्यत्वंधर्मलक्षणम् ॥ क्वधर्मःकीदृशोधर्मःक्वकार्यंक्वचसाधुता ॥ ५३ ॥ कथयामिचकस्याग्रेसिद्धंमैमांसिकंमतम् ॥ तार्किकायुक्तिवादज्ञाविधिज्ञावेदवादकाः ॥ ५४ ॥ उक्ताःसकर्तृकंविश्वंविवदंतेजडात्मकाः ॥ कर्ताभवतिचेदस्मिन्संसारेविततेकिल ॥ ५५ ॥

शास्त्रेणेत्यर्थः ॥ तर्हिकिंतत्राऽऽह साम्यतैवेति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ कःअविरोधीतिछेदः ॥ तवगुणमहिमाएवाऽयंयद्विरोधकर्तृत्वमितिभावः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ संस्थापिताः ॥ स्वस्थानेष्वितिशेषः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ मैमांसिकमिति ॥ निरीश्वरंमतमित्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

क्रोधेनाऽऽह वेदेनैकमतिरिति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ शतोगर्भगतोबालइति ॥ अयंभावः ॥ बृहस्पतिनाकनिष्ठबंधोरानर्तस्यकामिनीभुक्ता ॥ चकाराज्ज्येष्ठबंधोरुतथ्यस्यकामिनीमम
तानाम्नीगर्भवतीबलाद्भुक्ता ॥ तत्रयदातांबलान्मैथुनार्थंजग्राह तदागर्भस्थबालउवाचाऽत्रस्थलमतिसंकुचितंद्वितीयोगर्भोनस्थास्यति ततोमैथुनंमाकुर्विंतितदगणयित्वातथैवमैथुनंकृतवांस्तद्वीर्यंग
र्भस्थबालःपदाघातेनबाहिश्चिक्षेप ॥ ततःक्रुद्धोबृहस्पतिस्त्वमंधोभवेतिगर्भस्थबालकंशशापेतिभारतेइयंकथाप्रसिद्धा ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ कृतेऽपिकृतयु

विरोधःकीदृशस्तत्रचैककर्मणिवैमिथः ॥ वेदेनैकमतिःकस्माच्छास्त्रेष्वपितथापुनः ॥५६॥ नैकवाक्यंवचस्तेषामपिवेदविदांपुनः ॥ यतःस्वार्थपरंसर्वंजग
त्स्थावरजंगमम् ॥ ५७ ॥ निःस्पृहःकोऽपिसंसारेनभवेन्नभविष्यति ॥ शशिनाऽथगुरोर्भार्याहृताज्ञात्वाबलादपि ॥ ५८ ॥ गौतमस्यतथेंद्रेणजानताधर्म
निश्चयम् ॥ गुरुणाऽनुजभार्याचभुक्तागर्भवतीबलात् ॥ ५९ ॥ शतोगर्भगतोबालःकृतश्चांधस्तथापुनः ॥ विष्णुनाचशिरश्छिन्नंराहोश्चक्रेणवैबलात् ॥
॥ ६० ॥ अपराधंविनाकामंतदासत्त्ववतांऽबिके ॥ पौत्रोधर्मवतांशूरःसत्यव्रतपरायणः ॥ ६१ ॥ यज्वादानपतिःशांतःसर्वज्ञःसर्वपूजकः ॥ कृत्वाऽथवाम
नरूपंहरिणाछलवेदिना ॥ ६२ ॥ वंचितोऽसौबलिःसर्वंहृतंराज्यंपुराकिल ॥ तथाऽपिदेवान्धर्मस्थान्प्रवदंतिमनीषिणः ॥ ६३ ॥ वदंतिचाटुवादांश्चधर्म
वादाञ्जयंगताः ॥ एवंज्ञात्वाजगन्मातर्यथेच्छसितथाकुरु ॥ ६४ ॥ शरणादानवाःसर्वेंजहिवारक्षवापुनः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ सर्वेगच्छतपातालंतत्रवासंय
थेप्सितम् ॥ ६५ ॥ कुरुध्वंदानवाःसर्वेनिर्भयागतमन्यवः ॥ कालःप्रतीक्ष्योयुष्माभिःकारणंसशुभेऽशुभे ॥ ६६ ॥ मुनिर्वेदपराणांहिसुखंसर्वत्रसर्वदा ॥
त्रैलोक्यस्यचराज्येऽपिनसुखंलोभचेतसाम् ॥ ६७ ॥ कृतेऽपिनसुखंपूर्णंसस्पृहाणांफलैरपि ॥ तस्मात्त्यक्त्वामहींमेतांप्रयांत्वद्यमहीतलम् ॥ ६८ ॥ म
माऽऽज्ञांपुरतःकृत्वासर्वेविगतकल्मषाः ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदेव्यास्तथेत्युक्त्वारसातलम् ॥६९॥ प्रणम्यदानवाःसर्वेगताःशक्त्याऽभिरक्षि
ताः ॥ अंतर्दधेततोदेवीदेवाःस्वभुवनंगताः ॥ ७० ॥ त्यक्त्वावैरंस्थिताःसर्वेतेतदादेवदानवाः ॥ एतदाख्यानमखिलंयःशृणोतिवदत्यथ ॥७१॥ सर्वदुः
खविनिर्मुक्तःप्रयातिपदमुत्तमम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ छ ॥ जनमेजयउवाच ॥ भृगुशापान्मुनि
श्रेष्ठहरेरद्भुतकर्मणः ॥ अवताराःकथंजाताःकस्मिन्मन्वंतरेविभो ॥१॥ विस्तराद्वदधर्मज्ञअवतारकथांहरेः ॥ पापनाशकरींब्रह्मञ्छ्रुतांसर्वसुखावहाम् ॥२॥
॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिअवतारान्हरेर्यथा ॥ यस्मिन्मन्वंतरेजातायुगेयस्मिन्नराधिप ॥ ३ ॥

गेऽपिसस्पृहाणांनराणांफलैःप्राप्तैरपिनसुखमित्यन्वयः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ सप्तविंशतिभिःश्लोकैःपरांबा
याःपरेच्छया ॥ हरेर्नानाऽवतारास्तुजायंतइतिकथ्यते ॥ १ ॥ भृगुशापंसोपस्करंश्रुत्वाऽनंतरंतच्छापेनविष्णोरवताराःकस्मिन्कस्मिन्युगेकतिजाताइतिपृच्छाति भृगुशापादिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ चाक्षुषेमनुसंभवेचाक्षुषमन्वंतरे ॥ ५ ॥ अथेति ॥ द्वितीयेयुगेवैवस्वतेमन्वंतरे इत्यर्थः ॥ अत्रेःपुत्रत्वं हरिरगमत्सदत्तात्रेयाऽवतारइत्यर्थः ॥६॥ अत्रेर्भार्यया वृताः प्रार्थिताः ॥७॥ तदेवाऽऽह अनसूयेति ॥ ८ ॥ ९ ॥ द्विधारूपोमनुष्यसिंहात्मकः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ एतेसर्वेऽप्यवताराःश्रीभगवतीच्छयैवजायंते तदधीनैवे

येनरूपेणयत्कार्यंकृतंनारायणेनवै ॥ तत्सर्वंनृपवक्ष्यामिसंक्षेपेणतवाऽधुना॥४॥धर्मस्यैवाऽवतारोऽभूच्चाक्षुषेमनुसंभवे ॥ नरनारायणौधर्मपुत्रौख्यातौमही तले ॥ ५ ॥ अथवैवस्वताख्येऽस्मिन्द्वितीयेतुयुगेपुनः ॥ दत्तात्रेयोऽवतारोऽत्रेःपुत्रत्वमगमद्धरिः ॥६ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रस्त्रयोऽमीदेवसत्तमाः ॥ पुत्र त्वमगमन्देवास्तस्याऽत्रेर्भार्ययावृताः ॥ ७ ॥ अनुसूयाऽत्रिपत्नीचसतीनामुत्तमासती ॥ ययासंप्रार्थितादेवाःपुत्रत्वमगमंस्त्रयः ॥ ८ ॥ ब्रह्माऽभूत्सोमरू पस्तुदत्तात्रेयोहरिःस्वयम् ॥ दुर्वासारुद्ररूपोऽसौपुत्रत्वंतेप्रपेदिरे ॥९॥ नृसिंहस्याऽवतारस्तुदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ चतुर्थेतुयुगेजातोद्विधारूपोमनोहरः॥ ॥ १० ॥ हिरण्यकशिपोःसम्यग्वधायभगवान्हरिः ॥ चक्रेरूपंनारासिंहंदेवानांविस्मयप्रदम् ॥ ११ ॥ बलेर्नियमनार्थायश्रेष्ठेत्रेतायुगेतथा ॥ चकाररूपंभ गवान्वामनंकश्यपान्मुनेः ॥ १२ ॥ छलयित्वामखेभूपंराज्यंतस्यजहारह ॥ पातालेस्थापयामासबलिंवामनरूपधृक् ॥१३॥ युगेचैकोनविंशेऽथत्रेताख्ये भगवान्हरिः ॥ जमदग्निसुतोजातोरामोनाममहाबलः॥१४॥क्षत्रियांतकरःश्रीमान्सत्यवादीजितेंद्रियः ॥ दत्तवान्मेदिनींकृत्स्नांकश्यपायमहात्मने ॥१५॥ योवैपरशुरामाख्योहरेरद्भुतकर्मणः ॥ अवतारस्तुराजेंद्रकथितःपापनाशनः ॥१६॥ त्रेतायुगेरघोर्वंशेरामोदशरथात्मजः ॥ नरनारायणांशौद्वौजातौभुवि महाबलौ ॥ १७ ॥ अष्टाविंशेयुगेशस्तौद्वापरेऽर्जुनशौरिणौ ॥ धराभाराऽवतारार्थंजातौकृष्णाऽर्जुनौभुवि ॥ १८ ॥ कृतवंतौमहायुद्धंकुरुक्षेत्रेऽतिदा रुणम् ॥ एवंयुगेयुगेराजन्नवताराहरेःकिल ॥ १९ ॥ भवंतिबहवःकामंप्रकृतेरनुरूपतः ॥ प्रकृतेरखिलंसर्वंवशमेतज्जगत्त्रयम् ॥ २० ॥ यथे च्छतितथैवेयंभ्रामयत्यनिशंजगत् ॥ पुरुषस्यप्रियार्थंसारचयत्यखिलंजगत् ॥ २१ ॥ सृष्ट्वापुराहिभगवाञ्जगदेतच्चराचरम् ॥ सर्वादिःसर्वगश्चाऽसौदुर्ज्ञे यःपरमोऽव्ययः ॥ २२ ॥ निरालंबोनिराकारोनिःस्पृहश्चपरात्परः ॥ उपाधितस्त्रिधाभातियस्याःसाप्रकृतिःपरा ॥ २३ ॥ उत्पत्तिकालयोगात्साभिन्ना भातिशिवातदा ॥ साविश्वंकुरुतेकामंसापालयतिकामदा ॥ २४ ॥ कल्पांतेसंहरत्येवत्रिरूपाविश्वमोहिनी ॥ तयायुक्तोऽसृजद्ब्रह्माविष्णुःपातितयाऽ न्वितः ॥ २५ ॥ रुद्रःसंहरतेकामंतयासंमिलितःशिवः ॥ साचैवोत्पाद्यकाकुत्स्थंपुरावैनृपसत्तमम् ॥ २६ ॥

तेषांचेष्टेत्याह भवंतीति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ यस्यामायारूपायाउपाधितस्त्रिधाब्रह्मविष्णुरुद्रभेदेनसात्त्विकराजसतामसभेदेनवाभातिपरमात्मा सामायाप्रकृतिशब्दवाच्येत्यर्थः ॥ २३ ॥ ननुसा किंब्रह्मणोभिन्नानेत्याह उत्पत्तीति ॥ उत्पत्तिकालेयदासावहिर्मुखतांप्रयाति तदासाभिन्नाभाति ॥ अंतर्मुखातुब्रह्माऽभिन्नैववर्ततेइतिभावः ॥ साविश्वमिति ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

एवंपूर्वोक्तप्रकारेण ॥ २७॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके चतुर्थस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥१६॥ पंचाधिकैश्चपंचाशत्पद्मैरथसुरांगनाः ॥ नारायणाश्रमेप्राप्ताः कथातासामिहोच्यते ॥ १ ॥ एतावत्पर्यंतं
प्रासंगिकींकथांसमाप्यप्रकृतांनारायणाश्रमेप्राप्तानांवारांगनानांकथांपृच्छति वारांगनाइति ॥ वारांगनाभिःस्मरातुराभिःप्रार्थितोनारायणस्तावारांगनाः शप्तुंप्रवृत्तोनरेणनिवारितइतिपूर्वमुक्तंतदनं

कुत्रचित्स्थापयामासदानवानांजयायच ॥ एवमस्मिंश्चसंसारेसुखदुःखान्विताःकिल ॥२७॥ भवंतिप्राणिनःसर्वेविधितंत्रनियंत्रिताः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभा
गवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ ॥ वारांगनास्त्वयाख्यातानरनारायणाऽऽश्रमे ॥ एकंनारायणंशां
तंकामयानाःस्मरातुराः ॥ १ ॥ शप्तुकामस्तदाजातोमुनिर्नारायणश्चताः ॥ निवारितोनरेणाऽथभ्रात्राधर्मविदांनृप ॥ २ ॥ किंकृतंमुनिनातेनव्यसनेसमु
पस्थिते ॥ ताभिःसंकल्पितेनाऽर्थकामार्थाभिर्भृशंमुने ॥ ३ ॥ शक्रेणोत्पादिताभिश्चबहुप्रार्थनयापुनः ॥ याचितेनविवाहार्थंकिंकृतंतेनजिष्णुना ॥ ४ ॥
इत्येतच्छ्रोतुमिच्छामिचरितंतस्यमोक्षदम् ॥ नारायणस्यमेब्रूहिविस्तरेणपितामह ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियथातस्यमहात्मनः ॥ ध
र्मपुत्रस्यधर्मज्ञविस्तरेणवदामिते ॥ ६ ॥ शप्तुकामस्तुसंदृष्टोनरेणाऽथयदाहरिः ॥ वारितोऽसौसमाश्वास्यमुनिर्नारायणस्तदा ॥ ७ ॥ शांतकोपस्तदोवाच
तास्तपस्वीमहामुनिः ॥ स्मितपूर्वमिदंवाक्यंमधुरंधर्मनंदनः ॥ ८ ॥ अस्मिञ्जन्मनिचावाभ्यांकृतसंकल्पवानहम् ॥ आवाभ्यांचनकर्तव्यःसर्वथादारसंग्रहः
॥ ९ ॥ तस्माद्गच्छंतुत्रिदिवंकृपांकृत्वाममोपरि ॥ धर्मज्ञानप्रकुर्वंतिव्रतभंगंपरस्यवै ॥ १० ॥ शृंगारेऽस्मिन्रसेनूनंस्थायीभावोरतिःस्मृतः ॥ कथंकरोमि
संबंधंतदभावेसुलोचनाः ॥ ११ ॥ कारणेनविनाकार्यंनभवेदितिनिश्चयः ॥ कविभिःकथितंशास्त्रेस्थायीभावोरसःकिल ॥ १२ ॥ धन्यःसुचारुसर्वांगःस
भाग्योऽहंधरातले ॥ प्रीतिपात्रंयतोजातोभवतीनामकृत्रिमम् ॥ १३ ॥ भवतीभिःकृपांकृत्वारक्षणीयंव्रतंमम ॥ भविष्यामिमहाभागाःपतिरप्यन्यजन्म
नि ॥ १४ ॥ अष्टाविंशेविशालाक्ष्योद्वापरेऽस्मिन्धरातले ॥ देवानांकार्यसिद्ध्यर्थंप्रभविष्यामिसर्वथा ॥ १५ ॥ तदाभवत्योमद्दाराःप्राप्यजन्मपृथक्पृथ
क् ॥ भूपतीनांसुताभूत्वापत्नीभावंगमिष्यथ ॥ १६ ॥ इत्याश्वास्यहरिस्तास्तुप्रतिश्रुत्यपरिग्रहम् ॥ व्यसर्जयत्सभगवाञ्जग्मुश्चविगतज्वराः ॥ १७ ॥ ए
वंविसर्जितास्तेनगताःस्वर्गंतदांगनाः ॥ शक्रायकथयामासुःकारणंसकलंपुनः ॥ १८ ॥ आश्रुत्यमघवांस्ताभ्योवृत्तांतंतस्यविस्तरात् ॥ तुष्टावतंमहात्मा
नंनारीर्दृष्ट्वातथोर्वशीः ॥ १९ ॥

तरंनारायणःकिंकृतवानितितद्ब्रूहीतिसमुदायार्थः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ आवाभ्यांनरनारायणाभ्याम् ॥ ९ ॥ १० ॥ शृंगा
रेऽस्मिन्निति ॥ अस्मिञ्छृंगाररसेस्थायीभावोरसस्तुरतिरेव ॥ साचमयाब्रह्मचर्यव्रतधारणेनत्यक्ता॥ ततोभवतीनां संबंधंकथंकरोमिकरिष्येइत्यर्थः ॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥ उर्व
शीरितिबहुवचनेनउर्वशीसदृशत्वात्पंचाशदधिकषोडशसहस्रपरिमितास्तासांपरिचर्यार्थंयाउत्पादिताःपूर्वमुक्तास्तागृह्यंते ॥ तथाचनारायणेनोत्पादितस्त्रीभिःसहोर्वशीस्वर्गंप्रतिप्रेषितेतिभावः ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अनार्येऽश्रेष्ठे ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ चौराणांनहृतःकथमिति ॥ एवंतादृशसामर्थ्यवतांचोराणांभारः कथंनहृतः

॥ इंद्रउवाच ॥ अहोधैर्यंमुनेःकामंतथैवचतपोबलम् ॥ येनोर्वश्यःस्वतपसाताहृग्रूपाःप्रकल्पिताः ॥ २० ॥ इतिस्तुत्वाप्रसन्नात्माबभूवसुरराट्ततः ॥ ना
रायणोऽपिधर्मात्मातपस्याभिरतोऽभवत् ॥ २१ ॥ इत्येतत्सर्वमाख्यातंमुनेर्वृत्तांतमद्भुतम् ॥ नारायणस्यसकलंनरस्यचमहामुने ॥ २२ ॥ तौहिकृष्णा
ऽर्जुनौवीरौभूभारहरणायच ॥ जातौतौभरतश्रेष्ठभृगोःशापवशादिह ॥ २३ ॥ राजोवाच ॥ कृष्णाऽवतारचरितंविस्तरेणवदस्वमे ॥ संदेहोममचित्तेऽस्ति
तंनिवारयमानद ॥ २४ ॥ ययोःपुत्रत्वमापन्नौहर्यनंतौमहाबलौ ॥ देवकीवसुदेवौतौदुःखभाजौकथंमुने ॥ २५ ॥ कंसेननिगडेबद्धौपीडितौबहुवत्सरान् ॥
ययोःपुत्रोहरिःसाक्षात्तपसातोषितोऽभवत् ॥ २६ ॥ जातोऽसौमथुरायांतुगोकुलेसकथंगतः ॥ कंसंहत्वाद्वारवत्यांनिवासंकृतवान्कथम् ॥ २७ ॥ पित्रा
दिसेवितंदेशंसमृद्धंपावनंकिल ॥ त्यक्त्वादेशांतरेऽनार्येगतवान्सकथंहरिः ॥ २८ ॥ कुलंचद्विजशापेनकथमुत्सादितंहरेः ॥ भाराऽवतारणंकृत्वावासुदेवः
सनातनः ॥ २९ ॥ देहंमुमोचतरसाजगामचदिवंहरिः ॥ पापिष्ठानांचभारेणव्याकुलाऽभूच्चमेदिनी ॥ ३० ॥ तेहतावासुदेवेनपार्थेनामितकर्मणा ॥ लुंठि
तायैर्हरेःपत्न्यस्तेकथंननिपातिताः ॥ ३१ ॥ भीष्मोद्रोणस्तथाकर्णोबाह्लीकोप्यथपार्थिवः ॥ वैराटोऽथविकर्णश्चधृष्टद्युम्नश्चपार्थिवः ॥ ३२ ॥ सोमदत्ता
दयःसर्वेनिहताःसमरेनृप ॥ तेषामुत्तारितोभारश्चौराणांनहृतःकथम् ॥ ३३ ॥ कृष्णपत्न्यःकथंदुःखंप्राप्ताःप्रांतेपतिव्रताः ॥ संदेहोऽयंमुनिश्रेष्ठचित्तेमेपरिव
र्तते ॥ ३४ ॥ वसुदेवस्तुधर्मात्मापुत्रदुःखेनतापितः ॥ त्यक्तवान्सकथंप्राणानपमृत्युंजगामह ॥ ३५ ॥ पांडवाधर्मसंयुक्ताःकृष्णेचनिरताःसदा ॥ तेकथंदुःखभो
क्तारोह्यभवन्मुनिसत्तम ॥ ३६ ॥ द्रौपदीचमहाभागाकथंदुःखस्यभागिनी ॥ वेदीमध्याच्चसंजातालक्ष्म्यंशसंभवाकिल ॥ ३७ ॥ सभायांचसमानीतारजोदो
षसमन्विता ॥ बालादुःशासनेनाऽथकेशग्रहणकर्शिता ॥ ३८ ॥ पीडितासिंधुराज्ञाऽथवनमध्यगतासती ॥ तथैवकीचकेनाऽपिपीडितारुदतीभृशम् ॥ ३९ ॥
पुत्राःपंचैवतस्यास्तुनिहताद्रौणिनागृहे ॥ सुभद्रायाःसुतोयुद्धेबालएवनिपातितः ॥ ४० ॥ तथाचदेवकीपुत्राःषट्कंसेननिषूदिताः ॥ समर्थेनाऽपिहरिणादैवं
नकृतमन्यथा ॥ ४१ ॥ यादवानांतथाशापःप्रभासेनिधनंपुनः ॥ कुलक्षयस्तथातीव्रस्तत्पत्नीनांचलुंठनम् ॥ ४२ ॥ विष्णुनाचेश्वरेणापिसाक्षान्नारायणेनच ॥
उग्रसेनस्यसेवावैदासवत्सततंकृता ॥ ४३ ॥ संदेहोऽयंमहाभागतत्रनारायणेमुनौ ॥ सर्वजंतुसमानत्वंव्यवहारेनिरंतरम् ॥ ४४ ॥ हर्षशोकादयोभावाःसर्वे
षांसदृशाःकथम् ॥ ईश्वरस्यहरेर्जाताकथमप्यन्यथागतिः ॥ ४५ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ समर्थेने
श्वरेणहरिणैतेषांदैवमन्यथाकथंनकृतं नहीश्वरस्यकिंचिद्दुर्घटमस्तीतिभावः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ नरनारायणेपरमेश्वरेमुनौसर्वजंतुसमानत्वंसर्वजीवसमानत्वंकथमितिसंदेहः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥छ॥ षष्टिश्लोकैर्दुष्टराजभराक्रांतातुमेदिनी ॥ ब्रह्माणंशरणंगत्वास्व
दुःखंसान्यवेदयत् ॥ १ ॥ कृष्णावतारंवर्णयेतिराजवाक्यंश्रुत्वाव्यासआह शृणुराजन्निति ॥ तत्रकृष्णावतारस्यकारणंनान्यदस्ति किंतुश्रीसच्चिदानंदरूपिण्याःसकलजगन्नियंत्र्याःसृष्ट्यादिपंच

तस्माद्विस्तरतोब्रूहिकृष्णस्यचरितंमहत् ॥ अलौकिकेनहरिणाकृतंकर्ममहीतले॥४६॥हताआयुःक्षयेदैत्याःक्लेशेनमहतापुनः ॥ क्वैश्वर्यशक्तिःप्रथिताहरि
णामुनिसत्तम ॥४७॥ रुक्मिणीहरणेनूनंगृहीत्वाऽथपलायनम् ॥ कृतंहिवासुदेवेनचौरवच्चरितंतदा ॥४८॥ मथुरामंडलंत्यक्त्वासमृद्धंकुलसंमतम् ॥ ज
रासंधभयात्तेनद्वारकागमनंकृतम् ॥४९॥ तदाकेनाऽपिनज्ञातोभगवान्हरिरीश्वरः ॥ किंचित्प्रब्रूहिमेब्रह्मन्कारणंव्रजगोपनम् ॥ ५० ॥ एतेचान्येचबहवःसं
देहावासवीसुत ॥ नाशयाऽद्यमहाभागसर्वज्ञोऽसिद्विजोत्तम ॥ ५१ ॥ गोप्यस्तथैकःसंदेहोहृदयान्ननिवर्तते ॥ पांचाल्याःपंचभर्तृत्वंलोकेकिंनजुगुप्सितम्
॥ ५२ ॥ सदाचारंप्रमाणंहिप्रवदंतिमनीषिणः ॥ पशुधर्मःकथंतैस्तुसमर्थैरपिसंश्रितः ॥५३॥भीष्मेणापिकृतंकिंवादेवरूपेणभूतले ॥ गोलकौतौसमुत्पाद्य
यत्तुवंशस्यरक्षणम् ॥५४॥ धिग्धर्मनिर्णयःकामंमुनिभिःपरिदर्शितः ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रोत्पादनलक्षणः ॥५५॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थ
स्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥छ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिकृष्णस्यचरितंमहत् ॥ अवतारकारणंचैवदेव्याश्चरितमद्भुतम् ॥१॥ धरैकदाभरा
क्रांतारुदतीचातिकर्शिता ॥ गोरूपधारिणीदीनाभीताऽगच्छत्त्रिविष्टपम् ॥२॥ पृष्टाशक्रेणकिंतेऽद्यवर्ततेभयमित्यथ ॥ केनवैपीडिताऽसित्वंकिंतेदुःखंवसुं
धरे ॥३॥ तच्छ्रुत्वेलातदोवाचशृणुदेवेशमेऽखिलम् ॥ दुःखंपृच्छसियत्त्वंमेभाराक्रांताऽस्मिमानद ॥ ४ ॥ जरासंधोमहापापीमागधेषुपतिर्मम ॥ शिशुपा
लस्तथाचैद्यःकाशिराजःप्रतापवान् ॥५॥ रुक्मीचबलवान्कंसोनरकश्चमहाबलः॥शाल्वःसौभपतिःक्रूरःकेशीधेनुकवत्सकौ ॥६॥ सर्वधर्मविहीनाश्चपरस्प
रविरोधिनः ॥ पापाचारामदोन्मत्ताःकालरूपाश्चपार्थिवाः॥७॥तैरहंपीडिताशक्रभाराक्रांताऽक्षमाविभो ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिचिंतामेमहतीस्थिता॥८॥
पीडिताऽहंवराहेणविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ शक्रजानीहिहरिणादुःखाद्दुःखतरंगता॥९॥यतोऽहंदुष्टदैत्येनकश्यपस्याऽऽत्मजेनवै॥हृताऽहंहिरण्याक्षेणमग्नात
स्मिन्महार्णवे॥१०॥तदासूकररूपेणविष्णुनानिहतोऽप्यसौ॥उद्धृताऽहंवराहेणस्थापिताहिस्थिराकृता॥११॥नोचेद्रसातलेस्वस्थास्थितास्यांसुखशायिनी
॥ नशक्ताऽस्म्यद्यदेवेशभारंवोढुंदुरात्मनाम् ॥ १२ ॥ अग्रेदुष्टःसमायातिह्यष्टाविंशस्तथाकलिः ॥ तदाऽहंपीडिताशक्रगंताऽस्म्याऽऽशुरसातलम्॥१३॥

कृत्यविधायिन्याःसकलांतर्यामिन्याभगवत्यालीलयैवजगत्स्रष्टुंप्रवृत्तायाःप्रेरणैवकारणमित्यभिप्रायेणैवाऽऽह अवतारकारणंचेति ॥ देव्याश्चरितंप्रेरणरूपम् ॥१॥२॥३॥ इलापृथ्वी ॥४॥५॥६॥७॥
॥ ८ ॥ पीडिताऽहंवराहेणेति ॥ यदिवराहेणाऽहंजलान्नोद्धृतास्यात्तदाकिमित्येतादृशंदुःखंममभवेत्तस्मात्तेनैवाऽहंपीडितेत्यर्थः ॥ ९ ॥ तदेवाऽऽह यतोऽहमिति ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ हेभूहेधराणि ॥ १८॥ इतिब्रह्मवाक्यंश्रुत्वाधरोवाच कलिरायातीति॥ १९॥ २०॥ २१॥ तथेतिइंद्रवदित्यर्थः॥ २२॥ २३॥ सुरश्रेष्ठेतींद्रंप्रतिब्रह्मणोवाक्यम्॥ २४॥ २५॥

तस्मात्त्वंदेवदेवेशदुःखरूपार्णवस्यच ॥ पारदोभवभारंमेहरपादौनमामिते ॥ १४ ॥ इंद्रउवाच ॥ इलेकिंतेकरोम्यद्यब्रह्माणंशरणंव्रज ॥ अहंतत्राऽऽगमि
ष्यामिसतेदुःखंहरिष्यति ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वात्वरितापृथ्वीब्रह्मलोकंगतातदा ॥ शक्रोऽपिपृष्ठतःप्राप्तःसर्वदेवपुरःसरः ॥ १६ ॥ सुरभीमागतांतत्रदृष्ट्वोवाच
प्रजापतिः ॥ महीं ज्ञात्वामहाराजध्यानेनसमुपस्थिताम् ॥ १७॥ कस्माद्रुदसिकल्याणिकिंतेदुःखंवदाऽधुना ॥ पीडिताऽसिचकेनत्वंपापाचारेणभूर्वद ॥
॥ १८ ॥ धरोवाच ॥ कलिरायातिदुष्टोऽयंबिभेमितद्भयादहम् ॥ पापाचाराःप्रजास्तत्रभविष्यंतिजगत्पते ॥ १९ ॥ राजानश्चदुराचाराःपरस्परविरोधि
नः ॥ चौरकर्मरताःसर्वेराक्षसाःपूर्ववैरिणः ॥ २० ॥ तान्हत्वानृपतीन्भारंहरमेऽद्यपितामह ॥ पीडिताऽस्मिमहाराजसैन्यभारेणभूभृताम् ॥ २१ ॥ ब्रह्मो
वाच ॥ नाऽहंशक्तस्तथादेविभारावतरणेतव ॥ गच्छावःसदनंविष्णोर्देवदेवस्यचक्रिणः ॥ २२ ॥ सतेभारापनोदंवैकरिष्यतिजनार्दनः ॥ पूर्वंप्रयापितेका
र्यंचिंतितंसुविचार्यच ॥ २३ ॥ तत्रगच्छसुरश्रेष्ठयत्रदेवोजनार्दनः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वावेदकर्ताऽसौपुरस्कृत्यसुरांश्चगाम् ॥ २४ ॥ जगामविष्णु
सदनंहंसारूढश्चतुर्मुखः ॥ तुष्टाववेदवाक्यैश्चभक्तिप्रवणमानसः ॥ २५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सहस्रशीर्षात्वमसिसहस्राक्षःसहस्रपात् ॥ त्वंवेदपुरुषःपूर्वंदेवदे
वःसनातनः ॥ २६ ॥ भूतपूर्वंभविष्यच्चवर्तमानंचयद्विभो ॥ अमरत्वंत्वयादत्तमस्माकंचरमापते ॥ २७ ॥ एतावान्महिमातेऽस्तिकोनवेत्तिजगत्त्रये ॥
त्वंकर्ताऽप्यविताहंतात्वंसर्वगतिरीश्वरः ॥ २८ ॥ व्यासउवाच ॥ इतीडितःप्रभुर्विष्णुःप्रसन्नोगरुडध्वजः ॥ दर्शनंचददौतेभ्योब्रह्मादिभ्योऽमलाशयः ॥
॥ २९ ॥ पप्रच्छस्वागतंदेवान्प्रसन्नवदनोहरिः ॥ ततस्त्वागमनेतेषांकारणंचसविस्तरम् ॥ ३० ॥ तमुवाचाब्जजोनत्वाधरादुःखंचसंस्मरन् ॥ भाराऽवत
रणंविष्णोकर्तव्यंतेजनार्दन ॥ ३१ ॥ भुविधृत्वाऽवतारंत्वंद्वापरांतेसमागते ॥ हत्वादुष्टान्नृपानुर्व्याहरभारंदयानिधे ॥ ३२ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नाऽहंस्वतं
त्रएवाऽत्रनब्रह्मानशिवस्तथा ॥ नेंद्रोऽग्निर्नयमस्त्वष्टानसूर्योवरुणस्तथा ॥ ३३ ॥ योगमायावशेसर्वमिदंस्थावरजंगमम् ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतंग्रथितंगुण
सूत्रतः ॥ ३४ ॥ यथासास्वेच्छयापूर्वंकर्तुमिच्छतिसुव्रत ॥ तथाकरोतिसुहितावयंसर्वेऽपितद्वशाः ॥ ३५ ॥ यद्यहंस्यांस्वतंत्रोवैचिंतयंतुधियाकिल ॥ कु
तोऽभवंमत्स्यवपुःकच्छपोवामहार्णवे ॥ ३६ ॥ तिर्यग्योनिषुकोभोगःकाकीर्तिःकिंसुखंपुनः ॥ किंपुण्यंकिंफलंतत्रक्षुद्रयोनिगतस्यमे ॥ ३७ ॥ ॥

॥ २६ ॥ भूतपूर्वमिति॥ पूर्वंभूतमित्यर्थः॥ २७॥ कोनवेत्ति कोऽपिनवेत्तीत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ कारणंपप्रच्छेत्यन्वयः॥ ३० ॥ तेत्वयेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ योगमायेति॥ गुणत्रयजनकसाम्यावस्थामा
यांऽतर्मुखायोगमायेत्युच्यते ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ यद्यहमिति ॥ नहिस्वतंत्रःकश्चित्स्वेच्छयादुःखांभोधौनिमज्जति ॥ ३६ ॥ ननुभोगाद्यर्थंत्वमवतारंगृहीतवानितिचेत्तत्राऽऽह तिर्यग्योनिष्विति ॥ ३७ ॥

॥ ३८॥क्षतजैरुधिरैः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥आखेटकं मृगहननादिरूपम् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९॥ ददात्येवामिति ॥ दैवमित्यनुषंगः ॥ दैवंविधिर्ददाती

कोलोवाऽथनृसिंहोवावामनोवाऽभवंकुतः ॥ जमदग्निसुतःकस्मात्संभवेयंपितामह ॥ ३८ ॥ नृशंसंवाकथंकर्मकृतवानस्मिभूतले ॥ क्षतजैस्तुह्रदान्सर्वा
न्पूरयेयंकथंपुनः ॥ ३९ ॥ तत्कथंजमदग्नेश्चपुत्रोभूत्वाद्विजोत्तमः ॥ क्षत्रियान्हतवानाजौनिर्दयोगर्भगानपि ॥ ४० ॥ रामोभूत्वाऽथदेवेंद्रप्राविशदंडकं
वनम् ॥ पदातिश्चीरवासाश्चजटावल्कलवान्पुनः ॥ ४१ ॥ असहायोह्यपाथेयोभीषणेनिर्जनेवने ॥ कुर्वन्नाखेटकंतत्रव्यचरंविगतत्रपः ॥ ४२ ॥ नज्ञात
वान्मृगंहैमंमाययापिहितस्तदा ॥ उटजेजानकींत्यक्त्वानिर्गतस्तत्पदानुगः ॥ ४३ ॥ लक्ष्मणोऽपिचतांत्यक्त्वानिर्गतोमत्पदानुगः ॥ वारितोऽपिमया
ऽत्यर्थमोहितःप्राकृतैर्गुणैः ॥ ४४॥ भिक्षुरूपंततःकृत्वारावणःकपटाकृतिः ॥ जहारतरसारक्षोजानकींशोककर्शिताम् ॥४५॥ दुःखार्तेनमयातत्ररुदितंच
वनेवने ॥ सुग्रीवेणचमित्रत्वंकृतंकार्यवशान्मया ॥ ४६ ॥ अन्यायेनहतोवालीशापाच्चैवनिवारितः ॥ सहायान्वानरान्कृत्वालंकायांचलितंपुनः ॥ ४७ ॥
बद्धोऽहंनागपाशैश्चलक्ष्मणश्चममानुजः ॥ विसंज्ञौपतितौदृष्ट्वावानराविस्मयंगताः ॥ ४८ ॥ गरुडेनतदाऽऽगत्यमोचितौभ्रातरौकिल ॥ चिंतामेमहतीजा
तादैवंकिंवाकरिष्यति ॥४९॥ हृतंराज्यंवनेवासोमृतस्तातःप्रियाहृता ॥ युद्धंकष्टंददात्येवमग्रेकिंवाकरिष्यति ॥५० ॥ प्रथमंतुमहादुःखमराज्यस्यवना
श्रयम् ॥ राजपुत्र्याऽन्वितस्यैवधनहीनस्यमेसुराः ॥ ५१ ॥ वराटिकाऽपिपित्रामेनदत्तावननिर्गमे ॥ पदातिरसहायोऽहंधनहीनश्चनिर्गतः ॥ ५२ ॥ च
तुर्दशैववर्षाणिनीतानिचतदामया ॥ क्षात्रंधर्मंपरित्यज्यव्याधवृत्त्यामहावने ॥ ५३ ॥ दैवाद्युद्धेजयःप्राप्तोनिहतोऽसौमहासुरः ॥ आनीताचपुनःसीताप्रा
प्ताऽयोध्यामयातथा ॥५४ ॥ वर्षाणिकतिचित्तत्रसुखंसंसारसंभवम् ॥ प्राप्तंराज्यंचसंपूर्णंकोसलानधितिष्ठता ॥५५ ॥ पुरैवंवर्तमानेनप्राप्तराज्येनवैतदा ॥
लोकापवादभीतेनत्यक्तासीतावनेमया ॥ ५६ ॥ कांताविरहजंदुःखंपुनःप्राप्तंदुरासदम् ॥ पातालंसागतापश्चाद्धरांभित्त्वाधरात्मजा ॥ ५७ ॥ एवंरामाव
तारेऽपिदुःखंप्राप्तंनिरंतरम् ॥ परतंत्रेणमेनूनंस्वतंत्रःकोभवेत्तदा ॥५८॥ पश्चात्कालवशात्प्राप्तःस्वर्गोमेभ्रातृभिःसह ॥ परतंत्रस्यकावार्तावक्तव्याविबुधेन
वै॥५९॥ परतंत्रोस्म्यहंनूनंपद्मयोनेनिशामय ॥ तथात्वमपिरुद्रश्चसर्वेचान्येसुरोत्तमाः ॥६०॥ इतिश्रीदे०महापुराणेचतुर्थस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥

त्यर्थः॥५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ एवंरामावतारेइति ॥ इयंकथारामायणादिषुप्रसिद्धाऽस्तीतिनविविच्यदर्शिता ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ नह्येतादृशींविडंबनांस्वतंत्रः
कश्चित्स्वेच्छयास्वस्यकरोति ॥ तस्मादनेकदृष्टांतैरेवंविधैर्विजानीहि हेब्रह्मन्नहंपरतंत्रएवेतिसमुदायार्थः ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ छ ॥

अर्धाधिकैश्चषट्चत्वारिंशत्पद्यैर्हविर्भुजः ॥ विष्णवाज्ञयापराशक्तेः स्तुतिंचक्रुःसमाहिताः ॥ १ ॥ इत्युक्त्वेति ॥ हेब्रह्मन्नहमीश्वरइतिभ्रमस्तवास्तिनासौयुक्तइत्याह यन्मायामोहितइति ॥ यन्मायामोहितोयद्यस्मात्परमात्मनोयामायाशक्तिस्तयामोहितःसर्वोजनस्तत्त्वंपरमात्मतत्त्वंनजानाति ॥ १ ॥ तयामायया ऽऽवृताआच्छादितावयम् ॥ तस्मात्तंजगद्गुरुंजगज्जनकंनस्मरामोमायाभ्रमणेनभ्रांताएवास्मेत्यर्थः॥ ततश्चेतरजीववदस्माकंविद्यमानत्वान्नेश्वरत्वमितिभावः ॥ २ ॥ तदेवभ्रांतत्वंस्वस्याऽऽह अहंविष्णुरिति ॥ ३ ॥ यन्मायेति ॥ यद्यस्मात्कारणादित्यर्थः ॥ परवान्पराधीनइत्यर्थः ॥ तत्रदृष्टांतोयथादारुपांचालीकाष्ठपुत्तलीमायिकस्यवशेभवतितथाऽहंपराधीनोवर्तेइत्यर्थः ॥ ४ ॥ ननुसपरमात्माक्ववर्ततेकीदृशश्चाऽस्तीतिचेत्सव्यापकःसर्वत्रैवाऽस्तिसच्चिदानंदरूपः ॥ नचक्षुषासद्रष्टुंशक्योनिर्गुणत्वान्निरवयवत्वाच्च ॥ कथंतर्हितस्यध्यानादिकंकर्तव्यमितिचेत्तस्यपरमात्मनोयामुख्यामूर्तिस्तस्याध्यानेनैवेतिब्रूमः ॥ सामूर्तिःकथमस्तीतिचेत्तत्राऽऽहभवतापीति ॥ विभूतिर्मूर्तिरित्यर्थः ॥ तथाचयामणिद्वीपेपूर्वंभवतादृष्टाभगवतीसैवपरमात्मनोमुख्यमूर्तिरित्यर्थः ॥ ५ ॥ श्रुतानवचसाऽपिचेति ॥ यावत्पर्यंतंसानदृष्टास्थितातावत्पर्यंतंवचसाऽपिनश्रुताऽतिरहस्यभूतेत्यर्थः ॥ भक्तानुग्रहार्थंपरमात्मनैवाकारविशेषोमायाविशिष्टब्रह्मणासंगृहीतइतितत्त्वम् ॥ मंदारविटपाःसंत्यस्मिन्निति व्युत्पत्त्या अर्शआद्यजंतोमंदारविटपशब्दः ॥ रासमंडले

॥ व्यासउवाच॥ इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुःपुनराहप्रजापतिम्॥ यन्मायामोहितःसर्वस्तत्त्वंजानातिनोजनः ॥१॥ वयंमायावृताःकामंनस्मरामोजगद्गुरुम् ॥ परमंपुरुषंशांतंसच्चिदानंदमव्ययम् ॥२॥ अहंविष्णुरहंब्रह्माशिवोऽहमितिमोहिताः ॥ नजानीमोवयंधातःपरंवस्तुसनातनम् ॥ ३ ॥ यन्मायामोहितश्चाहंसदावर्तेपरात्मनः ॥ परवान्दारुपांचालीमायिकस्ययथावशे ॥ ४ ॥ भवताऽपितथादृष्टाविभूतिस्तस्यचाऽद्भुता ॥ कल्पाऽऽदौभवयुक्तेनमयाऽपिचसुधार्णवे॥५॥मणिद्वीपेथमंदारविटपेरासमंडले॥समाजेतत्रसादृष्टाश्रुतानवचसापिच ॥६॥तस्मात्तांपरमांशक्तिंस्मरंत्वद्यसुराःशिवाम् ॥ सर्वकामप्रदांमायामाद्यांशक्तिंपरात्मनः ॥७॥ व्यासउवाच॥इत्युक्ताहरिणादेवाब्रह्माद्याभुवनेश्वरीम्॥सस्मरुर्मनसादेवींयोगमायांसनातनीम् ॥८॥ स्मृतमात्रातदादेवीप्रत्यक्षंदर्शनंददौ ॥ पाशांकुशवराभीतिधरादेवीजपारुणा ॥ दृष्ट्वाप्रमुदितादेवास्तुष्टुवुस्तांसुदर्शनाम्॥९॥ देवाऊचुः॥ऊर्णनाभाद्यथातंतुर्विस्फुलिंगाविभावसोः॥ तथाजगद्यदेतस्यानिर्गतंतांनतावयम् ॥ १० ॥

रासःक्रीडाविशेषस्तस्यमंडलेस्थानेमणिद्वीपइत्यर्थः ॥ समाजेसर्वदेवतानामित्यर्थः ॥ ६ ॥ तस्मादिति ॥ यस्मादहंनेश्वरस्तस्मात्तामित्यर्थः ॥ आद्यांशक्तिंपरात्मनइति ॥ अत्रकेवलमायायाउपास्यत्वकथनेऽपितस्याब्रह्माश्रयंविहायाऽवस्थानाऽसंभवात्केवलायाग्रहणेऽपिमायाविशिष्टब्रह्मणएवग्रहणंभविष्यतीत्यभिप्रायेणक्वचित्केवलायाउपास्यत्वोक्तिरितिबोध्यम् ॥ स्पष्टीकृतंचैतदस्माभिःशक्तितत्त्वविमर्शिन्याम् ॥ सर्वथाऽपिब्रह्मोपासनाशक्तिसहितब्रह्मणएवयथातथाशक्त्युपासनाऽपिब्रह्मविशिष्टशक्तेरेवेतिनशक्त्युपासनायांब्रह्मांशत्यागइत्यसकृदावेदितमेवाधस्तात् ॥ मायाविशिष्टब्रह्मणएवभगवतीत्वात्तस्यचभागद्वयवत्त्वात्क्वचिद्ब्रह्मभागमादायवर्णनेक्वचिन्मायाभागमादायवर्णनेऽपिदोषाभावः ॥ अतएवसर्वत्रश्रुतिपुराणतंत्रादिषुक्वचिद्भगवत्याब्रह्मरूपत्वेनवर्णनंक्वचिन्मायारूपत्वेनवर्णनंसंगच्छते ॥ ७ ॥ भुवनेश्वरींमणिद्वीपेदृष्टांपरमात्मनोमूर्तिम् ॥ ८ ॥ पाशांकुशेति ॥ आयुधक्रमस्त्वस्माभिस्तृतीयस्कंधव्याख्यायामुक्तोवेदितव्यः ॥ ९ ॥ ऊर्णनाभादिति ॥ यथाऊर्णनाभात्कीटविशेषाच्चेतनादनायासेनतंतुर्जडोविजातीयउत्पद्यते ॥ यथावाविभावसोरग्नेरनायासेनसजातीयाःस्फुलिंगाउत्पद्यंते ॥ तथायंजगच्चेतनाऽचेतनात्मकमनायासेनतस्याभगवत्याःसकाशान्निर्गतंतांश्रीभुवनेश्वरींवयंनताःस्मेत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः यथोर्णनाभिःसृजतेगृह्णतेचयथापृथिव्यामोषधयःसंभवति ॥ यथासतःपुरुषात्केशलोमानितथाऽक्षरात्संभवतीहविश्वमिति ॥ यथासुदीप्तात्पावकाद्विस्फुलिंगाःसहस्रशःप्रभवंतेसरूपाः ॥ तथाक्षराद्विविधाःसौम्यभावाःप्रजायंतेतत्रचैवाऽपियंतीतिच ॥ १० ॥

दे० भा०
॥ २६ ॥

सटी० च०
अ० १९

यन्मायेति ॥ यस्यामायाशक्त्यासंकॢप्तंसर्वंचराचरंजगद्भवतिस्वयंतुनिर्विकारैव॥ तांचितंचिद्रूपांभुवनाधीशांभुवनेश्वरींकरुणार्णवांस्मरामः ॥ मायाशक्तीतिपदेनजगतोमिथ्यात्वंबोधितम् ॥ मायाया
मिथ्यात्वात् ॥ तथाचश्रुतिः ॥ त्रयमेतत्स्वप्नंसुषुप्तंमायामात्रंचिदेकरसोह्ययमात्मेति ॥ ११॥ यज्ज्ञानादिति ॥ यस्याभगवत्याज्ञानाद्भवनाशनंरज्जुज्ञानात्सर्पस्यनाशनमिवभवति तांसंविद्रूपांदेवींस्म
रामः ॥ सास्मृतादेवीस्मरणेनिरंतरमस्माकंप्रचोदयात्प्रेरयतु ॥ १२ ॥ अथदेव्यथर्वशिरसिस्थितांगायत्रींस्तोत्रप्रसंगेनाऽऽह महालक्ष्म्यैचविद्महेइति ॥ अत्रपदद्वयेचतुर्थीद्वितीयार्थेऽर्थस्तुस्पष्टएव
॥ १३ ॥ मह्याःपृथिव्याइत्यर्थः ॥ १४॥ यद्यंबुजाक्षिकमलाक्षि ॥ यदित्वंकदाचित्सुरान्देवान्नदयसेनदयांकरोषि तर्हितेरणमुखेशरैःप्रहर्तुंक्षमाःकिं नकथमपीत्यर्थः ॥ एतत्तवाऽनुग्रहंविनानक्षमाः
कस्मिन्नपिकार्ये इत्येतत्त्वयैवगदितंबोधितम् ॥ ननुनिश्चयेन ॥ केनगदितमितिचेत्तत्राऽऽह यक्षरूपंधृत्वेति ॥ अनेनचतवलकारोपनिषदुक्तकथास्मारिता ॥ तत्रहिदेवासुरसंग्रामेपरमेश्वरीप्रसादादे
वदेवैर्जयेलब्धेतामगणय्याऽस्माकमेवाऽयंजयोस्माकमेवाऽयंमहिमेत्यभिमानवंतोबभूवुः॥ततस्तेषामभिमानखंडनपुरःसरमनुग्रहंकर्तुंयक्षरूपेणभगवतीप्रादुर्भूता ॥ ततःकिमिदंयक्षमस्तीतिपरीक्षार्थंप्रथ
ममग्निर्गतः तमग्निंयक्षरूपाभगवत्युवाच कोऽसीति ॥ तामग्निराह ॥ अग्निर्वाऽहमस्मिजातवेदावाअहमस्मीति ॥ ततोयक्षरूपिणीप्रोवाच तस्मिंस्त्वयिकिंवीर्यमिति ॥ ततोऽग्निरुवाचइत्यपिइदंसर्वंद

यन्मायाशक्तिसंकॢप्तंजगत्सर्वंचराचरम् ॥ तांचितंभुवनाधीशांस्मरामःकरुणार्णवाम् ॥ ११ ॥ यदज्ञानाद्भवोत्पत्तिर्यज्ज्ञानाद्भवनाशनम् ॥ संविद्रूपांचतां
देवींस्मरामःसाप्रचोदयात् ॥ १२ ॥ महालक्ष्म्यैचविद्महेसर्वशक्त्यैचधीमहि ॥ तन्नोदेवीप्रचोदयात् ॥ १३ ॥ मातर्नताःस्मभुवनार्तिहरेप्रसीदशंनोवि
धेहिकुरुकार्यमिदंदयार्द्रे ॥ भारंहरस्वविनिहत्यसुरारिवर्गममह्यामहेश्वरिसतांकुरुशंभवानि ॥१४॥ यद्यंबुजाक्षिदयसेनसुरान्कदाचित्किंतेक्षमारणमुखेऽसि
शरैःप्रहर्तुम् ॥ एतत्त्वयैवगदितंननुयक्षरूपंधृत्वातृणंदहहुताशपदाभिलापैः ॥ १५ ॥ कंसःकुजोऽथयवनेंद्रसुतश्चकेशीबार्हद्रथोवकबकीखरशाल्वमुख्याः
येऽन्येतथानृपतयोभुविसंतितांस्त्वंहत्वाहरस्वजगतोभरमाशुमातः ॥ १६ ॥ येविष्णुनाननिहताःकिलशंकरेणयेवाविगृह्यजलजाक्षिपुरंदरेण ॥ तेतेमुखं
सुखकरंसुसमीक्षमाणास्संख्येशरैर्विनिहतानिजलीलयाते ॥ १७ ॥ शक्तिंविनाहरिहरप्रमुखाःसुराश्चनैवेश्वराविचलितुंतवदेवदेवि ॥ किंधारणाविरहितः
प्रभुरप्यनंतोधर्तुंधरांचरजनीशकलावतंसे ॥ १८ ॥

हेयं यदिदंपृथिव्यामिति ॥ ततोयक्षरूपंतस्मिंस्तृणंनिदधौ तस्याग्रेतृणंस्थापितवत् एतद्दहेतिचयक्षरूपमुवाच ॥ तत्तृणंदग्धुंजातवेदाःसर्वप्रकारेणोद्योगंकृतवांस्तथाऽपितत्तृणंदग्धुंनशशाकेत्येवंप्र
कारेणवाय्विंद्रयोरप्यभिमानखंडनोत्तरंउमारूपधारणेनतेषामनुग्रहःकृतइत्युक्तम् ॥ नह्येतत्तवानुग्रहंविनासंभवति ॥ तस्मादस्मासुतवदयाऽस्त्येवेतिभावः ॥ अक्षरार्थस्तुयक्षरूपंपयजनीयरूपम् ॥
सर्वोत्तमतेजोमयरूपंधृत्वा हेहुताश तृणंदह इत्यादिपदाभिलापैःपदानामुच्चारणैर्गदितामित्यन्वयः ॥ स्पष्टीकृतंचैतदस्माभिःकेनोपनिषद्भाष्यटीकायांचंद्रिकाभिधानायाम् ॥ १५ ॥ कुजोभौमः ॥
यवनेंद्रसुतः कालीययवनः ॥ बकीपूतना ॥ खरःखराऽसुरः ॥ १६ ॥ कियांस्तवाऽनुग्रहोऽस्मासुवर्ततइतिकियद्वर्णनीयमित्याह येविष्णुनाननिहताइति ॥ तेतेदैत्यास्तेतवसुखकरंमुखंसुसमीक्ष ॥ २६ ॥
माणाःसंख्येयुद्धेलीलयात्वयाशरैर्विनिहताइत्यहोभगवत्याःसामर्थ्यमस्मासुचाव्याजकरुणेतिभावः ॥ १७ ॥ शक्तिंविनेति ॥ हेदेवदेवि हेरजनीशकलावतंसेचंद्रखंडमौले सर्वेसुरास्तवशक्तिंविनाच
लितुमपिनेश्वराः ॥ नन्वनंतोधारणायुक्तोधरांबिभर्तिनमच्छक्तियुक्तएवमन्येऽपि इतिचेत्सा धारणाकिंत्वच्छक्तेरन्याऽस्ति किंतुत्वच्छक्तिरेवेत्यभिप्रायेणाऽऽह किंधारणाविरहितइति ॥ १८ ॥

इत्थंदेवसंघस्तुत्युत्तरंपृथगिंद्रःस्तौति वाचाविनेति ॥ हेभगवति वाचासरस्वत्याविनाविधिर्ब्रह्माविश्वंकर्तुमलंसमर्थोभवतीहकिमु नकिमपीत्यर्थः ॥ किंतुतेत्रयोऽपिप्रजेशास्ताभिःसरस्वतीलक्ष्मीगौरी संज्ञकाभिस्तवशक्तिभिर्युक्ताएवप्रभवःसमर्थाइत्यर्थः ॥ १९ ॥ अथेंद्रस्तुत्यनंतरंविष्णुःस्तौति कर्तुंप्रभुरिति ॥ जगत्कर्तुंप्रभुर्नद्रुहिणोनकदाचिदहंनापीश्वरःशिवस्तवकलारहितःसन् ॥ किंच त्रिलोक्याःप्रभुत्वमपि कर्तुंनप्रभुरितिपूर्वानुषंगेणयोजनीयम् ॥ तथाविहर्तुंनाशितुमपिनप्रभुः ॥ किंतुहेसमस्तविभवेश्वरि ॥ नूनंनिश्चयेनत्वमेवभासि ॥ सर्वशक्त्यात्मनासर्वप्रभुत्वेनसर्वोत्कर्षेणेतिभावः ॥

॥ इंद्रउवाच ॥ वाचाविनाविधिरलंभवतीहविश्वंकर्तुंहरिःकिमुरमारहितोऽथपातुम् ॥ संहर्तुमीशउमयोज्झितईश्वरःकिंतेताभिरेवसहिताःप्रभवःप्रजेशाः ॥ ॥ १९ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कर्तुंप्रभुर्नद्रुहिणोनकदाचनाऽहंनाऽपीश्वरस्तवकलारहितस्त्रिलोक्याः॥कर्तुंप्रभुत्वमनवेऽत्रतथाविहर्तुंत्वंवैसमस्तविभवेश्वरिभासिनूनम् ॥ २० ॥ व्यासरुवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीतानाहविबुधेश्वरान् ॥ किंतत्कार्यंवदंत्वद्यकरोमिविगतज्वराः ॥ २१ ॥ असाध्यमपिलोकेऽस्मिंस्तत्करोमिसुरेप्सितम् ॥ शंसंतुभवतांदुःखंधरायाश्चसुरोत्तमाः ॥ २२ ॥ देवाऊचुः ॥ वसुधेयंभराक्रांतासंप्राप्ताविबुधान्प्रति ॥ रुदतीवेपमानाचपीडितादुष्टभूभुजैः ॥ २३ ॥ भारापहरणंचास्याःकर्तव्यंभुवनेश्वरि ॥ देव नामीप्सितंकार्यमेतदेवाऽधुनाशिवे ॥ २४ ॥ घातितस्तुपुरामातस्त्वयामहिषरूपभृत् ॥ दानवोऽतिबलाक्रांतस्तत्सहायाश्चकोटिशः ॥ २५ ॥ तथाशुंभोनिशुंभश्चरक्तबीजस्तथापरः ॥ चंडमुंडौमहावीर्यौतथैवधूम्रलोचनः ॥ २६ ॥ दुर्मुखोदुःसहश्चैवकरालश्चातिवीर्यवान् ॥ अन्येचबहवःक्रूरास्त्वयैवचनिपातिताः ॥ २७ ॥ तथैवचसुरारींश्चजहिसर्वान्महीश्वरान् ॥ "भारंहरधरायाश्चदुर्धरंदुष्टभूभुजाम्" ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तासातदादेवीदेवानाहांबिकाशिवा ॥ २८ ॥ संप्रहस्याऽसितापांगीमेघगंभीरयागिरा ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ मयेदंचिंतितंपूर्वमंशावतरणंसुराः ॥ २९ ॥ भारावतरणंचैवयथास्याद्दुष्टभूभुजाम् ॥ मयासर्वेनिहंतव्यादैत्येशायेमहीभुजः ॥ ३० ॥ मागधाद्यामहाभागाःस्वशक्त्यामंदतेजसः ॥ भवद्भिरपिस्वैरंशैरवतीर्यधरातले ॥ ३१ ॥ मच्छक्तियुक्तैःकर्तव्यंभाराऽवतरणंसुराः ॥ कश्यपोभार्ययासार्धंदिविजानांप्रजापतिः ॥ ३२ ॥ यादवानांकुलेपूर्वंभविताऽऽनकदुंदुभिः ॥ तथैवभृगुशापाद्वैभगवान्विष्णुरव्ययः ॥ ३३ ॥ अंशेनभवितातत्रवसुदेवसुतोहरिः ॥ तदाऽहंप्रभविष्यामियशोदायांचगोकुले ॥ ३४ ॥ कार्यंसर्वंकरिष्यामिसुराणांसुरसत्तमाः ॥ कारागारेगतंविष्णुंप्रापयिष्यामिगोकुले ॥ ३५ ॥ शेषंचदेवकीगर्भात्प्रापयिष्यामिरोहिणीम् ॥ मच्छक्त्योपचितौतौचकर्तारौदुष्टसंक्षयम् ॥ ३६ ॥ दुष्टानांभूभुजांकामंद्वापरांतेसुनिश्चितम् ॥ इंद्रांशोऽप्यर्जुनःसाक्षात्करिष्यतिबलक्षयम् ॥ ३७ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ यदुक्तंभवद्भिस्त्वयापूर्वंयथानिपातितादैत्यास्तथैवतेऽपिनाशयितव्याइतितत्किंनवीनमेतत्किंतुसर्वप्रपंचकृत्यंसृष्ट्यादिकंमदधीनमेव तस्मान्मदन्यःकोवानाशयितास्यादेतेषामतोमयैवैतेनिहंतव्याइत्यभिप्रायेणाऽऽह मयासर्वेइति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ मदवतारात्पूर्वंप्रथमंयादवानांकुलेआनकदुंदुभिर्वसुदेवोभविताभवत्वित्यर्थः ॥ तथैवेति ॥ सयथाशापादंशेनभवितातथैवेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ उपचितौवर्धितौ ॥ ३६ ॥ भजामिति क्विबंतोऽयंशब्दः ॥ ३७ ॥

यमैौयमलौनकुलसहदेवावित्यर्थः ॥ ३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२॥ ४३॥ ४४॥ ४५॥ भगवतीवचनेनदुष्टनाशेविश्वस्ताः संतुष्टावभूवुरित्यर्थः ॥ ४६॥ इतिश्रीदेवी० चतुर्थस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः॥ १९॥
सार्धाष्टाशीतिपद्यैस्तुदेवीमाहात्म्यवर्णनम् ॥ क्रियतेवासुदेवाद्याद्यवतारकथोच्यते॥ १॥ इत्थंदेवादिष्ववतारसंकल्पंजातमभिधायपुनरवतारकथांप्रवर्तयति शृणुभारतेति॥ प्रभासेकुरुक्षेत्रेचयोगमाययाक्ष
पितंनाशनं सैन्यस्येत्यर्थः तदपिशृणिवत्यर्थः॥ क्षपितामित्यत्रभावेक्तः॥ १॥ २॥ यद्यप्यवतारेकारणद्वयमुक्तंतथापिमुख्यंकारणं महामायेच्छैवशापस्तुगौणनिमित्तत्वेनमाययैवविहितइत्याह क्षितिभारेति॥
क्षितिभारसमुत्तारानिमित्तंयद्धरातलेविष्णोर्जन्मतद्रूपोयंयोगःसमाययैवविहितोनान्यत्कारणंतत्रेतिमेमतिःसिद्धांतः ॥ ३ ॥ ननुमायाकिमेतादृशीसर्वनियंत्रीवर्ततेययाविष्णोरपिजन्माऽऽपादितमिति

धर्मांशोऽपिमहाराजोभविष्यतियुधिष्ठिरः ॥ वाय्वंशोभीमसेनश्चाऽश्विन्यंशौचयमावपि ॥ ३८ ॥ वसोरंशोऽथगांगेयःकरिष्यतिवलक्षयम् ॥ व्रजंतुचभ
वंतोऽद्यधराभवतुसुस्थिरा ॥ ३९ ॥ भाराऽवतरणंनूनंकरिष्यामिसुरोत्तमाः ॥ कृत्वानिमित्तमात्रांस्तान्स्वशक्त्याऽहंनसंशयः ॥ ४० ॥ कुरुक्षेत्रेकरिष्या
मिक्षत्रियाणांचसंक्षयम् ॥ असूयेर्ष्यामतिस्तृष्णाममताभिमतास्पृहा ॥ ४१ ॥ जिगीषामदनोमोहोदोषैर्नंक्ष्यंतियादवाः ॥ ब्राह्मणस्यचशापेनवंशनाशो
भविष्यति ॥ ४२ ॥ भगवानपिशापेनत्यक्ष्यत्येतत्कलेवरम् ॥ भवंतोऽपिनिजांशैश्चसहायाःशार्ङ्गधन्वनः ॥ ४३ ॥ प्रभवंतुसनारीकामथुरायांचगोकुले॥
॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांऽतर्दधेदेवीयोगमायापरात्मनः ॥ ४४ ॥ सधरावैसुराःसर्वेजग्मुःस्वान्यालयानिच ॥ धराऽपिसुस्थिराजातातस्यावाक्येनतो
पिता ॥ ४५ ॥ औषधीवीरुधोपेतावभूवजनमेजय ॥ प्रजाश्चसुखिनोजाताद्विजाश्चापुर्महोदयम् ॥ ४६ ॥ संतुष्टामुनयःसर्वेबभूवुर्धर्मतत्पराः ॥ ॥ इति
श्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुभारतवक्ष्यामिभाराऽवतरणंतथा ॥ कुरुक्षेत्रेप्रभासेच
क्षपितंयोगमायया ॥ १ ॥ यदुवंशेसमुत्पत्तिर्विष्णोरमिततेजसः ॥ भृगुशापप्रतापेनमहामायाबलेनच ॥ २ ॥ क्षितिभारसमुत्तारनिमित्तमितिमेमतिः ॥
माययाविहितोयोगोविष्णोर्जन्मधरातले ॥ ३॥ किंचित्रंनृपदेवीसाब्रह्मविष्णुसुरानपि ॥ नर्तयत्यनिशंमायात्रिगुणानपरान्किमु ॥ ४ ॥ गर्भवासोद्भवंदुःखं
विण्मूत्रस्नायुसंयुतम् ॥ विष्णोरापादितंसम्यग्ययाविगतलीलया ॥ ५ ॥ पुरारामाऽवतारेऽपिनिर्जरावानराःकृताः ॥ विदितंतेयथाविष्णुर्दुःखपाशेनमोहि
तः ॥ ६॥ अहंममेतिपाशेनसुदृढेननराधिप ॥ योगिनोमुक्तसंगाश्चभुक्तिकामामुमुक्षवः ॥ ७ ॥

चेद्वर्ततएवसर्वनियंत्रीत्याह किंचित्रमिति ॥ यदाब्रह्मादीनंतर्यामिरूपेण नर्त
यतितदापराञ्जीवान्नर्तयतीतिकिमुवक्तव्यमित्यर्थः ॥ ४ ॥ ययाविगतलीलयाप्रसिद्धलीलयाययेत्यर्थः ॥ दुःखस्यविण्मूत्रस्नायुसंयुतत्वमेकदेहाश्रितत्वेन ॥ ५॥ यथाविष्णोर्जन्ममानुषंमाययाऽऽपादितं
तथापुरारामावतारेपिनिर्जरादेवावानराःकृताः॥ किंचविष्णुर्देवोरामचंद्रोदुःखपाशेनमोहितःकृतएतदुभयमपितेविदितमस्त्येवनतद्वक्तव्यमस्तीत्याह पुरेति॥ ६॥ अहंममेति ॥ पाशेनसुदृढेनेत्येतद्दुःखपा
शेनेत्यनेनान्वेति॥ यतोमायाधीनंसर्वंतस्मात्तांमायामेवसर्वयोगिनः समुपासतइत्याह योगिनइति ॥ मुक्तसंगास्त्यक्तसर्वैषणानकेवलंमुमुक्षवएवभगवतींसमाराधयंति ॥ किंतर्हिभुक्तिकामाभोगेच्छावंतो
पीत्यर्थः ॥ तदुक्तं यत्राऽस्तिमोक्षोनहितत्रभोगोयत्रास्तिभोगोनहितत्रमोक्षः ॥ श्रीसुंदरीपादयुगार्चकानांभोगश्चमोक्षश्चकरस्थएवेति॥ शिवपुराणेपि॥ भोगमोक्षप्रदात्रीचशिवैवपरिकीर्तितेति॥ ७ ॥

ननुयोगिनोप्येनांकिंसमाराधयंतीतिचेत्किमेतत्तवाऽऽश्चर्यंजातमेतादृशींकोनसेवेतेत्याहयद्भक्तिलेशेति ॥ ८ ॥ भुवनेशीति ॥ यःकश्चनपुरुषोहेभुवनेशिमांपाहीतिविवक्षयायावद्भुवनेशीतिसंबोधनं तमुच्चारयतितावदेवभुवनेशीतिनामवक्रेउच्चारणकर्त्रेउच्चारणकालएवभुवनत्रयंददातिपरमेश्वरंकरोति ॥ ९ ॥ पश्चात्तेनपुरुषेणमांपाहीत्युक्तेत्रैलोक्यादधिकपदार्थस्यदेयस्याभावात्तस्यभक्तस्यशिवाऋणीभवति ॥ एतादृशींभक्तकामदुघांभक्तफलप्रदानातुरांकोनसेवेतेत्यभिप्रायः ॥ नन्वेकस्याएववंधकत्वंमोचकत्वंकथंसंभवतीतिचेद्रूपभेदस्वीकारेणोभयस्यापिसंभवादित्याह विद्याऽविद्येति ॥ अविद्यायामंतरेवर्तमानाःस्वयंधीराःपंडितंमन्यमानाइतिश्रुतेःसंप्राप्यविद्यांगुरुवक्त्रगम्यामितिश्रुतेश्च ॥१०॥यैतादृशीतदधीनंसर्ववर्ततइत्याह ब्रह्माविष्णुरिति ॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥

तामेवसमुपासंतेदेवींविश्वेश्वरींशिवाम्॥ यद्भक्तिलेशलेशांशलेशलेशलवांशकम्॥८॥लब्ध्वामुक्तोभवेज्जंतुस्तांनसेवेतकोजनः॥ भुवनेशीत्येववक्रेददाति
भुवनत्रयम् ॥ ९ ॥ मांपाहीत्यस्यवचसोदेयाभावादृणान्विता ॥ विद्याऽविद्येतितस्याद्वेरूपेजानीहिपार्थिव ॥ १० ॥ विद्ययामुच्यतेजंतुर्बध्यतेऽविद्ययापु
नः ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वेतस्यावशानुगाः ॥११॥ अवताराःसर्वएवयंत्रिताइवदामभिः॥ कदाचिच्चसुखंभुंक्तेवैकुंठेक्षीरसागरे ॥१२॥ कदाचित्कुरुतेयु
द्धंदानवैर्बलवत्तरैः ॥ हरिःकदाचिद्यज्ञान्वैविततान्प्रकरोतिच ॥ १३ ॥ कदाचिच्चतपस्तीव्रंतीर्थेचरतिसुव्रत ॥ कदाचिच्छयनेशेतेयोगनिद्रामुपाश्रितः॥
॥१४॥ नस्वतंत्रःकदाचिच्चभगवान्मधुसूदनः ॥ तथाब्रह्मातथारुद्रस्तथेंद्रोवरुणोयमः ॥१५॥ कुबेरोऽग्नीरवींदूचतथाऽन्येसुरसत्तमाः ॥ मुनयःसनकाद्या
श्चवसिष्ठाद्यास्तथाऽपरे ॥ १६ ॥ सर्वेंऽस्यावशगानित्यंपांचालीवनरस्यच ॥ नसिप्रोतायथागावोविचरंतिवशानुगाः ॥ १७ ॥ तथैवदेवताःसर्वाःकालपाश
नियंत्रिताः ॥ हर्षशोकादयोभावानिद्रातंद्रालसादयः ॥१८॥ सर्वेषांसर्वदाराजन्देहिनांदेहसंश्रिताः ॥ अमरानिर्जराःप्रोक्तादेवाश्चग्रंथकारकैः ॥ १९ ॥ अ
भिधानतश्चार्थतोनतेनूनंतादृशाःक्वचित् ॥ उत्पत्तिस्थितिनाशाख्याभावायेषांनिरंतरम् ॥ २० ॥ अमरास्तेकथंवाच्यानिर्जराश्चकथंपुनः ॥ कथंदुःखा
भिभूतावाजायंतेविबुधोत्तमाः ॥ २१ ॥ कथंदेवाश्चवक्तव्याव्यसनेक्रीडनंकथम् ॥ क्षणादुत्पत्तिनाशश्चदृश्यतेऽस्मिन्नसंशयः ॥ २२ ॥ जलजानांचकीटा
नांमशकानांतथापुनः ॥ उपमानकथंचैषामायुषोंऽतेमराःस्मृताः ॥२३॥ ततोवर्षायुषश्चापिशतवर्षायुषस्तथा ॥ मनुष्याह्यमरादेवास्तस्माद्ब्रह्मापरःस्मृ
तः ॥ २४ ॥ रुद्रस्तथातथाविष्णुःक्रमशश्चभवंतिहि ॥ नश्यंतिक्रमशश्चैववर्धंतिचोत्तरोत्तरम् ॥२५॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ अभिधानतइति ॥ निर्जरादेवाअभिधानतोनामैवामरानत्वर्थतइत्यर्थः ॥ प्रलयकालेमरणात् ॥ तदेवाऽऽह उत्पत्तीति ॥ २० ॥ २१ ॥ षड्भावविकाराणांदेहधर्मत्वादमरत्वंनिर्जरत्वंचयथानसंभवतितथादुःखेसतिक्रीडायाअसंभवाद्देवत्वमपिनसंभवतीत्याह कथंदेवाश्चेति ॥ क्रीडार्थकदिवुधातोरेतद्रूपम् ॥ २२ ॥ जलजानामिति ॥ यतोदेवाआयुषोंऽतेऽमराःस्मृताः ॥ म्रियंतेइतिम[illegible]ः ॥ तस्मान्म्रियमाणानांजलजकीटमशकानामुपमाकथमेषांनभवतिभवत्येवेत्यर्थः ॥ २३ ॥ ततोवर्षायुषश्चापीति ॥ ततोजन्मादिषड्भावविकाराद्यथामनुष्यावर्षायुषःकेचित्केचिच्छतवर्षायुषस्तथैवदेवाअमराअपिसंति यथायस्यतपश्चर्या ॥ तस्मान्मनुष्यामरसंवाद्ब्रह्माऽपरोधिकायुष्यवान् ॥ २४ ॥ तथारुद्रस्तथाविष्णुरप्यधिकायुष्यवान् परंतुसर्वेऽपिक्रमशोभवंत्युत्पद्यंतेनश्यंतिचेतिषड्भावविकारवंतएवसर्वेइत्यर्थः ॥ २५ ॥

तदेवाऽऽह ॥ नूनंदेहवतइति ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ सर्वेषांजन्मनाशौमायैवकरोति ॥ तत्रयस्ययथाकर्मतदनुरोधेनतस्यानिमित्तंकल्पयित्वातेनानिमित्तेननाशयातितस्माद्यन्नाशेयोनिमित्तंसतथा तयातिहंतीत्यर्थः ॥ स्वार्थेणिच् ॥ तयद्भगवतीजनिताविधिनानिर्मितंतदन्यथानैवभवेत् ॥ २९ ॥ तत्तथैवेति ॥ विधिनिर्मितप्रकारेणैवेत्यर्थः ॥ ३० ॥ तद्वैरिसंभवाराहुसंभवेत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

नूनंदेहवतोनाशोमृतस्योत्पत्तिरेवच ॥ चक्रवद्भ्रमणंराजन्सर्वेषांनाऽत्रसंशयः ॥ २६ ॥ मोहजालाऽऽवृतोजंतुर्मुच्यतेनकदाचन ॥ मायायांविद्यमानायां मोहजालंननश्यति ॥ २७ ॥ उत्पित्सुकालउत्पत्तिःसर्वेषांनृपजायते ॥ तथैवनाशःकल्पांतेब्रह्मादीनांयथाक्रमम् ॥ २८ ॥ निमित्तंयस्तुयन्नाशेसघातय तितंनृप ॥ नान्यथातद्भवेन्नूनंविधिनानिर्मितंतुयत् ॥ २९ ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखंवासुखमेववा ॥ तत्तथैवभवेत्कामंनान्यथेहविनिर्णयः ॥ ३० ॥ सर्वेषांसुखदौदेवौप्रत्यक्षौशशिभास्करौ ॥ नश्यतितयोःपीडाक्वचित्तद्वैरिसंभवा ॥ ३१ ॥ भास्करस्यसुतोमंदःक्षयीचंद्रःकलंकवान् ॥ पश्यराजन्विधेःसू त्रंदुर्वारंमहतामपि ॥ ३२ ॥ वेदकर्ताजगद्भर्ताबुद्धिदस्तुचतुर्मुखः ॥ सोऽपिविक्लवतांप्राप्तोदृष्ट्वापुत्रींसरस्वतीम् ॥ ३३ ॥ शिवस्याऽपिमृताभार्यासतीदग्ध्वा कलेवरम् ॥ सोऽभवद्दुःखसंततःकामार्तश्चजनार्तिहा ॥ ३४ ॥ कामाग्निदग्धदेहस्तुकालिंद्यांपतितःशिवः ॥ साऽपिश्यामजलाजातातन्निदाघवशान्नृप ॥ ॥ ३५ ॥ कामार्तोरममाणस्तुनग्नःसोऽपिभृगोर्वनम् ॥ गतःप्राप्तोऽथभृगुणाशप्तःकामातुरोभृशम् ॥ ३६ ॥ पतत्वद्यैवतेलिंगंनिर्लज्जेतिभृशंकिल ॥ पपौ चामृतवापींचदानवैर्निर्मितांमुदे ॥ ३७ ॥ इंद्रोऽपिचवृषोभूत्वावाहनत्वंगतःक्षितौ ॥ आद्यस्यसर्वलोकस्यविष्णोरेवविवेकिनः ॥ ३८ ॥ सर्वज्ञत्वंगतंक्कु त्रप्रभुशक्तिःकुतोगता ॥ यद्धेममृगविज्ञानंनज्ञातंहरिणाकिल ॥ ३९ ॥ राजन्मायाबलंपश्यरामोहिकाममोहितः ॥ रामोविरहसंतप्तोरुरोदभृशमातुरः ॥ ४० ॥ योपृच्छत्पादपान्मूढःक्कगताजनकात्मजा ॥ भक्षितावाहृताकेनरुरुदच्चुच्चतरंततः ॥ ४१ ॥ लक्ष्मणाऽहंमरिष्यामिकांताविरहदुःखितः ॥ त्वंचापिममदुःखेन मरिष्यसिवनेऽनुज ॥ ४२ ॥ आवयोर्मरणंज्ञात्वामातामममरिष्याति ॥ शत्रुघ्नोऽप्यतिदुखार्तःकथंजीवितुमर्हति ॥ ४३ ॥ सुमित्राजीवितंजह्यात्पुत्रव्यस नकर्शिता ॥ पूर्णकामाऽथकैकेयीभवेत्पुत्रसमन्विता ॥ ४४ ॥ हासीतेक्कगताऽसित्वंमांविहायस्मरातुरा ॥ एह्येहिमृगशावाक्षिमांजीवयकृशोदरि ॥ ॥ ४५ ॥ किंकरोमिक्कगच्छामित्वदधीनंचजीवितम् ॥ समाश्वासयदीनंमांप्रियंजनकनंदिनि ॥ ४६ ॥ एवंविलपतातेनरामेणाऽमिततेजसा ॥ वनेवने चभ्रमतानेक्षिताजनकात्मजा ॥ ४७ ॥

जनार्तिहाऽपिकामार्तोजातएतादृशोमहामायाप्रभावइतिभावः ॥ ३४ ॥ तन्नि दाघवशात्तत्संतापवशादित्यर्थः ॥ संतापेनाऽपिश्यामवर्णत्वंकोपेनचास्यावदनंमषीवर्णमभूत्तदेत्यादौप्रसिद्धम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ हेनिर्लज्ज तेलिंगमद्यैवपतत्विवितिभृशंशप्तइतिपूर्वेणान्वयः ॥ पपा विति ॥ शिवएवेत्यर्थः ॥ इयंकथाशिवपुराणेस्पष्टा ॥ ३७ ॥ विष्णोःसर्वज्ञत्वंयद्यास्तितर्हितत्कुत्रगतामित्यनेनान्वयः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इत्थंसर्वदेवानांनानाविधादुर्दशामाययैवतत्तदनादिकर्मयोगेनकृतेत्याह किंब्रवीमीति ॥ एतेनाऽऽदौअध्यायारंभमध्येवाजनमेजयेनदेवादीनामित्थंदशाकिमितिजा
ताइतियच्छंकितंतस्यसर्वस्याप्युत्तरमिदमुक्तमितिविदितव्यम् ॥ तस्मादेतादृशानेकदुर्दशाप्रहाणायाऽऽदिशक्तिर्मायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीभगवतीसर्वप्रकारेणसर्वैराराध्येतिरहस्यम् ॥५१॥५२॥५३॥

शरण्यःसर्वलोकानांरामःकमललोचनः ॥ शरणंवानराणांसगतोमायाविमोहितः ॥ ४८ ॥ सहायान्वानरान्कृत्वाबबंधवरुणालयम् ॥ जघानरावणंवीरं
कुंभकर्णमहोदरम् ॥ ४९ ॥ आनीयचततःसीतांरामोदिव्यमकारयत् ॥ सर्वज्ञोऽपिहृतांमत्वारावणेनदुरात्मना ॥ ५० ॥ किंब्रवीमिमहाराजयोगमायाब
लंमहत् ॥ ययाविश्वमिदंसर्वंभ्रामितंभ्रमतेकिल ॥ ५१ ॥ एवंनानाऽवतारेऽत्रविष्णुःशापवशंगतः ॥ करोतिविविधाश्चेष्टादैवाधीनःसदैवहि ॥ ५२ ॥ त
वाऽहंकथयिष्यामिकृष्णस्याऽपिविचेष्टितम् ॥ प्रभवंमानुषेलोकेदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ ५३ ॥ कालिंदीपुलिनेरम्येह्यासीन्मधुवनंपुरा ॥ लवणोमधुपुत्र
स्तुतत्राऽसीद्दानवोवली ॥ ५४ ॥ द्विजानांदुःखदःपापोवरदानेनगर्वितः ॥ निहतोऽसौमहाभागलक्ष्मणस्याऽनुजेनवै ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नेनाथसंग्रामेतंनिह
त्यमदोत्कटम् ॥ वासितामथुरानामपुरीपरमशोभना ॥ ५६ ॥ सतत्रपुष्कराक्षौद्वौपुत्रौशत्रुनिषूदनः ॥ निवेश्यराज्येमतिमान्कालेप्राप्तेदिवंगतः ॥५७॥
सूर्यवंशक्षयेतांतुयादवाःप्रतिपेदिरे ॥ मथुरांमुक्तिदांराजन्ययातितनयाःपुरा ॥५८॥ शूरसेनाभिधःशूरस्तत्राभून्मेदिनीपतिः॥माथुराञ्छूरसेनांश्चबुभुजे
विषयान्नृप ॥५९॥ तत्रोत्पन्नःकश्यपांशःशापाच्चवरुणस्यवै ॥ वसुदेवोऽतिविख्यातःशूरसेनसुतस्तदा ॥ ६० ॥ वैश्यवृत्तिरतःसोऽभून्मृतेपितरिमाधवः ॥
उग्रसेनोबभूवाथकंसस्तस्याऽऽत्मजोमहान् ॥६१॥अदितिर्देवकीजातादेवकस्यसुतातदा ॥ शापाद्वैवरुणस्याऽथकश्यपाऽनुगताकिल ॥६२॥ दत्तासाव
सुदेवायदेवकेनमहात्मना॥विवाहेरचितेतत्रवागभूद्गगनेतदा ॥६३॥ कंसकंसमहाभागदेवकीगर्भसंभवः ॥ अष्टमस्तुसुतःश्रीमांस्तवहंताभविष्यति॥६४॥
तच्छ्रुत्वावचनंकंसोविस्मितोऽभून्महाबलः ॥ देववाचंतुतांमत्वासत्यांचिंतामवापसः ॥६५॥ किंकरोमीतिसंचिंत्यविमर्शमकरोत्तदा॥निहत्यैनांनमेमृत्यु
र्भवेदद्यैवसत्वरम् ॥६६॥ उपायोनान्यथाचास्मिन्कार्येमृत्युभयावहे ॥ इयंपितृष्वसापूज्याकथंहन्मीत्यचिंतयत् ॥६७॥ पुनर्विचारयामाससमरणंमेस्त्यहो
स्वसा ॥ पापेनाऽपिप्रकर्तव्यादेहरक्षाविपश्चिता ॥ ६८ ॥ प्रायश्चित्तेनपापस्यशुद्धिर्भवतिसर्वदा ॥ प्राणरक्षाप्रकर्तव्याबुधैरप्येनसातथा ॥ ६९ ॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ माधवोलक्ष्मीपतिः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ निहत्यैनांस्थितस्येतिशेषः ॥ ६६ ॥ इत्थं विमर्शंप्रथमतःकृत्वापुनर्विचारां
तरमकरोदित्याह इयंपितृष्वसेति ॥ ममपितुःस्थानीयाद्देवकादुत्पन्नाममस्वसाभगिन्यस्तीत्यर्थः ॥ शाकपार्थिवादित्वात्साधुत्वम् ॥ ६७ ॥ इतिद्वितीयविचारोत्तरंतृतीयविचारंपुनरकरोदित्याह
पुनरिति ॥ यतोमेमरणंस्वसाभगिनीयंभवति ततोऽवश्यंहंतव्यैवेतिशेषः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ भूतभाषितमात्रेणाकाशवाण्येत्यर्थः ॥ ७७ ॥ तवशत्रुणाऽस्यवसुदेवस्यवाशत्रुणांतर्हितेनेोदितेतिकुतोनस्यादित्यर्थः ॥ ७८ ॥ वसुदेवस्यगृहस्यवसुदेवपत्न्याः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ पितृष्वसेति ॥ पितृस्थानीयाद्देवकादुत्पन्नातवस्वसाभगिनीत्यर्थः ॥ पितृव्यभगिनीतिफलितम् ॥ मध्यमपदलोपीसमासः ॥ भवितव्यमिति॥ यद्येतत्पुत्र

विचिंत्यमनसाकंसःखड्गमादायसत्वरः ॥ जग्राहतांवरारोहांकेशेष्वाकृष्यपापकृत् ॥७०॥ कोशात्खड्गमुपाकृष्यहंतुकामोदुराशयः ॥ पश्यतांसर्वलोका
नांनवोढांतांचकर्षह॥७१॥हन्यमानांचतांदृष्ट्वाहाहाकारोमहानभूत्॥वसुदेवानुगावीरायुद्धायोद्यतकार्मुकाः॥७२॥मुंचमुंचेतिप्रोचुस्तंतेतदाद्भुतसाहसाः॥
कृपयामोचयामासुर्देवकींदेवमातरम्॥७३॥तद्युद्धमभवद्घोरंधीराणांचपरस्परम् ॥ वसुदेवसहायानांकंसेनचमहात्मना ॥७४॥वर्तमानेतथायुद्धेदारुणेलो
महर्षणे ॥ कंसंनिवारयामासुर्वृद्धायेयदुसत्तमाः ॥७५॥ पितृष्वसेयंतेवीरपूजनीयाचबालिशा ॥ नहंतव्यात्वयावीरविवाहोत्सवसंगमे ॥ ७६ ॥ स्त्रीहत्या
दुःसहावीरकीर्तिघ्नीपापकृत्तमा ॥ भूतभाषितमात्रेणनकर्तव्याविजानता ॥७७ ॥ अंतर्हितेनकेनाऽपिशत्रुणातवचाऽस्यवा ॥ उदितेतिकुतोनस्याद्वागन
र्थकरीविभो ॥७८॥ यशसस्तेविघातायवसुदेवगृहस्यच ॥ अरिणारचितावाणीगुणमायाविदानृप ॥७९॥ बिभेषिवीरस्त्वंभूत्वाभूतभाषितभाषया ॥ य
शोमूलविघातार्थमुपायस्त्वरिणाकृतः ॥८०॥ पितृष्वसानहंतव्याविवाहसमयेपुनः ॥ भवितव्यंमहाराजभवेच्चकथमन्यथा ॥ ८१ ॥ एवंतैर्बोध्यमानोसौ
निवृत्तोनाऽभवद्यदा ॥ तदातंवसुदेवोऽपिनीतिज्ञःप्रत्यभाषत ॥८२॥ कंससत्यंब्रवीम्यद्यसत्याधारंजगत्त्रयम् ॥ दास्यामिदेवकीपुत्रानुत्पन्नांस्तवसर्वशः॥
॥८३॥ जातंजातंसुतंतुभ्यंनदास्यामियादिप्रभो ॥ कुंभीपाकेतदाघोरेपतंतुममपूर्वजाः ॥ ८४॥ श्रुत्वाऽथवचनंसत्यंपौरवायेपुरःस्थिताः ॥ ऊचुस्तेत्वरि
ताःकंसंसाधुसाधुपुनःपुनः ॥८५॥ नमिथ्याभाषतेक्वाऽपिवसुदेवोमहामनाः ॥ केशंमुंचमहाभागस्त्रीहत्यापातकंतथा ॥ ८६ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंप्रबो
धितःकंसोयदुवृद्धैर्महात्मभिः॥क्रोधंत्यक्त्वास्थितस्तत्रसत्यवाक्याऽनुमोदितः॥ ततोदुंदुभयोनेदुर्वादित्राणिचसस्वनुः ॥८७॥"जयशब्दस्तुसर्वेषामुत्पन्न
स्तत्रसंसदि"॥प्रसाद्यकंसंप्रतिमोच्यदेवकींमहायशाःशूरसुतस्तदानीम् ॥ जगामगेहंस्वजनानुवृत्तोनवोढयावीतभयस्तरस्वी ॥ ८८ ॥ इतिश्रीदेवीभा
गवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ अथकालेतुसंप्राप्तेदेवकीदेवरूपिणी ॥ गर्भंदधारविधिवद्वसुदेवेनसंगता ॥ १ ॥
पूर्णेऽथदशमेमासेसुषुवेसुतमुत्तमम् ॥ रूपावयवसंपन्नंदेवकीप्रथमंयदा ॥ २ ॥

सकाशात्तववधोदैवेननिश्चितःस्यात्तदाऽस्यावधेनकिंभविष्यतिकेनापिप्रका रेणतववधोभविष्यत्येव नहिभवितव्यंक्वचिदन्यथाभवतीत्यर्थः ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतति० चतुर्थस्कंधे विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ अर्धाधिकैश्चतुष्पंचाशद्भिःश्लोकैरनंतरम् ॥ देवकीतनयान्सप्तजघानेतिकथोच्यते ॥ १ ॥ विवाहोत्तरंगृहागमनेजातेऽनंतरंजातंवृत्तमाह अथेति ॥ वसुदेवेनसंगतामिथुनीभावंप्राप्ता ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ वरोरुसमयामिति ॥ हेमहाभागेमयाशपथेनयदात्वंमोचिता तदामयाकृतंस्वसुतार्पणेसमयंपणंजानासीत्यन्वयः ॥ ४ ॥ ततःकिमितिचेत्तत्राऽऽह इमंपुत्रमिति ॥ हेसुकेशांतेशोभनकेशांते ततःपणसत्यतायै इमंपुत्रंतेभ्रातृसूनवे त्वत्पितृभ्रातुरुग्रसेनस्यसूनवे पुत्रायकंसायदास्यामीत्यर्थः ॥ नन्वेतत्त्वयादयालुनाकथंक्रियतइतिचेत्तत्राऽऽह विचित्रकर्मणामिति ॥५॥ ६ ॥ प्रारब्धकर्माधीनत्वान्मयैतत्क्रियतइत्यभिप्रायः ॥ ७ ॥ तत्रदैवंदेवकीशंकते तीर्थैरिति ॥ यथातीर्थादिसेवनैरन्यत्पातकंनश्यतितथाप्रारब्धमपिनक्षयंयातिकिमित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥१०॥ यदितदुक्तप्रायश्चित्तैःप्रारब्धंननश्यतितदातेकिंविगीतवचनामिथ्यावचनाःसंतीत्यर्थः ॥११॥ १२॥ यदिप्रारब्धाधीनमेवसर्वंतदाआयुर्वेदमंत्रशास्त्रोक्ताउपायामिथ्यैवस्युः ॥ प्रारब्धानुकूलताभावेतैःकार्यस्याऽजायमानत्वात्

तदाऽऽहवसुदेवस्तांसत्यवाक्यानुमोदितः ॥ भावित्वाच्चमहाभागोदेवकींदेवमातरम् ॥ ३ ॥ वरोरुसमयंमेत्वंजानासिस्वसुतार्पणे ॥ मोचितात्वंमहाभागे
शपथेनमयातदा ॥४॥ इमंपुत्रंसुकेशांतिदास्यामिभ्रातृसूनवे॥"खलेकंसेविनाशार्थंदैवेकिंवाकरिष्यसि"॥ विचित्रकर्मणांपाकोदुर्ज्ञेयोह्यकृतात्मभिः ॥५॥
सर्वेषांकिलजीवानांकालपाशानुवर्तिनाम् ॥ भोक्तव्यंस्वकृतंकर्मशुभंवायदिवाऽशुभम्॥६॥प्रारब्धंसर्वथैवाऽत्रजीवस्यविधिनिर्मितम् ॥ देवक्युवाच॥स्वा
मिन्पूर्वकृतंकर्मभोक्तव्यंसर्वथानृभिः ॥७॥ तीर्थैस्तपोभिर्दानैर्वाकिंनयातिक्षयंहितत् ॥ लिखितोधर्मशास्त्रेषुप्रायश्चित्तविधिर्नृप ॥८॥ पूर्वार्जितानांपापा
नांविनाशायमहात्मभिः ॥ ब्रह्महाहेमहारीचसुरापोगुरुतल्पगः ॥९॥ द्वादशाब्दव्रतेचीर्णेशुद्धिंयातियतस्ततः ॥ मन्वादिभिर्यथोद्दिष्टंप्रायश्चित्तंविधानतः
॥१०॥ तथाकृत्वानरःपापान्मुच्यतेवानवाऽनघ ॥ विगीतवचनास्तेकिंमुनयस्तत्त्वदर्शिनः ॥११॥ याज्ञवल्क्यादयःसर्वेधर्मशास्त्रप्रवर्तकाः॥ भवितव्यंभ
वत्येवयद्येवंनिश्चयःप्रभो ॥१२॥ आयुर्वेदःसमिथ्यैवमंत्रवादास्तथाऽखिलाः ॥ उद्यमस्तुवृथासर्वमेवंचेद्दैवनिर्मितम्॥१३॥भवितव्यंभवत्येवप्रवृत्तिस्तुनि
रर्थिका ॥ अग्निष्टोमादिकंव्यर्थंनियतंस्वर्गसाधनम् ॥१४॥ यदातदाप्रमाणंहिवृथैवपरिभाषितम्॥ वितथेतत्प्रमाणेतुधर्मोच्छेदःकुतोनहि॥१५॥ उद्यमेच
कृतेसिद्धिःप्रत्यक्षेणैवसाध्यते ॥ तस्मादत्रप्रकर्तव्यःप्रपंचश्चित्तकल्पितः ॥१६॥ यथायंबालकःक्षेमंप्राप्नोतिममपुत्रकः ॥ मिथ्यायदिप्रकर्तव्यंवचनंशुभ
मिच्छता ॥ १७ ॥ नतत्रदूषणंकिंचित्प्रवदंतिमनीषिणः ॥ वसुदेवउवाच ॥ निशामयमहाभागेसत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ १८ ॥

सतिचानुकूलेप्रारब्धेतेनैवकार्यसिद्धौतेषामुपयोगाभावादितिभावः॥ किंचैवंपूर्वोक्तप्रकारेणसर्वंदैवनिर्मितंप्रारब्धनिर्मितंचेत्सर्वोप्युद्यमोवृथैवस्यादित्याह उद्यमस्त्विति॥१३॥१४॥ किंचप्रारब्धप्राबल्ये स्वीक्रियमाणेप्रमाणंवेदरूपंपरमेश्वरेणवृथैवपरिभाषितंस्यात्पूर्वोक्तयुक्त्याप्रारब्धप्रातिकूल्येतेनवेदोक्तानुष्ठानेनफलाजननात्तदानुकूल्येतेनैवप्रजननात्तस्योपयोगाभावादित्याह यदातदेति ॥ यदावेदस्यमिथ्यार्थवादित्वंतदाधर्मोच्छेदएवकुतोनस्यादित्याह वितथेइति ॥ १५ ॥ तस्मादुद्योगएवप्रधानोयतउद्योगेनैवासिद्धिर्घटादेःसस्यादेश्चदृश्यते ॥ नहिकुलालादयोहित्वोद्योगंप्रारब्धमेवाऽऽश्रित्य तिष्ठंतोघटादिसिद्धिंप्राप्नुवंतीत्याह उद्यमेचकृतइति ॥ तस्मादिति॥यतउद्योगःप्रधानस्तस्मादत्रचित्तकल्पितःकश्चनप्रपंचउपायःकर्तव्यइत्यर्थः ॥१६॥ननुमयामिथ्याकथंकृत्वापुत्रःसंरक्षणीयइतिचेत्त त्राह मिथ्येति ॥ यदिशब्दोप्यर्थकोनिपातानामनेकार्थत्वात् ॥ तथाचशुभंजीवरक्षणादिरूपमिच्छतापुरुषेणमिथ्यापिकर्तव्यमित्यर्थः ॥ जीवरक्षणार्थंमिथ्यावदनेपिदोषाभावइतिभावः ॥१७॥१८॥

यदुक्तमुद्योगः प्रधानइतितन्नसंभवति ॥ सर्वसामग्रीसमवधानेपिपुत्राद्युत्पत्त्यदर्शनात् ॥ तस्माद्दैवंप्रारब्धमेवमुख्यंफलसिद्धिंप्रति उद्योगस्तुसहायभूतएवसर्वत्रेत्याह उद्यमस्तुप्रकर्तव्यइति ॥ यदुक्तंप्राय श्चित्तादिनाप्रारब्धंनंक्ष्यतिवाननंक्ष्यतीतितत्राह त्रिविधानीहेति ॥ १९ ॥ संचितानीति ॥ एकासंचितकोटिरेकाप्रारब्धकोटिरेकावर्त्तमानकोटिरित्यर्थः ॥ २० ॥ कर्मणांस्त्रीकारेफलंजीवानामुच्चावचगतिरू पमस्तीत्याह बीजभूतानीति ॥ २१ ॥ तदेवविशदयति पूर्वदेहमिति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कर्मभिरितिसंचितेभ्यःकर्मभ्यःपृथक्कृतैःपक्वैःकर्मभिरित्यर्थः ॥ २५ ॥ तंकालंतस्मिँल्लिंगदेहाविर्भावकालेइत्यर्थः ॥ योजय

उद्यमःखलुकर्तव्यःफलंदैववशानुगम् ॥ त्रिविधानीहकर्माणिसंसारेत्रपुराविदः ॥ १९ ॥ प्रवदंतीहजीवानांपुराणेष्वागमेषुच ॥ संचितानिचजीर्णानिप्रारब्धा निसुमध्यमे ॥ २० ॥ वर्तमानानिवामोरुत्रिविधानीहदेहिनाम् ॥ शुभाऽशुभानिकर्माणिबीजभूतानियानिच ॥ २१ ॥ बहुजन्मसमुत्थानिकालेतिष्ठंतिस र्वथा ॥ पूर्वदेहंपरित्यज्यजीवःकर्मवशानुगः ॥ २२ ॥ स्वर्गंवानरकंवाऽपिप्राप्नोतिस्वकृतेनवै ॥ दिव्यंदेहंचसंप्राप्ययातनादेहमर्थजम् ॥ २३ ॥ भुनक्तिवि विधान्भोगान्स्वर्गेवानरकेऽथवा ॥ भोगांतेचयदोत्पत्तेःसमयस्तस्यजायते ॥ २४ ॥ लिंगदेहेनसहितंजायतेजीवसंज्ञितम् ॥ तदैवसंचितेभ्यश्चकर्मभ्यःक र्मभिःपुनः ॥ २५ ॥ योजयत्येवतंकालंकर्माणिप्राकृतानिच ॥ देहेनानेनभाव्यानिशुभानिचाऽशुभानिच ॥ २६ ॥ प्रारब्धानिचजीवेनभोक्तव्यानिसु लोचने ॥ प्रायश्चित्तेननश्यंतिवर्तमानानिभामिनि ॥ २७ ॥ संचितानितथैवाऽऽशुयथार्थविहितेनच ॥ प्रारब्धकर्मणांभोगात्संक्षयोनान्यथाभवेत् ॥ २८ ॥ तेनायंतेकुमारोवैदेयःकंसायसर्वथा ॥ नमिथ्यावचनंमेऽस्तिलोकनिंदाऽभिदूषितम् ॥ २९ ॥ अनित्येऽस्मिंस्तुसंसारेधर्मसारेमहात्मनाम् ॥ दैवाधीनंहिस र्वेषांमरणंजननंतथा ॥ ३० ॥ तस्माच्छोकोनकर्तव्योदेहिनाहिनिरर्थकः ॥ सत्यंयस्यगतंकांतेवृथातस्यैवजीवितम् ॥ ३१ ॥ इहलोकोगतोयस्मात्पर लोकःकुतस्ततः ॥ अतोदेहिसुतंसुभ्रुकंसायप्रददाम्यहम् ॥ ३२ ॥ सत्यसंस्तरणादेविशुभमग्रेभविष्यति ॥ कर्तव्यंसुकृतंपुंभिःसुखेदुःखेसतिप्रिये ॥ ३३ ॥ "सत्यसंरक्षणादेविशुभमेवभविष्यति" ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तवतिकांतेसादेवकीशोकसंयुता ॥ ददौपुत्रंप्रसूतंचवेपमानामनस्विनी ॥ ३४ ॥ वसुदे वोपिधर्मात्माआदायस्वसुतंशिशुम् ॥ जगामकंससदनंमार्गेलोकैरभिष्टुतः ॥ ३५ ॥ लोकाऊचुः ॥ पश्यंतुवसुदेवंभोलोकाएवंमनस्विनम् ॥ स्ववाक्यम नुरुध्यैववालमादाययात्यसौ ॥ ३६ ॥ मृत्यवेदातुकामोऽयसत्यवागनसूयकः ॥ सफलंजीवितंचाऽस्यधर्मपश्यंतुचाऽद्भुतम् ॥ ३७ ॥

त्यर्थात्परमेश्वरः ॥ अतःकर्माणिप्राकृतानिसंचितानितथादेहेनानेनभाव्यानिवर्तमानानिचेत्यर्थः ॥ २६ ॥ तथाप्रारब्धानिचजीवेनत्रिविधानिभोक्तव्यान्येवेत्यर्थः ॥ प्रायश्चित्तेननतुसर्वाणिननश्यंतिकिंतुका निचिदेवेत्याह प्रायश्चित्तेनेति ॥ २७ ॥ प्रारब्धानांतुभोगादेवक्षयइत्याह प्रारब्धेति ॥ २८ ॥ तेनेति ॥ यतस्तस्यभोगेनैवक्षयस्तेनहेतुनातत्प्रारब्धक्षयायकुमारःकंसायसर्वथादेयइत्यर्थः ॥ यत्त्वयोक्तंजीवरक्षार्थं मिथ्याऽपिवक्तव्यमिति तत्परकीयविषयेजीवरक्षार्थंवक्तव्यंनस्वीयजीवरक्षार्थम् ॥ अन्यथास्वरक्षार्थंसर्वोऽपिमिथ्यावदतीतिकोऽपिसत्यत्यागेनदोषवान्नस्यात्तस्मान्नस्वकीयविषयेममवचनंमिथ्या स्तीत्याह नमिथ्येति ॥ लोकनिंदयाऽभिदूषितंवचनमित्यन्वयः ॥ २९ ॥ इत्थंतस्याः शंकानिरासंकृत्वातदनुमत्यर्थंतांबोधयतिअनित्यइति ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ क्षेमंव्याहृतवानिति ॥ अयंबालोगृहंगच्छत्वितिक्षेमंकल्याणकरंवाक्यंनृपःकंसोव्याहृतवान्कथितवानित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५॥४६ ॥ ४७ ॥ हेमप

यःपुत्रंयातिकंसायदातुंकालात्मनेऽपिहि ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंस्तूयमानस्तुप्राप्तःकंसालयंनृप ॥ ३८ ॥ ददावस्मैकुमारंतंजातमात्रममानुषम् ॥ कंसो
पिविस्मयंप्राप्तोदृष्ट्वाधैर्यंमहात्मनः ॥ ३९ ॥ गृहीत्वाबालकंप्राहस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ धन्यस्त्वंशूरपुत्राऽद्यज्ञातःपुत्रसमर्पणात् ॥ ४० ॥ ममम़ृत्युर्नचायं
वैगिराप्रोक्तस्तुचाऽष्टमः ॥ नहंतव्योमयाकामंबालोऽयंयातुतेगृहम् ॥ ४१ ॥ अष्टमस्तुप्रदातव्यस्त्वयापुत्रोमहामते ॥ इत्युक्त्वावसुदेवायददावाशुख
लःशिशुम् ॥ ४२ ॥ गच्छत्वयंगृहेबालःक्षेमंव्याहृतवान्नृपः ॥ तमादायतदाशौरिर्जगामस्वगृहंमुदा ॥४३॥ कंसोऽपिसचिवानाऽऽहवृथाकिंघातयेशिशुम्॥
अष्टमादेवकीपुत्रान्ममम़ृत्युरुदाहृतः ॥ ४४ ॥ अतःकिंप्रथमंबालंहत्वापापंकरोम्यहम्॥ साधुसाध्वितितेप्युक्त्वासंस्थितामंत्रिसत्तमाः ॥४५ ॥ विसर्जि
तास्तुकंसेनजग्मुस्तेस्वगृहान्प्रति ॥ गतेषुतेषुसंप्राप्तोनारदोमुनिसत्तमः ॥ ४६ ॥ अभ्युत्थानाऽर्घ्यपाद्यादिचकारोग्रसुतस्तदा ॥ पप्रच्छकुशलंराजात
त्राऽऽगमनकारणम् ॥ ४७ ॥ नारदस्तंतदोवाचस्मितपूर्वमिदंवचः ॥ कंसकंसमहाभागगतोऽहंहेमपर्वतम् ॥ ४८ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवामंत्रंचक्रुःसमाहि
ताः ॥ देवक्यांवसुदेवस्यभार्यायांसुरसत्तमः ॥ ४९ ॥ वधार्थंतवविष्णुश्चजन्मचाऽत्रकरिष्यति ॥ तत्कथंनहतःपुत्रस्त्वयानीतिंविजानता ॥ ५० ॥ कंस
उवाच ॥ अष्टमंचहनिष्येऽहंमृत्युंमेदेवभाषितम् ॥ नारदउवाच ॥ नजानासिनृपश्रेष्ठराजनीतिंशुभाऽशुभम् ॥ ५१ ॥ मायाबलंचदेवानांनत्वंवेत्सिवदा
मिकिम् ॥ रिपुरल्पोपिशूरेणनोपेक्ष्यःशुभमिच्छता ॥ ५२ ॥ संमेलनक्रियायांतुसर्वेतेह्यष्टमाःस्मृताः ॥ मूर्खत्वमरिसंत्यागःकृतोऽयंजानतात्वया ॥५३॥
इत्युक्त्वाऽऽशुगतःश्रीमान्नारदोदेवदर्शनः ॥ गतेऽथनारदेकंसःसमाहूयाऽथबालकम् ॥ ५४ ॥ पाषाणेपोथयामाससुखंप्रापचमंदधीः ॥ ॥ इतिश्रीदे०भ०
च०एकविंशोध्यायः ॥२१ ॥ जनमेजयउवाच ॥ किंकृतंपातकंतेनबालकेनपितामह ॥ योजातमात्रोनिहतस्तथातेनदुरात्मना ॥ १ ॥ नारदोपिमुनिश्रे
ष्ठोज्ञानवान्धर्मतत्परः ॥ कथमेवंविधंपापंकृतवान्ब्रह्मवित्तमः ॥ २ ॥ कर्ताकारयितापापेतुल्यपापौस्मृतौबुधैः ॥ सकथंप्रेरयामाससमुनिःकंसंखलंतदा ॥
॥ ३ ॥ संशयोऽयंमहान्मेत्रब्रूहिसर्वंसविस्तरम् ॥ येनकर्मविपाकेनबालकोनिधनंगतः ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ नारदःकौतुकप्रेक्षीसर्वदाकलहप्रियः ॥ देव
कार्यार्थमागत्यसर्वमेतच्चकारह ॥ ५ ॥ नमिथ्याभाषणेबुद्धिर्मुनेस्तस्यकदाचन ॥ सत्यवक्तासुराणांसकर्तव्येनिरतःशुचिः ॥ ६ ॥

र्वतंसुमेरुम् ॥ ४८ ॥४९॥५० ॥५१॥५२॥ संमेलनेति ॥ यदातेवैकत्रमिलितास्तदासर्वेपरस्परापेक्षयाअष्टमाएवेत्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥इतिश्रीदेवीभा०चतुर्थस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥
॥ २१ ॥ ॥ द्व्यधिकेश्चैवपंचाशत्पद्यैरथधरातले ॥ केषामंशैर्नृपाजातास्तदेतत्सम्यगुच्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायकथांश्रुत्वाजनमेजयःपृच्छति किंकृतमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥१७॥१८॥वरेणहेतुनेत्यर्थः॥युष्माभिर्हापितइति ॥
॥७॥८॥९॥१०॥ अवतारेपरेद्वितीयेजन्मनीत्यर्थः॥ज्ञानसंयुक्ताइतिदैत्यस्वभावंत्यक्त्वाज्ञानयुक्ताजाताइत्यर्थः॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥ भुविषड्गर्भाभवतेतिद्वि
यतोयुष्माभिर्मयिस्नेहोहापितस्त्यक्तोमदाराधनंविहायमच्छत्रोर्ब्रह्मणोमहदाराधनंकुर्वद्भिस्ततोयुष्मांञ्छत्रुभूतांस्त्यजामीत्यर्थः ॥ १९ ॥ यूयमिति पातालेव्रजंत्वित्येकःशापः ॥

षड्गर्भाःशापयोगेनसंभूयमरणंगताः ॥७॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितेषांशापस्यकारणम्॥स्वायंभुवेंऽतरेपुत्राम
रीचेःषण्महाबलाः ॥ ८ ॥ ऊर्णायांचैवभार्यायामासन्धर्मविचक्षणाः ॥ ब्रह्माणंजहसुर्वीक्ष्यसुतांयभितुमुद्यतम् ॥ ९ ॥ शशापतांस्तदाब्रह्मादैत्ययोर्निवि
शंत्वधः ॥ कालनेमिसुताजातास्तेषड्गर्भाविशांपते ॥ १० ॥ अवतारेपरेतेतुहिरण्यकशिपोःसुताः ॥ जातास्तेज्ञानसंयुक्ताःपूर्वशापभयान्नृप ॥११॥ त
स्मिञ्जन्मनिशांताश्चतपश्चक्रुःसमाहिताः ॥ तेषांप्रीतोऽभवद्ब्रह्माषड्गर्भाणांवरान्ददौ ॥ १२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शप्तायूयंमयापूर्वंक्रोधयुक्तेनपुत्रकाः ॥ तुष्टो
ऽस्मिवोमहाभागाब्रुवंतुवांछितंवरम् ॥ १३ ॥ व्यासउवाच ॥ तेतुश्रुत्वावचस्तस्यब्रह्मणःप्रीतमानसाः ॥ ब्रह्माणमब्रुवन्कामंसर्वेकार्यार्थतत्पराः ॥ १४ ॥
गर्भाऊचुः ॥ पितामहाद्यतुष्टोऽसिदेहिनोवांछितंवरम् ॥ अवध्यादेवतैःसर्वैर्मानवैश्चमहोरगैः ॥ १५ ॥ गंधर्वसिद्धपतिभिर्वधोमाभूत्पितामह ॥ व्या
सउवाच ॥ तानुवाचततोब्रह्मासर्वमेतद्भविष्यति ॥ १६ ॥ गच्छंतुवोमहाभागाःसत्यमेवनसंशयः ॥ दत्त्वावरंततोब्रह्मामुदितास्तेतदाऽभवन् ॥१७॥ हि
रण्यकशिपुःक्रुद्धस्तानुवाचकुरूद्वह ॥ यस्माद्विहायमांपुत्रास्तोषितोवैपितामहः ॥ १८ ॥ वरेणप्रार्थितोऽत्यर्थंबलवंतोयतोऽभवन् ॥ युष्माभिर्हापितःस्ने
हस्ततोयुष्मांस्त्यजाम्यहम् ॥ १९ ॥ यूयंव्रजंतुपातालेषड्गर्भाविश्रुताभुवि ॥ पातालेनिद्रयाविष्टास्तिष्ठंतुबहुवत्सरान् ॥२०॥ ततस्तुदेवकीगर्भेवर्षेवर्षे
पुनःपुनः ॥ पितावःकालनेमिस्तुतत्रकंसोभविष्यति ॥२१॥ सएवजातमात्रान्वोवधिष्यतिसुदारुणः ॥ व्यासउवाच ॥ एवंशप्तास्तदातेनगर्भेजातान्पुनः
पुनः ॥ २२ ॥ जघानदेवकीपुत्रान्षड्गर्भाञ्छापनोदितः ॥ शेषांशःसप्तमस्तत्रदेवकीगर्भसंस्थितः ॥२३॥ विस्रंसितश्चगर्भोऽसौयोगेनयोगमायया ॥नीत
श्चरोहिणीगर्भेकृत्वासंकर्षणंबलात् ॥ २४ ॥ पतितःपंचमेमासिलोकख्यातिंगतस्तदा ॥ कंसोऽपिज्ञातवांस्तत्रदेवकीगर्भपातनम् ॥ २५ ॥ मुदंप्रापसदु
ष्टात्माश्रुत्वावार्तांसुखावहाम् ॥ अष्टमेदेवकीगर्भेभगवान्सात्वतांपतिः ॥ २६ ॥ उवासदेवकार्यार्थंभाराऽवतरणायच ॥ राजोवाच ॥ वसुदेवःकश्यपांशः
शेषांशश्चतदाऽभवत् ॥ २७ ॥ हरेरंशस्तथाप्रोक्तोभवतामुनिसत्तम ॥ अन्येचयेंऽशादेवानांतत्रजातास्तुतान्वद ॥ २८ ॥

तीयः ॥ तस्यैवव्याख्यानंपातालेइति
॥२०॥भुविकस्यागर्भेजन्मेतिचेत्तत्राह ततस्त्विति ॥ पितावइति प्राग्जन्मस्थइत्यर्थः॥२१॥२२॥ जघानेति ॥ ब्रह्मणादत्तमवध्यत्वंतुहिरण्यकशिपुशापोत्तरंनक्षत्ररूपेणतेषामवस्थानरूपंपुराणांतरेषू
क्तमितिबोध्यम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ पतितइति॥गर्भइतिशेषः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ विष्णुशेषकश्यपावतारान्राजाश्रुत्वाअन्यदेवांशावतारबुभुत्सया पृच्छति अन्येचयेंऽशादेवानामिति ॥ २८ ॥

॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥ तत्सुतोऽश्वत्थामा ॥ ३४ ॥ आगमेपुराणशास्त्रेपुगंधर्वपतिराख्यातइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ हंसनामाअरिष्टस्यअरिष्टनेमिदैत्यस्यसुतःपुत्रोधृतराष्ट्रइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ तथा

भाराऽवतरणार्थंवैक्षितेःप्रार्थनयाऽनघ ॥ व्यासउवाच ॥ सुराणामसुराणांचयेयेंऽशाभुविविश्रुताः ॥२९॥ तानहंसंप्रवक्ष्यामिसंक्षेपेणशृणुष्वतान् ॥वसुदेवः
कश्यपांशोदेवकीचतथाऽदितिः ॥३०॥ बलदेवस्त्वनंतांशोवर्तमानेषुतेषुच ॥ योऽसौधर्मसुतःश्रीमान्नारायणइतिश्रुतः ॥३१॥ तस्यांशोवासुदेवस्तुविद्य
मानेमुनौतदा ॥ नरस्तस्यानुजोयस्तुतस्यांशोऽर्जुनएवच॥३२॥युधिष्ठिरस्तुधर्मांशोवाय्वंशोभीमइत्युत ॥ अश्विन्यंशौततःप्रोक्तौमाद्रीपुत्रौमहाबलौ ॥
॥ ३३ ॥ सूर्यांशःकर्णआख्यातोधर्मांशोविदुरःस्मृतः॥द्रोणोबृहस्पतेरंशस्तत्सुतस्तुशिवांशजः ॥३४॥ समुद्रःशंतनुःप्रोक्तोगंगाभार्यामताबुधैः॥देवकस्तु
समाख्यातोगंधर्वपतिरागमे ॥ ३५ ॥ वसुर्भीष्मोविराटस्तुमरुद्गणइतिस्मृतः ॥ अरिष्टस्यसुतोहंसोधृतराष्ट्रःप्रकीर्तितः॥३६॥मरुद्गणःकृपःप्रोक्तःकृतवर्मा
तथापरः ॥ दुर्योधनःकलेरंशःशकुनिंविद्धिद्वापरम् ॥३७॥ सोमपुत्रःसुवर्चाख्यःसोमप्ररुरुदाहृतः॥पावकांशोधृष्टद्युम्नःशिखंडीराक्षसस्तथा॥३८॥सनत्कु
मारस्यांशस्तुप्रद्युम्नःपरिकीर्तितः ॥ द्रुपदोवरुणस्यांशोद्रौपदीचरमांशजा॥३९॥द्रौपदीतनयाःपंचविश्वेदेवांशजाःस्मृताः ॥ कुंतिःसिद्धिर्धृतिर्माद्रीमति
र्गांधारराजजा ॥४०॥ कृष्णपत्न्यस्तथासर्वादेववारांगनाःस्मृताः॥ राजानश्चतथासर्वेअसुराःशक्रनोदिताः ॥४१ ॥ हिरण्यकशिपोरंशःशिशुपालउदाहृ
तः ॥ विप्रचित्तिर्जरासंधःशल्यःप्रह्लादइत्यपि ॥४२॥ कालनेमिस्तथाकंसःकेशीहयशिरास्तथा॥अरिष्टोबलिपुत्रस्तुककुद्मीगोकुलेहतः ॥४३ ॥ अनुह्रा
दोधृष्टकेतुर्भगदत्तोऽथबाष्कलः ॥ लंबःप्रलंबसंजातःखरोऽसौधेनुकोऽभवत्॥४४॥वाराहश्चकिशोरश्चदैत्यौपरमदारुणौ ॥ मल्लौतावेवसंजातौख्यातौचा
णूरमुष्टिकौ॥४५॥ दितिपुत्रस्तथाऽरिष्टोगजःकुवलयाभिधः॥बलिपुत्रीबकीख्याताबकस्तदनुजःस्मृतः॥४६॥यमोरुद्रस्तथाकामःक्रोधश्चैवचतुर्थकः॥ ते
षामंशैस्तुसंजातोद्रोणपुत्रोमहाबलः॥४७॥अंशावतरणेपूर्वंदैतेयाराक्षसास्तथा ॥जाताःसर्वेऽसुरांशास्तेक्षितिभारावतारणे॥४८॥एतेषांकथितंराजन्नंशाव
तरणंनृप॥सुराणांचासुराणांचपुराणेषुप्रकीर्तितम् ॥४९॥ यदाब्रह्मादयोदेवाःप्रार्थनार्थंहरिंगताः॥हरिणाचतदादत्तौकेशौखलुसिताऽसितौ ॥५०॥ श्यामव
र्णस्ततःकृष्णःश्वेतःसंकर्षणस्तथा॥भारावतरणार्थंतौजातौदेवांशसंभवौ ॥ ५१ ॥ अंशावतरणंचैतच्छृणोतिभक्तिभावतः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोमोदते
स्वजनैर्वृतः ॥५२॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेद्वाविंशोध्यायः॥२२॥ परइति॥मरुद्गणइत्यर्थः॥ ३७॥सोमप्ररुर्यादवः ॥ ३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥अनु
ह्रादोदैत्यः॥लंबोदैत्यः ॥४४॥४५॥ ४६ ॥ द्रोणपुत्रइति॥नकेवलंपूर्वमुक्तंशिवांशजएवेतिमंतव्यंकिंतुचतुर्णामयमंशइतिभावः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ सिताऽसिताविति ॥ तथाचकृष्णःपूर्वोक्त
रीत्यानारायणस्याऽसितकेशस्यचावतारःबलरामस्तुशेषस्यसितकेशस्यचाऽवतारःअर्जुनस्तुनरस्यैव ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेचतुर्थस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

नारदस्यवचनान्मरणंस्वंवि
अर्धाधिकैर्द्विपंचाशत्पद्यैर्जन्मनिरूपणम् ॥ वासुदेवस्यतल्लीलाःकीर्त्यंतेचततःपरम् ॥ १ ॥ हतेषुषट्स्विति ॥ औग्रसेनिनाकंसेन ॥ सप्तमेचगर्भेपतितेसति ॥ १ ॥ नारदस्यवचनान्मरणंस्वंवि
चिंतयत्रित्यन्वयः ॥ २ ॥ समयइति ॥ अवतारकालप्राप्तिसमयइत्यर्थः ॥ अंशेनवसुदेवेभक्षितान्नद्वाराऽऽगत्यतदनंतरंयथाक्रमंवीर्यद्वारादेवकीगर्भेप्रवेशमकरोदित्यर्थः ॥ ३॥ यथेच्छयास्वेच्छ
यानतुपरेच्छयेत्यर्थः ॥ तस्याभगवत्याःस्वतंत्रत्वात् ॥ ४ ॥ ५ ॥ रक्षार्थंतस्याइतिशेषः ॥ ६ ॥ पुत्रोत्पत्तिंचसंचिंत्येति ॥ कामिन्याःप्रेमतंतुनियंत्रितोबद्धःस्वस्यपुत्रोत्पत्तिंसंचिंत्यस्वस्य

व्यासउवाच ॥ हतेषुषट्सुपुत्रेषुदेवक्याऔग्रसेनिना ॥ सप्तमेपतितेगर्भेवचनान्नारदस्यच ॥१॥ अष्टमस्यचगर्भस्यरक्षणार्थमतंद्रितः॥प्रयत्नमकरोद्राजाम
रणंस्वंविचिंतयन् ॥ २ ॥ समयेदेवकीगर्भेप्रवेशमकरोद्धरिः ॥ अंशेनवसुदेवेतुसमागत्ययथाक्रमम् ॥३॥ तदेयंयोगमायाचयशोदायांयथेच्छया॥प्रवेशम
करोद्देवीदेवकार्यार्थसिद्धये ॥४॥ रोहिण्यास्तनयोरामोगोकुलेसमजायत ॥ यतःकंसभयोद्विग्नासंस्थितासाचकामिनी ॥५॥ कारागारेततःकंसोदेवकींदेव
संस्तुताम् ॥ स्थापयामासरक्षार्थंसेवकान्समकल्पयत् ॥६॥वसुदेवस्तुकामिन्याःप्रेमतंतुनियंत्रितः ॥ पुत्रोत्पत्तिंचसंचिंत्यप्रविष्टःसहभार्यया ॥७॥देवकी
गर्भगोविष्णुर्देवकार्यार्थसिद्धये ॥ संस्तुतोऽमरसंघैश्चव्यवर्धतयथाक्रमम् ॥८॥संजातेदशमेतत्रमासेऽथश्रावणेशुभे ॥ प्राजापत्यर्क्षसंयुक्तेकृष्णपक्षेऽष्टमीदि
ने ॥९॥ कंसस्तुदानवान्सर्वानुवाचभयविह्वलः ॥ रक्षणीयाभवद्भिश्चदेवकीगर्भमंदिरे ॥ १० ॥ अष्टमोदेवकीगर्भःशत्रुर्मेप्रभविष्यति ॥ रक्षणीयःप्रयत्नेनमृ
त्युरूपःसबालकः ॥११॥ हत्वैनंबालकंदैत्याःसुखंस्वप्स्यामिमंदिरे ॥ निवृत्तिवर्जितेदुःखेनाशितेचाऽष्टमेसुते ॥१२॥ खड्गप्रासधराःसर्वेतिष्ठंतुधृतकार्मु
काः ॥ निद्रातंद्राविहीनाश्चसर्वत्रनिहितेक्षणाः ॥ १३ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्यादिश्याऽसुरगणान्कृशोऽतिभयविह्वलः ॥ मंदिरंस्वंजगामाऽऽशुनलेभेदान
वःसुखम् ॥१४॥ निशीथेदेवकीतत्रवसुदेवमुवाचह ॥ किंकरोमिमहाराजप्रसवावसरोमम ॥ १५ ॥ बहवोरक्षपालाश्चतिष्ठंत्यत्रभयानकाः ॥ नंदपत्न्या
मयासार्धंकृतोऽस्तिसमयःपुरा ॥१६॥ प्रेषितव्यस्त्वयापुत्रोमंदिरेममभामिनि ॥ पालयिष्याम्यहंतत्रतवाऽतिमनसाकिल ॥१७॥ अपत्यंतेप्रदास्यामिकं
सस्यप्रत्ययायवै ॥ किंकर्तव्यंप्रभोचाऽद्यविषमेसमुपस्थिते ॥ १८ ॥ व्यत्ययःसंततेःशौरेकथंकर्तुंक्षमोभवेः ॥ दूरेतिष्ठस्वकांताऽद्यलज्जामेऽद्यदुरत्यया॥
॥ १९ ॥ परावृत्त्यमुखंस्वामिन्नन्यथाकिंकरोम्यहम् ॥ इत्युक्तातंमहाभागंदेवकीदेवसंमतम् ॥ २० ॥ बालकंसुषुवेतत्रनिशीथेपरमाद्भुतम् ॥ तंदृष्ट्वावि
स्मयंप्रापदेवकीबालकंशुभम् ॥ २१ ॥

पुत्रोत्पत्त्यर्थंभार्ययासहांतःपुरेप्रविष्टइत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८॥ प्राजापत्यर्क्षरोहिणीनक्षत्रम् ॥९॥ अष्टमीदिनेतस्याश्चेष्टयाप्रसवकालमालक्ष्यदानवान्कंसउवाचेत्याह कंसस्त्विति ॥ १० ॥ ११ ॥ अ
ष्टमेसुतेइति ॥ कथंभूतेसुतेदुःखरूपेइत्यर्थः ॥ कथंभूतेदुःखेनिवृत्तिवर्जितेनाशवर्जिते अतिशयितदुःखरूपेइत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ संततेर्व्यत्ययोव्यत्या
सःकथंकर्तुंक्षमोभवेस्त्वमितिशेषः ॥ शौरेइतिसंबोधनम् ॥ १९ ॥ हेस्वामिन्मुखंपरावृत्त्यदूरेतिष्ठेतिपूर्वेणान्वयः ॥ २० ॥ २१ ॥ ॥

॥ २२ २३ ॥ २४॥ २५ ॥ २६ ॥२७॥२८॥ तमादाययथावाशुइति ॥ ननु जातंजातंसुतंतुभ्यंनदास्यामियदिप्रभो ॥ कुंभीपाकेतदाघोरेपतंतुममपूर्वजाइतिवसुदेवेनप्रतिज्ञातत्वात्स्वसत्यतापा
लनार्थंकंसायपुत्रःकथंनदत्तइतिचेन्न स्वसत्यत्वपालनापेक्षयासत्यसंकल्पस्याऽऽकाशवाणीरूपेणवदतोभगवतोवचनपालनस्याऽभ्यर्हितत्वात्पितॄणामुद्धारंतुभगवान्करिष्यतीत्याशयात् ॥ २९ ॥

पतिंप्राहमहाभागाहर्षोत्फुल्लकलेवरा ॥ पश्यपुत्रमुखंकांतदुर्लभंहितवप्रभो ॥ २२ ॥ अद्यैनंकालरूपोऽसौघातयिष्यतिभ्रातृजः ॥ वसुदेवस्तथेत्युक्त्वात
मादायकरेसुतम् ॥ २३ ॥ अपश्यच्चाऽऽननंतस्यसुतस्याद्भुतकर्मणः ॥ वीक्ष्यपुत्रमुखंशौरिश्चिंताविष्टोबभूवह ॥ २४ ॥ किंकरोमिकथंनस्याद्दुःखमस्य
कृतेमम ॥ एवंचिंताऽऽतुरेतस्मिन्वागुवाचाशरीरिणी ॥ २५ ॥ वसुदेवंसमाभाष्यगगनेविशदाक्षरा ॥ वसुदेवगृहीत्वैनंगोकुलंनयसत्वरः ॥ २६ ॥ रक्षपा
लास्तथासर्वेमयानिद्राविमोहिताः ॥ विवृतानिकृतान्यष्टकपाटानिचशृंखलाः ॥२७॥ मुक्त्वैनंनंदगेहेत्वंयोगमायांसमानय ॥ श्रुत्वैवंवसुदेवस्तुतस्मिन्का
रागृहेगतः ॥ २८ ॥ विवृतंद्वारमालोक्यबभूवतरसानृप ॥ तमादाययथावाशुद्वारपालैरलक्षितः ॥ २९ ॥ कालिंदीतटमासाद्यपूरंदृष्ट्वासुनिश्चितम् ॥ तदे
वकटिदघ्नीसाबभूवाऽऽशुसरिद्वरा ॥ ३० ॥ योगमायाप्रभावेणतताराऽऽनकदुंदुभिः ॥ गत्वातुगोकुलंशौरिर्निशीथेनिर्जनेपथि ॥ ३१ ॥ नंदद्वारेस्थितः
पश्यन्विभूतिंपशुसंज्ञिताम् ॥ तदैवतत्रसंजातायशोदागर्भसंभवा ॥ ३२ ॥ योगमायांशजादेवीत्रिगुणादिव्यरूपिणी ॥ जातांतांबालिकांदिव्यांगृहीत्वा
करपंकजे ॥ ३३ ॥ तत्राऽऽगत्यददौदेवीसैरंध्रीरूपधारिणी ॥ वसुदेवःसुतंदत्त्वासैरंध्रीकरपंकजे ॥ ३४ ॥ तामादायययौशीघ्रंबालिकांमुदिताऽऽशयः ॥
कारागारेततोगत्वादेवक्याःशयनेसुताम् ॥ ३५ ॥ निक्षिप्यसंस्थितःपार्श्वेचिंताविष्टोभयाऽऽतुरः ॥ रुरोदसुस्वरंकन्यातदैवाऽऽगतसंज्ञकाः ॥ ३६ ॥ उत्त
स्थुःसेवकाराज्ञःश्रुत्वातद्रुदितंनिशि ॥ तमूचुर्भूपतिंगत्वात्वरितास्तेतिविह्वलाः ॥३७॥ देवक्याश्चसुतोजातःशीघ्रमेहिमहामते ॥ तदाकर्ण्यवचस्तेषांशी
घ्रंभोजपतिर्ययौ ॥ ३८ ॥ प्रावृतंद्वारमालोक्यवसुदेवमथाह्वयत् ॥ कंसउवाच ॥ सुतमानयदेवक्यावसुदेवमहामते ॥ ३९ ॥ मृत्युर्मेचाऽष्टमोगर्भस्तन्नि
हन्मिरिपुंहरिम् ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वाकंसवचःशौरिर्भयत्रस्तविलोचनः ॥ ४० ॥ तामादायसुतांपाणौददौचाऽऽशुरुदन्निव ॥ दृष्ट्वाऽथदारिकांराजा
विस्मयंपरमंगतः ॥ ४१ ॥ देववाणीवृथाजातानारदस्यचभाषितम् ॥ वसुदेवःकथंकुर्यादनृतंसंकटेस्थितः ॥४२॥ रक्षपालाश्चमेसर्वेसावधानानसंशयः॥
कुतोऽत्रकन्यकाकामंक्कगतःससुतःकिल ॥ ४३ ॥ संदेहोऽत्रनकर्तव्यःकालस्यविषमागतिः ॥ इतिसंचिंत्यतांबालांगृहीत्वापादयोःखलः ॥ ४४ ॥

कटिदघ्नीकटिप्रमाणा ॥ प्रमाणेद्वयसजितिदघ्नच्प्रत्ययः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ पशुसंज्ञितांगवांविभूतिमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ तत्रागत्येति ॥ देवकार्यार्थंसर्वेश्वरीदेवीसैरंध्रीरूपधारिणींसतीतांबालांजातांकरपं
कजेगृहीत्वातत्रवसुदेवसमीपआगत्यवसुदेवायददावित्यन्वयः॥वसुदेवोपिसुतंसैरंध्रीकरपंकजेदत्त्वातांबालिकामादाययया वित्यन्वयः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥ ॥इतिश्रीदे०भा०ति०चतु०त्रयोविंशोऽध्यायः॥२३॥ ॥द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुकाश्चित्कृष्णकथाःशुभाः ॥कथ्यंतेमोहिताःसर्वेमाययेतिबुभुत्सया॥१॥पूर्वाध्याये पूतनैषाव्रजत्वद्यबालघ्नीनंदगोकुलमित्युक्तम् तत्रगोकुलेकृष्णाविर्भावज्ञानंकंसस्यकथंजातमितिराज्ञोमनसिशंकास्यात्तन्निरासार्थंस्वयमेवव्यासआह प्रातरिति ॥ किंवदंतीजनश्रुतिःसाश्रुताचा

किंमयाहतया पोथयामासपाषाणेनिर्घृणःकुलपांसनः ॥ साकरान्निःसृताबालाययावाकाशमंडलम् ॥ ४५ ॥ दिव्यरूपातदाभूत्वातमुवाचमृदुस्वना ॥ किंमयाहतया पापजातस्तेबलवान्रिपुः ॥ ४६ ॥ हनिष्यतिदुराराध्यःसर्वथात्वांनराधमम् ॥ इत्युक्त्वासागताकन्यागगनंकामगाशिवा ॥ ४७ ॥ कंसस्तुविस्मयाऽऽविष्टोगतोनिजगृहंतदा ॥ आनाय्यदानवान्सर्वानिदंवचनमब्रवीत् ॥ ४८ ॥ बकधेनुकवत्सादीन्क्रोधाविष्टोभयाऽऽतुरः ॥ गच्छंतुदानवाःसर्वेममकार्यार्थसिद्धये ॥ ४९ ॥ जातमात्राश्चहंतव्याबालकायत्रकुत्रचित् ॥ पूतनैषाव्रजत्वद्यबालघ्नीनंदगोकुलम् ॥ ५० ॥ जातमात्रान्विनिघ्नंतीशिशूंस्तत्रममाऽऽज्ञया ॥ धेनुकोवत्सकःकेशीप्रलंबोबकएवच ॥ ५१ ॥ सर्वेतिष्ठंतुतत्रैवममकार्यचिकीर्षया ॥ इत्याऽऽज्ञाप्याऽसुरान्कंसोययौनिजगृहंखलः ॥ ५२ ॥ चिंताविष्टोऽतिदीनात्माचिंतयित्वैवतंपुनः ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥२३॥ ॥ व्यासउवाच ॥ प्रातर्नंदगृहेजातःपुत्रजन्ममहोत्सवः ॥ किंवदंत्यथकंसेनश्रुताचारमुखादपि ॥ १ ॥ जानातिवसुदेवस्यदारास्तत्रवसंतिहि ॥ पशवोदासवर्गश्चसर्वेतेनंदगोकुले ॥ २ ॥ तेनशंकासमाविष्टोगोकुलंप्रतिभारत ॥ नारदेनाऽपितत्सर्वंकथितंकारणंपुरा ॥३॥ गोकुलेयेचनंदाद्यास्तत्पत्न्यश्चसुरांशजाः ॥ देवकीवसुदेवाद्याःसर्वेतेशत्रवःकिल ॥ ४ ॥ इतिनारदवाक्येनबोधितोऽसौकुलाऽधमः ॥ जातःकोपमनाराजन्कंसःपरमपापकृत् ॥ ५ ॥ पूतनानिहतातत्रकृष्णेनाऽमिततेजसा ॥ बकोवत्सासुरश्चाऽपिधेनुकश्चमहाबलः ॥ ६ ॥ प्रलंबोनिहतस्तेनतथागोवर्धनोधृतः ॥ श्रुत्वैतत्कर्मकंसस्तुमेनेमरणमात्मनः ॥ ७ ॥ तथाविनिहतःकेशीज्ञात्वाकंसोऽतिदुर्मनाः ॥ धनुर्यागमिषेणाऽऽशुतावानेतुंप्रचक्रमे ॥ ८ ॥ अक्रूरंप्रेषयामासक्रूरःपापमतिस्तदा ॥ आनेतुंरामकृष्णौचवधायाऽमितविक्रमौ ॥ ९ ॥ रथमारोप्यगोपालौगोकुलाद्गांदिनीसुतः ॥ आगतोमथुरायांतुकंसादेशेस्थितःकिल ॥ १० ॥ तावागत्यतदातत्रधनुर्भंगंचचक्रतुः ॥ हत्वाऽथरजकंकामंगजंचाणूरमुष्टिकम् ॥ ११ ॥ शलंचतोशलंचैवनिजघानहरिस्तदा ॥ जघानकंसंदेवेशःकेशेष्वाकृष्यलीलया ॥ १२ ॥ पितरौमोचयित्वाऽथगतदुःखौचकारह ॥ उग्रसेनायराज्यंतद्ददावरिनिषूदनः ॥ १३ ॥ वसुदेवस्तयोस्तत्रमौंजीबंधनपूर्वकम् ॥ कारयामासविधिवद्व्रतबंधंमहामनाः ॥ १४ ॥

रमुखादपिपुत्रोत्सवःश्रुतइत्यर्थः॥१॥द्वितीयंज्ञानकारणमाह जानातीति॥२॥ तेनकारणेनकंसोगोकुलंप्रतिकृष्णजन्मशंकयासमाविष्टोयुक्तोऽभवदित्यर्थः॥तृतीयंज्ञानकारणंप्राह नारदेनेति ॥ कारणंज्ञानकारणमित्यर्थः॥३॥४॥५॥ इत्थंगोकुलेकृष्णाविर्भावज्ञानकारणंकंस[illegible] पूतनेति ॥६॥७॥८॥९॥ गांदिनीसुतोऽक्रूरः ॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥

॥१५॥१६॥ जामातृवधःकंसवधः॥१७॥ससप्तेति ॥ कृष्णेनसंग्रामंसप्तदशवारमासाद्यकृत्वाजरासंधोमधुपुर्यांनिवासिनाकृष्णेनजितइत्यन्वयः ॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥ अतएवक्षीराब्धौ

उपनीतौतदातौतुगतौसांदीपनालयम् ॥ विद्याःसर्वाःसमभ्यस्यमथुरामागतौपुनः ॥ १५ ॥ जातौद्वादशवर्षीयौकृतविद्यौमहाबलौ ॥ मथुरायांस्थितौवी
रौसुतावानकदुंदुभेः ॥ १६ ॥ मागधस्तुजरासंधोजामातृवधदुःखितः॥कृत्वासैन्यसमाजंसमथुरामागतःपुरीम्॥१७॥ससप्तदशवारंतुकृष्णेनकृतबुद्धिना॥
जितःसंग्राममासाद्यमधुपुर्यांनिवासिना ॥ १८ ॥ पश्चाच्चप्रेरितस्तेनसकालयवनाऽभिधः ॥ सर्वम्लेच्छाधिपःशूरोयादवानांभयंकरः ॥१९॥श्रुत्वायवनमा
यांतंकृष्णःसर्वान्यदूत्तमान् ॥ आनाय्यचतथाराममुवाचमधुसूदनः ॥ २० ॥ भयंनोऽत्रसमुत्पन्नंजरासंधान्महाबलात् ॥ किंकर्तव्यंमहाभागायवनःसमुपै
तिवै ॥२१॥ प्राणत्राणंप्रकर्तव्यंत्यक्त्वागेहंबलंधनम् ॥ सुखेनस्थीयतेयत्रसदेशःखलुपैतृकः ॥ २२ ॥ सदोद्वेगकरःकामंकिंकर्तव्यःकुलोचितः ॥ शैलसा
गरसान्निध्येस्थातव्यंसुखमिच्छता ॥ २३ ॥ यत्रवैरिभयंनस्यात्स्थातव्यंतत्रपंडितैः ॥ शेषशय्यांसमाश्रित्यहरिःस्वपितिसागरे॥२४॥तथैवचभयाद्भीतः
कैलासेत्रिपुरार्दनः ॥ तस्मान्नाऽत्रैवस्थातव्यमस्माभिःशत्रुतापितैः ॥२५॥द्वारवत्यांगमिष्यामःसहिताःसर्वएववै ॥ कथितागरुडेनाऽद्यरम्याद्वारवतीपुरी
॥ २६ ॥ रैवताचलसांनिध्येसिंधुकूलेमनोहरा ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतथ्यंसर्वेयादवपुंगवाः ॥ २७ ॥ गमनायमतिंचक्रुःसकुटुंबाःसवाहनाः ॥
शकटानितथोष्ट्राश्ववाम्यश्वमहिषास्तथा॥२८॥धनपूर्णानिकृत्वातेनिययुर्नगराद्बहिः ॥ रामकृष्णौपुरस्कृत्यसर्वेतेसपरिच्छदाः ॥२९॥ अग्रेकृत्वाप्रजाःस
र्वाश्चेलुःसर्वेयदूत्तमाः ॥ कतिचिद्दिवसैःप्रापुःपुरींद्वारवतींकिल ॥३०॥ शिल्पिभिःकारयामासजीर्णोद्धारंहिमाधवः ॥ संस्थाप्ययादवांस्तत्रतावेतौबलके
शवौ ॥३१॥ तरसामथुरामेत्यसंस्थितौनिर्जनांपुरीम् ॥ तदातत्रैवसंप्राप्तोबलवान्यवनाधिपः ॥३२॥ ज्ञात्वैनमागतंकृष्णोनिर्ययौनगराद्बहिः ॥ पदातिर
ग्रेतस्याऽभूद्यवनस्यजनार्दनः ॥३३॥ पीतांबरधरःश्रीमान्प्रहसन्मधुसूदनः ॥ तंदृष्ट्वापुरतोयांतंकृष्णंकमललोचनम् ॥३४॥ यवनोऽपिपदातिःसन्पृष्ठतो
ऽनुगतःखलः ॥ प्रसुप्तोयत्रराजर्षिर्मुचुकुंदोमहाबलः॥३५॥प्रययौभगवांस्तत्रसकालयवनोहरिः॥तत्रैवांतर्दधेविष्णुर्मुचुकुंदंसमीक्ष्यच ॥३६॥ तत्रैवयवनः
प्राप्तःसुप्तभूतमपश्यत ॥ मत्वातंवासुदेवंसपादेनाताडयन्नृपम्॥३७॥प्रबुद्धःक्रोधरक्ताक्षस्तंददाहमहाबलः॥तंदग्ध्वामुचुकुंदोऽथददर्शकमलेक्षणम्॥३८॥
वासुदेवंसुदेवेशंप्रणम्यप्रस्थितोवनम् ॥ जगामद्वारकांकृष्णोबलदेवसमन्वितः ॥ ३९ ॥ उग्रसेनंनृपंकृत्वाविजहारयथारुचि॥अहरद्रुक्मिणींकामंशिशुपा
लस्वयंवरात् ॥४०॥ राक्षसेनविवाहेनचक्रेदारविधिंहरिः ॥ ततोजांबवतींसत्यांमित्रविंदांचभामिनीम् ॥४१॥ कैलासेचहरिहरौस्थितावित्याह शेषेति ॥ २४ ॥२५॥

॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥ अहरदिति॥ शिशुपालस्यस्वयंवराद्रुक्मिणीमहरत्॥४०॥ तदनंतरंराक्षसेनविवाहेनदारविधिंचक्रेहरिरित्यर्थः ॥४१॥

॥४२॥४३॥४४॥४५॥वृत्रासुरादयइति ॥ ययावृत्रासुरादयोऽत्रादिपदेनरक्तासुरादयोगृह्यंते तेदैत्यालीलयैवहतास्तांदेवीमितिपूर्वेणान्वयः ॥४६॥४७॥ मातरिति ॥ मयानारायणसंज्ञकेन ॥ हे जननि सभक्तिभावस्तेत्वयाविस्मृतःकिम्॥४८॥दुष्टमनसाशत्रुणाअथवाकेनचित्कौतुकान्मानापहारकरणायममाभिमानापहारणंकर्तुंसूतीगृहादपहृतइत्यर्थः ॥ उभयथाऽपिहेअंब भक्तजनस्यलज्जा तवयुक्ताअपेक्षितेत्यर्थः॥४९॥ममैवदोषात्प्रारब्धरूपादित्यर्थः॥५०॥५१॥नोवेद्म्यहमिति ॥ यदाहमेवसर्वेश्वरत्वेनाभिमतोनवेद्मितेचरितम् ॥ तदाल्पविद्देवाल्पज्ञएवदेहीकोवेदनकोपीत्यर्थः ॥ हर्तापुत्रहरणकर्ताभटैर्नचवीक्षितइत्यर्थः ॥ इयंतवकल्पिताजवनिकामायांऽतर्धानपटोभवतीत्यर्थः ॥५२॥केनापिप्रकारेणान्येनपुत्रोममनीतइतिनैवप्रतिभात्यथपुत्रस्तुनदृश्यतेतस्मात्तवैवेयंमायेतिभावः॥

कालिंदींलक्ष्मणांभद्रांतथानाग्नजितींशुभाम् ॥पृथक्पृथक्समानीयाऽप्युपयेमेजनार्दनः॥४२॥अष्टावेवमहीपालपत्न्यःपरमशोभनाः ॥ प्रासूतरुक्मिणी पुत्रंप्रद्युम्नंचारुदर्शनम् ॥४३॥ जातकर्मादिकंतस्यचकारमधुसूदनः ॥ हृतोसौसूतिकागेहाच्छंबरेणबलीयसा ॥४४ ॥ नीतश्चस्वपुरींबालोमायावत्यैसमर्पितः ॥ वासुदेवोहृतंदृष्ट्वापुत्रंशोकसमन्वितः ॥४५॥ जगामशरणंदेवींभक्तियुक्तेनचेतसा॥ वृत्रासुरादयोदैत्यालीलयैवययाहताः ॥४६॥ततोऽसौयोगमायायाश्चकारपरमांस्तुतिम्॥वचोभिःपरमोदारैरक्षरैःस्तवनैःशुभैः ॥४७॥ श्रीकृष्णउवाच॥मातर्मयातितपसापरितोषितात्वंप्राग्जन्मनिप्रसुमनादिभिरर्चिताऽसि ॥धर्मात्मजेनबदरीवनखंडमध्येकिंविस्मृतोजननितेत्वयिभक्तिभावः॥४८॥सूतीगृहादपहृतःकिमुबालकोमेकेनाऽपिदुष्टमनसाऽप्यथकौतुकाद्वा॥ मानापहारकरणायममाथवानूनंलज्जातवांबखलुभक्तजनस्ययुक्ता ॥ ४९॥ दुर्गोमहानतितरांनगरीसुगुप्तातत्राऽपिमेऽतिसदनंकिलमध्यभागे ॥ अंतःपुरेचपिहितंननुसूतिगेहंबालोहृतःखलुतथाऽपिममैवदोषात्॥५०॥नाऽहंगतःपरपुरंनचयादवाश्चरक्षावतीचनगरीकिलवीरवर्यैः ॥ मायातवैवजननिप्रकटप्रभावामेबालकःपरिहृतःकुहकेनकेन॥५१॥नोवेद्म्यहंजननितेचरितंसुगुप्तंकोवेदमंदमतिरल्पविदेवदेही ॥ क्वाऽसौगतोममभटैर्नचवीक्षितोवाहर्ताऽविकेजवनिकातवकल्पितेयम्॥५२॥चित्रंनतेऽत्रपुरतोममगर्भान्नीतस्त्वयाऽर्धसमयेकिलमायायाऽसौ ॥ यंरोहिणीहलधरंसुषुवेप्रसिद्धंदूरेस्थितापतिपरामिथुनंविनाऽपि॥५३॥सृष्टिंकरोषिजगतामनुपालनंचनाशंतथैवपुनरप्यनिशंगुणैस्त्वम्॥कोवेदतेंऽबचरितंदुरितांतकारिप्रायेणसर्वमखिलंविहितंत्वयैतत् ॥ ५४ ॥ उत्पाद्यपुत्रजननप्रभवंप्रमोदंदत्त्वापुनर्विरहजंकिलदुःखभारम् ॥ त्वंक्रीडसेसुललितैःखलुतैर्विहारैर्नोचेत्कथंममसुतापतिरतिर्वृथास्यात् ॥ ५५ ॥

नन्वेतादृशीमायामयाक्वदर्शिताऽस्तीतिचेद्बलदेवजन्मसमयइत्याह चित्रमिति ॥ ममपुरतोममैवाग्रदेशेऽर्धसमयेदशमासात्मकजन्मसमयस्यार्धसमयेपंचमेमासिमातृगर्भाद्देवकीगर्भादसौपुत्रस्त्वया नीतः ॥ कोसावितिचेत्तत्राह यंरोहिणीति ॥ असावित्यर्थः ॥ ननुदेवक्युदरान्मयानीतःपुत्रस्तदुदरेस्थापितइतिकुतस्तस्याःपत्युःसकाशादेवपुत्रोजातइत्यस्त्वितिचेत्तत्राऽऽह मिथुनंविनापीति ॥ पत्युर्वसुदेवस्यकारागृहेस्थितत्वेनतत्संयोगासंभवेनपुत्रस्यतन्मिथुनजन्यत्वाभावात्॥ननुव्यभिचारेणैवपुत्रोजातोस्त्वितिचेत्तत्राऽऽहपतिपरेति ॥पतिव्रतेत्यर्थः॥ततश्चनव्यभिचारसंभवः ॥ तथाचान्यस्याउदराद्गर्भापहरणकर्त्र्यास्तवसूतीगृहात्पुत्राहरणेनाचित्रं नाश्चर्यमित्यर्थः ॥ ५३ ॥ किंचजगत्सृष्टिस्थितिसंहारकर्त्र्यास्तवैतादृशकरणेकिंचित्रमित्यभिप्रायेणाऽऽह सृष्टिंकरोषीति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ सीमेति ॥ लोकेसुतजन्मसुखस्यसीमाभवतितदीयनाशःपुत्रस्यनाशोदुःखस्यसीमाभवति ॥ ततोमेप्रथमेपुत्रेनष्टेहृदयंस्फुटतीवद्विधाभवत्येवेत्यर्थः ॥ ५७ ॥ यज्ञंकरोमीति अंबायज्ञंकरिष्यामीत्यर्थः ॥ ॥ वर्तमानसामीप्येलट् ॥ पुत्रप्राप्त्युत्तरंत्वत्प्रीत्यर्थंनानायज्ञान्व्रताद्यनुष्ठानानिचकरिष्यामीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेचतुर्थस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ अशीतिपद्यवर्यैस्तुकिंचिज्ज्ञत्वंहरादिषु ॥ प्रतिपाद्यपराशक्तेःसर्वेशत्वमुदीर्यते ॥ १ ॥ इत्थंपूर्वाध्यायांतेश्रीभगवतीप्रसादात्प्रद्युम्नप्राप्तिंकृष्णस्यश्रुत्वासंशयाविष्टोराजापृच्छति संदेहोमेमुनिश्रेष्ठेति ॥ ननुराज्ञाप्रथमस्कंधारंभेऽप्येतादृशाएवप्रश्नाःकृतामुनिनाचमायाधीनत्वाद्ब्रह्मादिदेवानांसंभवतिसर्वमेतदित्युत्तरंदत्तम् ॥ पुनर्द्वितीयवारंतृतीयवारंतथैवप्रश्नोराज्ञोमुनिनाचतथैवोत्तरमभिहितम् ॥ पुनरंतेतथैवप्रश्नोराज्ञाक्रियतेमुनिनाचतथैवोत्तरमभिधीयते ॥ तथाचैतादृशपुनरुक्तेदोंषरूपायाःकिंप्रयोजनमितिचेन्न ॥ सर्वप्राणिजातस्याऽवांतरसृष्ट्यादि

भाताऽस्यरोदितिभृशंकुररीववालादुःखंतनोतिममसन्निधिगासदैव ॥ कष्टंनवेत्सिललितेप्रमितप्रभावेमातस्त्वमेवशरणंभवपीडितानाम् ॥ ५६ ॥ सीमासुखस्यसुतजन्मतदीयनाशोदुःखस्यदेविभवनेविबुधावदंति ॥ तत्किंकरोमिजननिप्रथमेप्रनष्टेपुत्रेममाऽद्यहृदयंस्फुटतीवमातः ॥५७॥ यज्ञंकरोमितवतुष्टिकरंव्रतंवादेवंचपूजनमथाऽखिलदुःखहात्वम् ॥ मातःसुतोऽत्रयदिजीवतिदर्शयाऽऽशुत्वंवैक्षमासकलशोकविनाशनाय ॥ ५८ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीकृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ प्रत्यक्षदर्शनाभूत्वातमुवाचजगद्गुरुम् ॥ ५९ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ शोकंमाकुरुदेवेशशापोऽयंतेपुरातनः ॥ तस्ययोगेनपुत्रस्तेशंवरेणहृतोवलात् ॥ ६० ॥ अतस्तेषोडशेवर्षेहत्वातंशंवरंवलात् ॥ आगमिष्यतिपुत्रस्तेमत्प्रसादान्नसंशयः ॥ ६१ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वांऽतर्दधेदेवीचंडिकाचंडविक्रमा ॥ भगवानपिपुत्रस्यशोकंत्यक्त्वाऽभवत्सुखी ॥६२॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेचतुर्थस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥

राजोवाच ॥ संदेहोमेमुनिश्रेष्ठजायतेवचनात्तव ॥ वैष्णवांशेभगवतिदुःखोत्पत्तिंविलोक्यच ॥ १ ॥ नारायणांशसंभूतोवासुदेवःप्रतापवान् ॥ कथंससूतिकागाराद्धृतोवालोहरेरपि ॥ २ ॥ सुगुप्तनगरेरम्येगुप्तेऽथसूतिकागृहे ॥ प्रविश्यतेनदैत्येनगृहीतोऽसौकथंशिशुः ॥ ३ ॥ नज्ञातोवासुदेवेनचित्रमेतन्ममाद्भुतम् ॥ जायतेमहदाश्चर्यंचित्तेसत्यवतीसुत ॥ ४ ॥

कर्तृषुब्रह्मादिषुश्रीभगवतीकल्पितसत्त्वाद्यैकैकगुणोपाधिषु श्रीभगवत्यधीनेषुपरिच्छिन्नेष्वसर्वज्ञत्वात्सर्वशक्तिमत्सु श्रीभगवतीसृष्टसमष्टिप्रपंचेऽवांतरजीवव्यष्टिसृष्ट्यादिकर्तृत्वश्रवणाल्लोकानांसर्वज्ञत्वसर्वशक्तिमत्त्वसर्वेश्वरत्वभ्रमोबहुकालंप्रवृत्तोऽस्ति तदुच्छेदायपुनःपुनःसमानप्रश्नोत्तरयोःसत्त्वात् ॥ नहिबहुकालवासनावासितांतःकरणस्यसकृदुपदेशेनिर्वाहोऽस्ति ॥ राजातुपराशक्तिपरमभक्तोलोकानांतादृशवासनामुच्छेदयितुंप्रवृत्तोनकथंपुनःपुनस्तादृक्प्रश्नान्कुर्यादिति ॥ ननुकृष्णावतारकथाखंडितैवोक्ता ॥ तथारामावतारकथाऽपि ॥ साप्यनेकवारमुक्तेतिननिष्प्रयोजनमेतादृशंकथनंक्वचिदस्तीतिचेन्न ॥ तेषामसर्वज्ञतादिप्रतिपादनार्थंग्रंथस्यसत्त्वेनतत्कथाकथनेआसक्त्यभाववोधनार्थंतथाकथनात् ॥ नह्यत्रराज्ञोव्यासस्यवाकृष्णरामादिकथावर्णनेतात्पर्यमस्ति किंतुश्रीभगवतीगुणाऽनुवर्णनेएवतात्पर्यम् ॥ तस्याश्चसर्वज्ञत्वंसर्वोत्तमत्वंचप्रतिपादयितुंप्रवृत्तौतत्रयदितदितरत्ररामकृष्णादिषुतत्सर्वज्ञत्वादिकंस्यात्तदाभगवत्यांस्थितंसर्वज्ञत्वादिकमाकुलंभवेत् अतस्तेषामत्रैवयत्किंचित्कथाप्रदर्शनेनासर्वज्ञतादिकंपरतंत्रत्वादिकंतेषांप्रतिपादयितुंतथाकथनात् ॥ तात्पर्यंतुश्रोतृवक्रोस्तेषामसर्वज्ञत्वादिकंप्रतिपाद्यसर्वज्ञत्वंसर्वेश्वरत्वंस्वतंत्रत्वंसर्वोत्तमत्वंचश्रीभगवत्यामेवाऽस्तीत्यत्रेति ॥ १ ॥ नारायणांशेति ॥ नारायणांशसंभूतोयस्तस्यहरेरित्यन्वयः ॥२॥३॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ एतत्पर्यंतंकृष्णस्याऽसर्वज्ञत्वंपरतंत्रत्वंचप्रतिपादितंशंकितराज्ञाव्यासस्तुतदेवाऽसर्वज्ञत्वंपरतंत्रत्वंचतेषांस्थापयति मायेति ॥ ६ ॥ नदेवानासुरास्तदेति ॥ तदामानुषभावप्राप्तिकालेनदे
वानदेवस्वभावास्तिष्ठंति तथानासुरादैत्यस्वभावास्तिष्ठंतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नकेवलंकृष्णाऽवतारएवासर्वज्ञत्वंपरतंत्रत्वंच किंतुरामाद्यवतारेऽपीत्याह यथाहेममृगमिति ॥ १० ॥ ११ ॥

ब्रूहितत्कारणंब्रह्मन्नज्ञातंकेशवेनयत् ॥ हरणंतत्रसंस्थेनशिशोर्वासूतिकागृहात् ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ मायाबलवतीराजन्नराणांबुद्धिमोहिनी ॥ शांभवी
विश्रुतालोकेकोवामोहंनगच्छति ॥ ६ ॥ मानुषंजन्मसंप्राप्यगुणाःसर्वेऽपिमानुषाः ॥भवंतिदेहजाःकामंनदेवानाऽसुरास्तदा ॥ ७ ॥ क्षुत्तृण्निद्राभयंतंद्रा
व्यामोहःशोकसंशयः ॥ हर्षश्चैवाऽभिमानश्चजरामरणमेवच ॥ ८ ॥ अज्ञानंग्लानिरप्रीतिरीर्ष्यासूयामदःश्रमः ॥ एतेदेहभवाभावाःप्रभवंतिनराधिप ॥
॥ ९ ॥ यथाहेममृगंरामोनबुबोधपुरोगतम् ॥ जानक्याहरणंचैवजटायुमरणंतथा ॥ १० ॥ अभिषेकदिनेरामोवनवासंनवेदच ॥ तथानज्ञातवान्रामःस्व
शोकान्मरणंपितुः ॥ ११ ॥ अज्ञवद्विचचाराऽसौपश्यमानोवनेवने ॥ जानकींनविवेदाऽथरावणेनहृतांबलात् ॥ १२ ॥ सहायान्वानरान्कृत्वाहत्वाशक्रसु
तंबलात् ॥ सागरेसेतुबंधंचकृत्वोत्तीर्यसरित्पतिम् ॥ १३ ॥प्रेषयामाससर्वासुदिक्षुतान्कपिकुंजरान् ॥संग्रामंकृतवान्घोरंदुःखंप्रापरणाऽजिरे ॥ १४ ॥ बंधनंनाग
पाशेनप्रापरामोमहाबलः ॥ गरुडान्मोक्षणंपश्चादन्वभूद्रघुनंदनः ॥ १५ ॥ अहनद्रावणंसंख्येकुंभकर्णंमहाबलम् ॥ मेघनादंनिकुंभंचकुपितोरघुनंदनः
॥ १६ ॥ अदूष्यत्वंचजानक्यानविवेदजनार्दनः ॥ दिव्यंचकारयामासज्वलितेऽग्नौप्रवेशनम् ॥ १७ ॥ लोकाऽपवादाच्चपरंततस्तत्याजतांप्रियाम् ॥ अदू
ष्यांदूषितांमत्वासीतांदशरथात्मजः ॥ १८ ॥ नज्ञातौस्वसुतौतेनरामेणचकुशीलवौ ॥ मुनिनाकथितौतौतुतस्यपुत्रौमहाबलौ ॥ १९ ॥ पातालगमनंचै
वजानक्याज्ञातवान्नच ॥ राघवःकोपसंयुक्तोभ्रातरंहंतुमुद्यतः ॥ २० ॥ कालस्याऽऽगमनंचैवनविवेदखरांतकः ॥ मानुषंदेहमाश्रित्यचक्रेमानुषचेष्टितम् ॥
॥ २१ ॥ तथैवमानुषान्भावान्नाऽत्रकार्याविचारणा ॥ पूर्वंकंसभयात्प्राप्तोगोकुलेयदुनंदनः ॥ २२ ॥ जरासंधभयात्पश्चाद्द्वारवत्यांगतोहरिः ॥ अधर्मंकृत
वान्कृष्णोरुक्मिण्याहरणंचयत् ॥ २३ ॥ शिशुपालहृतायाश्चजानन्धर्मंसनातनम् ॥ शुशोचबालकंकृष्णःशंबरेणहृतंबलात् ॥ २४ ॥ मुमोदजानन्पुत्रं
तंहर्षशोकयुतस्ततः ॥ सत्यभामाऽऽज्ञयायत्तुयुयुधेस्वर्गतःकिल ॥ २५ ॥ इंद्रेणपादपार्थंतुस्त्रीजितत्वंप्रकाशयन् ॥ जहारकल्पवृक्षंयःपराभूयशतक्रतुम्
॥ २६ ॥ मानिनीमानरक्षार्थंहरिश्चित्रधरःप्रभुः ॥ बद्धावृक्षेहरिंसत्यानारदायददौपतिम् ॥ २७ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ कुपितोरघुनंदनइति ॥ अनेनसाधनेनेत्थमग्रेभविष्यतीत्यज्ञात्वैवप्रारब्धवशेनैवेदंसर्वमकरोदितिभावः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥२०॥ खरांतकःखरदैत्य
नाशनोरामोमानुषंदेहमाश्रित्यप्रारब्धकर्मयोगान्मानुषचेष्टितंचक्रेइत्यर्थः ॥ २१ ॥ रामावतारेदृष्टांतभूतेऽज्ञत्वमसर्वज्ञत्वंपरतंत्रत्वंचाऽऽचरणेनदर्शयित्वादार्ष्टांतिकेकृष्णावतारेदर्शयति पूर्वंकंसभया
दिति ॥२२॥२३॥ धर्मंजानन्सञ्छिशुपालेनहृतायारुक्मिण्याइत्यन्वयः ॥ अनेनचाऽधर्मनिष्ठत्वंकृष्णस्यबोधितम् ॥ २४ ॥ स्वर्गतःस्वर्गेगतइत्यर्थः ॥ सार्वविभक्तिकस्तसिर्वा ॥ २५॥२६॥२७॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पुरतोऽग्रेस्थितस्यशंभोःस्तुतिंचकारेत्यन्वयः ॥ ३९ ॥ ४० ॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥

दत्त्वाऽथकनकंकृष्णंमोचयामासभामिनी ॥ दृष्ट्वापुत्रान्पुरुगुणान्प्रद्युम्नप्रमुखानथ ॥ २८ ॥ कृष्णंजांबवतीदीनाययाचेसंततिंशुभाम् ॥ सययौपर्वतंकृ
ष्णस्तपस्याकृतनिश्चयः ॥ २९ ॥ उपमन्युर्मुनिर्यत्रशिवभक्तःपरंतपः ॥ उपमन्युंगुरुंकृत्वादीक्षांपाशुपतींहरिः ॥ ३० ॥ जग्राहपुत्रकामस्तुमुंडीदंडी
बभूवह ॥ उग्रंतत्रतपस्तेपेमासमेकंफलाशनः ॥ ३१ ॥ जजापशिवमंत्रंतुशिवध्यानपरोहरिः ॥ द्वितीयेतुजलाहारस्तिष्ठन्नेकपदाहरिः ॥ ३२ ॥ तृती
येवायुभक्षस्तुपादांगुष्ठाग्रसंस्थितः ॥ षष्ठेतुभगवान्रुद्रःप्रसन्नोभक्तिभावतः ॥ ३३ ॥ दर्शनंचददौतत्रसोमःसोमकलाधरः ॥ आजगामवृषारूढःसुरैरिं
द्रादिभिर्वृतः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मविष्णुयुतःसाक्षाद्यक्षगंधर्वसेवितः ॥ संबोधयन्वासुदेवंशंकरस्तमुवाचह ॥ ३५ ॥ तुष्टोऽस्मिकृष्णतपसातवोग्रेणमहामते ॥
ददामिवांछितान्कामान्ब्रूहियादवनंदन ॥ ३६ ॥मयिदृष्टेकामपूरेकामशेषोनसंभवेत् ॥ व्यासउवाच ॥ तंदृष्ट्वाशंकरंतुष्टंभगवान्देवकीसुत ॥ ३७ ॥ पपा
तपादयोस्तस्यदंडवत्प्रेमसंयुतः ॥ स्तुतिंचकारदेवेशोमेघगंभीरयागिरा ॥३८॥ स्थितस्तुपुरतःशंभोर्वासुदेवःसनातनः॥कृष्णउवाच ॥ देवदेवजगन्नाथ
सर्वभूताऽऽर्तिनाशन ॥३९॥ विश्वयोनेसुरारिघ्नमस्त्रैलोक्यकारक ॥ नीलकंठनमस्तुभ्यंशूलिनेतेनमोनमः ॥ ४० ॥ शैलजावल्लभायाऽथयज्ञघ्नायनमो
स्तुते ॥ धन्योऽहंकृतकृत्योऽहंदर्शनात्तवसुव्रत ॥४१ ॥ जन्ममेसफलंजातंनत्वातेपादपंकजम् ॥ बद्धोऽहंत्वन्मयैःपाशैःसंसारेऽस्मिञ्जगद्गुरो ॥४२॥ शरणं
तेऽद्यसंप्राप्तोरक्षणार्थंत्रिलोचन ॥ संप्राप्यमानुषंजन्मखिन्नोऽहंदुःखनाशन ॥ ४३ ॥ त्राहिमांशरणंप्राप्तंभवभीतंभवाऽधुना ॥ गर्भवासेमहद्दुःखंप्राप्तंमदन
दाहक ॥४४॥ जन्मतःकंसभयजमनुभूतंचगोकुले ॥ जातोऽहंनंदगोपालोवल्लवाज्ञाकरस्तथा ॥ ४५ ॥ गोरजःकीर्णकेशस्तुभ्रमन्वृंदावनेघने ॥ म्लेच्छ
राजभयत्रस्तोगतोद्वारवतींपुनः ॥४६॥ त्यक्त्वापित्र्यंशुभंदेशंमाथुरंदुर्लभंविभो ॥ ययातिशापबद्धेनतस्मैदत्तंभयाद्विभो॥४७॥ राज्यंसुपुष्टमपिचधर्मर
क्षापरेणच ॥ उग्रसेनस्यदास्यत्वंकृतंवैसर्वदामया ॥ ४८ ॥ राजाऽसौयादवानांवैकृतोनःपूर्वजैःकिल ॥ गार्हस्थ्यंदुःखदंशंभोस्त्रीवश्यंधर्मखंडनम् ॥४९॥
पारतंत्र्यंसदाबंधमोक्षवार्ताऽत्रदुर्लभा ॥ रुक्मिण्यास्तनयान्दृष्ट्वाभार्याजांबवतीमम ॥ ५० ॥ प्रेरयामासपुत्रार्थंतपसेमदनांतक ॥ सकामेनमयातप्तंतपःपु
त्रार्थमद्यवै ॥ ५१ ॥ लज्जाभवतिदेवेशप्रार्थनायांजगद्गुरो ॥ कस्त्वामाराध्यदेवेशंमुक्तिदंभक्तवत्सलम् ॥ ५२ ॥ प्रसन्नंयाचतेमूढःफलंतुच्छंविनाशियत् ॥
सोऽयंमायाविमूढात्मायाचेपुत्रसुखंविभो ॥ ५३ ॥ कामिन्याप्रेरितःशंभोमुक्तिदंत्वांजगत्पते ॥ जानामिदुःखदंशंभोसंसारंदुःखसाधनम् ॥ ५४ ॥ अ
नित्यंनाशधर्माणंतथाऽपिविरतिर्नमे ॥ शापान्नारायणांशोऽहंजातोऽस्मिन्क्षितिमंडले ॥ ५५ ॥ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४॥६५॥ एतावत्पर्यंतंकृष्णस्याऽल्पज्ञत्वंपरतंत्रत्वंस्त्रीजितत्वमनीश्वरत्वंमूढत्वंचोपपादितम् ॥ तदेवमुपसंहरञ्छ्रीभगवत्याःसर्वज्ञ त्वंसर्वोत्तमत्वंसर्वेश्वरत्वंसर्वाराध्यत्वंचश्रुत्याऽऽगमसिद्धमुपसंहरति तस्मादिति ॥ यस्माद्धेतोरेतादृशीविडंबनैतादृशावताराणांभवति तस्माद्यद्यपिब्रह्मादयोऽस्मदपेक्षयाऽधीश्वराःपरमेश्वराःसंति ॥ ६६ ॥ तथाऽपिनसर्वापेक्षयापरमेश्वराः किंतुमायायाःकल्लोलास्तरंगास्तेषांवेगेनक्षुभितांतराःसंति ॥ यथाकाष्ठपुत्तलिकापुरुषाधीनातद्वदुपमायेषामेतादृशास्तदधीनामायाधीनाःसंति ॥ तस्मान्मुख्यासर्वापेक्षयासर्वेश्वरीसैवाऽस्तीतिभावः ॥ ६७ ॥ साचनस्वातंत्र्येणजगत्प्रेरयति किंतुप्राक्तनकर्मानुरोधेनाऽन्यथोच्चावचप्राणिकर्तृत्वेनवैषम्यनैर्घृण्येस्यातामित्याह यथायथेति ॥ मायापर

भोक्तुंबहुतरंदुःखंमायापाशेनयंत्रितः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तवंतंगोविंदंप्रत्युवाचमहेश्वरः ॥ ५६ ॥ बहवस्तेभविष्यंतिपुत्राःशत्रुनिषूदन ॥ स्त्रीणांषोडशसाहस्रंभविष्यतिशतार्धकम् ॥ ५७ ॥ तासुपुत्रादशदशभविष्यंतिमहाबलाः ॥ इत्युक्त्वोपरराम‍ाऽऽशुशंकरःप्रियदर्शनः ॥ ५८ ॥ उवाचगिरिजादेवीप्रणतंमधुसूदनम् ॥ कृष्णकृष्णमहाबाहोसंसारेऽस्मिन्नराधिप ॥ ५९ ॥ गृहस्थप्रवरोलोकेभविष्यतिभवानिह ॥ ततोवर्षशतांतेतुद्विजशापाज्जनार्दन ॥ ६० ॥ गांधार्याश्चतथाशापाद्भवितातेकुलक्षयः ॥ परस्परंनिहत्याऽजौपुत्रास्तेशापमोहिताः ॥ ६१ ॥ गमिष्यंतिक्षयंसर्वेयादवाश्चतथापरे ॥ सानुजस्त्वंतथादेहंत्यक्त्वायास्यसिवैदिवम् ॥ ६२ ॥ शोकस्तत्रनकर्तव्योभवितव्यंप्रतिप्रभो ॥ अवश्यंभाविभावानांप्रतीकारोनविद्यते ॥ ६३ ॥ तत्रशोकोनकर्तव्योनूनंममतंसदा ॥ अष्टावक्रस्यशापेनभार्यास्तेमधुसूदन ॥६४॥ चौरेभ्योग्रहणंकृष्णगमिष्यंतिभृतेत्वयि ॥व्यासउवाच॥इत्युक्त्वांऽतर्दधेशंभुःसोमःससुरमंडलः ॥ ६५ ॥ उपमन्युंप्रणम्याऽथकृष्णोऽपिद्वारकांययौ ॥ तस्माद्ब्रह्मादयोराजन्संतियद्यप्यधीश्वराः ॥ ६६ ॥ तथाऽपिमायाकल्लोलयोगसंक्षुभितांतराः ॥ तदधीनाःस्थिताःसर्वेकाष्ठपुत्तलिकोपमाः ॥ ६७ ॥ यथायथापूर्वभवंकर्मतेषांतथातथा ॥ प्रेरयत्यनिशंमायापरब्रह्मस्वरूपिणी ॥ ६८ ॥ नवैषम्यंननैर्घृण्यंभगवत्यांकदाचन ॥ केवलंजीवमोक्षार्थंयततेभुवनेश्वरी ॥ ६९ ॥ यदिसानैवसृज्येतजगदेतच्चराचरम् ॥ तदामायाविनाभूतंजडंस्यादेवनित्यशः ॥ ७० ॥ तस्मात्कारुण्यमाश्रित्यजगज्जीवादिकंचयत् ॥ करोतिसततंदेवीप्रेरयत्यनिशंचतत् ॥ ७१ ॥ तस्माद्ब्रह्मादिमोहेऽस्मिन्कर्तव्यःसंशयोनहि ॥ मायांतःपातिनःसर्वेमायाधीनाःसुराऽसुराः ॥ ७२ ॥

ब्रह्मस्वरूपिणीतिपदेनमायाविशिष्टब्रह्मस्वरूपिणीतिस्पष्टमेवोक्तम् ॥ ६८ ॥ यस्मादेवंतस्मान्नवैषम्यमिति यदितस्याःस्वातंत्र्येणेच्छानास्तितर्हिकिमर्थमन्यकर्मानुरुध्यसाजगत्करोतीतिचेत्तत्राह जीवमोक्षार्थमिति ॥ ६९ ॥ तदेवोपपादयति ॥ प्रलयकालेजगन्मायायांलीनंतथैवातिष्ठेन्नतुमुक्तंभवेत्तत्तत्कर्मानुरोधेन ॥ जगत्सर्जनेतुकर्मोपासनाकरणेनश्रवणमननादिनाचाऽऽत्मसाक्षात्कारेणजगन्मुक्तंभवेत्तस्मात्कारुण्यमवलंब्यस्वेच्छयाविहारेऽपिप्राणिमोक्षार्थंजगज्जीवादिकंकरोतिकर्मानुरोधेनतदेवप्रेरयतिचेतिभावः ॥ मायाविनाभूतंमायायांलीनमित्यर्थः ॥ जडंबुद्धिरहितमित्यर्थः ॥ ७० ॥ ॥ ७१ ॥ तस्माद्धेराजन्ब्रह्मादीनांकथंमोहोभवतीत्यादिपूर्वोक्तःसंशयस्त्वयानैवकर्तव्यइत्याह तस्मादिति ॥ तत्रहेतुमाह मायांतःपातिनइति ॥ ७२ ॥

सैवदेवेशीति ॥ ७३ ... ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ आत्मरूपां ... त्वेति ॥ तथाचश्वेताश्वतरोपनिषदि त... योगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिं
...० ॥ ८१ ॥ देवीलोके ... णद्वीपे ॥ ८२ ॥ पुराणंपंचममिति ... ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचशैवंभागवतंतथेति महापुराणसंग्रहवाक्येपुराणांतरेषुपंचमत्वेन

रविहारिणी ॥ तस्मात्सर्वात्मनाराजन्सेवनीयामहेश्वरी ॥ ७३ ॥ नातःपरतरंकिंचिदधिकंभुवनत्रये ॥ एतद्धिजन्मसाफल्यं
॥ माभूत्तत्रकुलेजन्मयत्रदेवीनदैवतम् ॥ अहंदेवीनचान्योऽस्मिब्रह्मैवाऽहंनशोकभाक् ॥ ७५ ॥ इत्यभेदेनतांनित्यांचिंतये
वादेनांवेदांतश्रवणादिभिः ॥ ७६ ॥ नित्यमेकाग्रमनसाभावयेदात्मरूपिणीम् ॥ मुक्तोभवतितेनाऽऽशुनाऽन्यथाकर्मको
यःसर्वैःऋषयोनिर्मलाशयाः ॥ आत्मरूपांतदाज्ञात्वाविमुक्ताभवबंधनात् ॥ ७८ ॥ ब्रह्मविष्णवादयस्तद्वद्गौरीलक्ष्म्यादय
समुपास्यसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ ७९ ॥ इतितेकथितंराजन्यद्यत्पृष्टंत्वयानघ ॥ प्रपंचतापत्रस्तेनकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ८० ॥ एत
राजन्मयाख्यातमनुत्तमम् ॥ सर्वपापहरंपुण्यंपुराणंपरमाद्भुतम् ॥ ८१ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुराणंवेदसंमितम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोदेवीलोके
तेऽत्र ॥ ८२ ॥ सूतउवाच ॥ एतन्मयाश्रुतंव्यासात्कथ्यमानंसविस्तरम् ॥ पुराणंपंचमंनूनंश्रीमद्भागवताऽभिधम् ॥ ८३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागव
महापुराणेचतुर्थस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तः ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अर्धाधिकैर्वसुविधुयुगविश्वंभरा (१४१८ ॥) भिधैः ॥ पद्यैश्चतुर्थस्कंधोऽयंकथितोव्यासनिर्मितैः ॥

गृहीतामित्यर्थः ॥ ८३ ॥ शैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोऽभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्याऽस्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यक्तिलका
ख्यांशुभार्थदाम् ॥ २ ॥ स्कंधएतस्याःसमाप्तोऽभूच्छुभार्थदः ॥ प्रीयतांतेनमेदेवीभुवनेशीमहेश्वरी ॥ ३ ॥ ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजलक्ष्मीगर्भजनीलकंठविरचितेदेवीभागवतव्या
ख्यानेतिलकाऽभिधेचतुर्थस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥
॥ समाप्तोयंचतुर्थस्कंधः ॥ ४ ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मजेन खेमराजेन स्वकीये श्रीवेङ्कटेश्वर यन्त्रालयेऽङ्कित्वा
प्रकाशितम् । संवत् १९६१ शके १८२६

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते चतुर्थस्कंधः समाप्तः ॥